



HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Osakeyhtiö ja sopimus

Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Kauppaoikeus
Yhtiöoikeuden projekti 2013
Saku Knuuti



Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos/Institution – Department	
Oikeustieteellinen tiedekunta			
Tekijä/Författare – Author			
Saku Knuuti			
Työn nimi / Arbetets titel – Title			
Osakeyhtiö ja sopimus			
Oppiaine /Läroämne – Subject			
Kauppaoikeus			
Työn laji/Arbetets art – Level	Aika/Datum – Month and year	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages	
Pro gradu -tutkielma	1/2014	IX + 76	
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tutkielma käsittelee osakeyhtiön sopimuksellisia liityntöjä. Tutkielmassa liikutaan yhtiö- ja sopimusoikeuden rajapinnoilla. Osakeyhtiön yhtiöoikeudellisia suhteita mielletään aikaisempaa enemmän sopimusoikeudellisessa mielessä ja osakkeenomistajien sopimusvapaus on yksi osakeyhtiöoikeuden johtavista periaatteista. Samaan aikaan sopimusoikeuden yhdeksi keskeiseksi näkökulmaksi on valikoitunut sopimusosapuolten muuttuminen toisilleen vastakkaisista tahoista kohti yhteistoimintaa ja avoimuutta. Sopimus on oikeudellinen peruskäsite ja juristien keskuudessa voidaan puhua sopimuskeskeisestä ajattelutavasta, joka selittyy sen yksinkertaisuudella ja suoraviivaisella käyttökelpoisuudella. Sopimuskeskeisen ajattelutavan sovittaminen osakeyhtiöoikeuteen ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta. Tutkielma sisältää johdannon ja yhteenvedon lisäksi kolme varsinaista päälukua. Metodeina tutkielmassa on käytetty pääasiassa lainoppia ja oikeustaloustiedettä.</p> <p>Lisäksi tutkielmassa on tutkimuskysymyksiä yleisempi ja laajempi tutkimustehtävä. Varsinaisten tutkimuskysymysten rinnalla yritetään yleisemmin saada selville, minkälainen suhde osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä on osakeyhtiön näkökulmasta. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset osaltaan auttavat ymmärtämään toisiaan ja antavat toisilleen tukea. Tutkielmassa tarkastellaan yhtiöoikeuden yleisistä periaatteista erityisesti sopimusvapautta ja lojaliteettiperiaatetta. Samoilla periaatteilla on myös sopimusoikeudessa oma vahva asemansa, joten tutkimustema lähestytään niiden kautta. Sopimusvapautta osakeyhtiössä lisättiin vuoden 2006 osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen myötä. Osakeyhtiö- ja sopimusoikeus ovat erittäin alttiita toimintaympäristössä tapahtuville muutoksille, joten yleisten periaatteiden merkitys näissä oikeudenoissa on korostunut.</p> <p>Tutkielman ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on selvittää, onko osakeyhtiö yleisellä tasolla sopimus ja tarkemmin voidaanko osakeyhtiö käsittää osakkeenomistajien välisenä sopimuksena. Tutkimuskysymystä lähestytään tarkastelemalla osakeyhtiön sopimuksellisia piirteitä ja osakeyhtiötä selittäviä teorioita. Vahvimmat osakeyhtiön sopimukselliset piirteet on yhtiön perustamisessa sekä yhtiöjärjestyksen sovitelussa OikTL 36 § nojalla. Täysin yhtiöoikeudellisen instrumentin sovitteeluun sovelletaan siis suoraan sopimusoikeudellista normistoa. Ajatus osakeyhtiöstä sopimuksena pohjautuu sopimusteorioihin, jotka ovat lähtöisin taloustieteestä. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty ajatuksia osakeyhtiöstä malli- tai vakiosopimuksena. Osakeyhtiön malli- tai vakiosopimusluonne on myös liitoksissa taloustieteelliseen argumentaatioon.</p> <p>Tutkielman toinen tutkimuskysymys on jatkoa ensimmäiselle tutkimuskysymykselle. Sen tarkoituksena on selvittää, mitkä asiat voivat vaikuttaa siihen, että pienen osakeyhtiö voisi olla kokonaisuusjärjestelyltään lähempänä sopimusta kuin laajasti omistettu pörssi-yhtiö. Pieniyhtiöt on otettu huomioon Suomen yhtiöoikeuslainsäädäntöä kehitettäessä sekä erillistä pieniyhtiö- tai rajavastuulakia on myös harkittu useaan otteeseen. Lainsäätäjällä on tarkoituksellisesti halunnut antaa pieniyhtiöille mahdollisuuden toimia osakeyhtiömuodossa ja turvata pieniyhtiöiden toimintaedellytykset. Tutkielmassa tarkastellaan miten osakeyhtiön universaaliset piirteet toteutuvat suomalaisessa pienen osakeyhtiössä, minkä tarkoituksena on selvittää toisen tutkimuskysymyksen vastausta.</p> <p>Osakeyhtiölaki, yhtiöjärjestys ja osakeyhtiöoikeuden yleiset periaatteet muodostavat kokonaisuuden, joiden osia tulkitessa on otettava huomioon kokonaisuuden muutkin osat. Muutos yhdessä kokonaisuuden osassa voi saada aikaan vaikutuksia siihen, miten jotakin toista kokonaisuuden osaa on tulkittava. Kansainvälinen osakeyhtiöoikeuden kehitys on kulkenut viime aikoina kahteen toisistaan eriävään suuntaan. Tahdonvaltaisuus pienissä osakeyhtiöissä on lisääntynyt, mutta samaan aikaan pörssi-yhtiöiden tahdonvaltaisuus on kaventunut.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
osakeyhtiö; sopimus; osakeyhtiölaki; pieniyhtiö; lojaliteettiperiaate; sopimusvapaus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

Lähdeluettelo	IV
Lyhenteet	IX
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman aiheenvalinnan perustelu ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2 Tutkielman rajausta, menetöt, rakenne ja lähteet.....	4
2 Osakeyhtiö ja sopimuksenomaisuus.....	6
2.1 Tavoitteet sopimus- ja yhtiöoikeuden taustalla	6
2.1.1 Tavoitteet yhtiöoikeuden taustalla	6
2.1.2 Tavoitteet sopimusoikeuden taustalla	7
2.2 Sopimuksen määritelmä sopimusoikeudessa	9
2.3 Osakeyhtiön sopimukselliset piirteet	11
2.3.1 Osakeyhtiön perustaminen	11
2.3.2 Perustamissopimus	12
2.3.3 Muoto- ja sisältövaatimukset sopimusoikeudessa	14
2.4 Yhtiöjärjestys.....	15
2.4.2 Yhtiöjärjestyksen muuttaminen.....	17
2.4.3 Yhtiöjärjestyksen sopimusoikeudelliset liittynät.....	20
2.4.4 Osakeyhtiön rekisteröiminen.....	21
2.5 Osakeyhtiötä selittävät teoriat	22
2.5.1 Neoklassinen malli.....	22

2.5.2	Sopimusverkkoajattelu.....	22
2.5.3	Päämies–agentti -teoria.....	24
2.5.4	Institutionaalinen ajattelu.....	26
2.5.5	Transaktiokustannusten teoria.....	27
2.5.6	Yhteenvedoa osakeyhtiötä hahmottavista tavoista.....	27
2.6	Osakeyhtiölaki vakiosopimuksena.....	28
2.6.1	Vakiosopimus sopimusoikeudessa.....	28
2.6.2	Osakeyhtiö vakiosopimuksena sopimusoikeuden näkökulmasta.....	29
2.7	Osakkeen oikeudellinen luonne.....	31
3	Osakeyhtiöoikeuden ja sopimusoikeuden välinen suhde.....	33
3.1	Lojaliteettivelvollisuudesta.....	33
3.1.1	Lojaliteettivelvollisuus sopimusoikeudessa.....	33
3.1.2	Lojaliteettivelvollisuuden tulkinta ja suhde muihin yleisiin periaatteisiin sopimusoikeudessa.....	34
3.1.3	Lojaliteettivelvollisuus osakeyhtiöoikeudessa.....	35
3.1.4	Lojaliteettivelvollisuus itsekkyysoikeuden hillitsijänä.....	36
3.1.5	Osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuus.....	37
3.1.6	Yleisten periaatteiden eroja ja yhtäläisyyksiä osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä	40
3.2	OYL:n pakottavuus ja tahdonvaltaisuus.....	41
3.2.1	Vuoden 2006 osakeyhtiölain tavoitteet.....	44
3.2.2	Tahdonvaltaisuus osana osakeyhtiölain joustavuutta.....	44

3.3	Sopimusvapaus osakeyhtiössä.....	46
3.4	Yhtiö- ja sopimusoikeuden sääntelytavat.....	49
3.4.1	Sopimustyyphin vaikutus sovellettavaan lainsäädäntöön.....	49
3.4.2	Yhteenvedo sääntelytavoista.....	51
4	Pienyhtiöt ja sopimuksenomaisuus	53
4.1	Osakeyhtiöiden erilaisuudesta.....	53
4.2	Pienyhtiöt Suomen yhtiölainsäädännön historiassa.....	55
4.2.1	Pienyhtiötoimikunta 1981–1983	55
4.2.2	Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö -työryhmä 1998.....	57
4.2.3	Pienyhtiölain tarpeellisuus Suomessa de lege ferenda	59
4.3	Pienosakeyhtiöiden tyypillisiä piirteitä.....	60
4.4	Pienosakeyhtiöiden omistusrakenne	62
4.5	Osakeyhtiön universaalisten piirteiden toteutuminen pienyhtiössä.....	63
4.6	Pienosakeyhtiöiden rahoituksen erityispiirteitä.....	68
4.7	Osakeyhtiö ja sopimus kilpailevina organisoitumismuotoina pienyhtiöissä	69
5	Yhteenvedo.....	71
5.1	Onko osakeyhtiö ajateltavissa sopimuksena?.....	71
5.2	Osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välisestä suhteesta.....	73
5.3	Pienyhtiöiden sopimuksenomaisuus	74

Virallislähteet:

- HE 66/1927vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varallisuusosoikeudellisista oikeustoimista.
- HE 109/2005vp Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.
- KM 1983:56 Komiteanmietintö, pienyhtiötoimikunnan mietintö.
- TaVM 7/2006vp Talousvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

Kirjallisuus:

Aarnio Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa *Minun metodini, toim.* Juha Häyhä. Werner Söderström lakitieto Oy, Helsinki 1997.

Airaksinen Manne: Onnistuiko vuoden 2006 osakeyhtiölakiuudistus? *Defensor Legis* 4/2013 s. 443–460.

Eisenberg Melvin A: The Conception That the Corporation is a Nexus of Contracts, and the Dual Nature of the Firm. *Journal of Corporation Law*, Volume 24, Summer 1999, Issue 4, s. 819–836.

Halila Heikki ja Hemmo Mika: *Sopimustyyppit.* Helsinki, Talentum 2008.

Hansmann Henry ja Kraakman Rainier: The Essential Role of Organizational Law. *The Yale Law Journal*, Vol. 110 No. 3, Dec 2000, s. 387–440.

Helminen Sakari: Uusi pienyhtiö? Lyhyempi kirjoitus, *Oikeustieto* 1/1997, s. 27.

Helminen Sakari: Osakeyhtiön yhtiöjärjestys. Helsinki, Talentum 2006.

Helminen Sakari: Osakeyhtiölaki pienyhtiön näkökulmasta. *Defensor Legis* 4/2007, s. 503–516.

Hemmo Mika: *Sopimus ja delikti.* Helsinki, Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton kustannus 1998.

Hemmo Mika: (2003a) Sopimusoikeus I. Helsinki, Talentum 2003.

Hemmo Mika: (2003b) Sopimusoikeus II. Helsinki, Talentum 2003.

Hemmo Mika: Sopimusoikeuden oppikirja, toinen painos. Toimittaneet Justus Könkkölä ja Olli Norros, Helsinki, Talentum 2008.

Hemmo Mika, Kartio Leena ja Saarnilehto Ari: Varallisuusosoikeus. Helsinki, WSOY lakitieto 2001.

Hirvonen Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.

Iirola Olli, Kyläkallio Juhani ja Kyläkallio Kalle: Osakeyhtiö I, viides painos. Helsinki, Edita 2012. (Iirola – Kyläkallio 2012a)

Iirola Olli, Kyläkallio Juhani ja Kyläkallio Kalle: Osakeyhtiö II, viides painos. Helsinki, Edita 2012. (Iirola – Kyläkallio 2012b)

Immonen Raimo ja Nuolima Risto: Osakeyhtiöoikeuden perusteet. Helsinki, Talentum 2007.

Kaisto Janne ja Lohi Tapani: Johdatus varallisuusosoikeuteen. Helsinki, Talentum 2008.

Kolehmainen Esa: Sopimus ja dialektinen Hohfeld–Austin-Ryle -teesi. Edilex 2011/24 versio 1.0, julkaistu 4.11.2011, Edita Publishing Oy. www.edilex.fi/lakikirjasto/8265

Kraakman Reinier, Armour John, Davies Paul ym: The Anatomy of Corporate Law, A Comparative and Functional Approach, Second edition. Oxford, Oxford University Press 2009.

Kukkonen Matti: Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Helsinki, Talentum 2010.

Laine Juhani: Osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuudesta. Lakimies 1/2012, s. 79–101.

Lauriala Jari: Kontrolli, riski ja informaatio. Helsinki, Lakimiesliiton kustannus 2001

Läspä Toni: Osakeyhtiölain tahdonvaltainen sääntely. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, Lisensiaattitutkimus, 2005.

Mähönen Jukka: Lojaliteettivelvollisuudesta toimeksiantosuhteessa. Oikeustieto 5/2000, s. 10-11.

Mähönen Jukka: Taloustiede lain tulkinnassa. Lakimies 1/2004, s. 49–64.

Mähönen Jukka, Säiläkivi Antti ja Villa Seppo: Osakeyhtiölaki käytännössä. Helsinki, WSOYpro 2006.

Mähönen Jukka ja Villa Seppo: Osakeyhtiö I, Yleiset opit. Helsinki, WSOYpro 2006.

Mähönen Jukka ja Villa Seppo: Osakeyhtiö III, Corporate governance, toinen uudistettu painos. Helsinki, WSOYpro 2010.

Mähönen Jukka ja Villa Seppo: Osakeyhtiö II, Pääomarakenne ja rahoitus, kolmas painos. Helsinki, WSOYpro 2012.

Mäkelä Juha: Sopimus ja erehdys. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2010.

Mäntysaari Petri: Osakeyhtiö toimijana. Helsinki, WSOY Lakitieto 2002.

Mäntysaari Petri: Sopimusajattelun käyttö osakeyhtiöoikeudessa – kommentti. Lakimies 1/2013, s 118–120.

Määttä Kalle: Yritysoikeus yritystoiminnan suunnittelussa. Helsinki, Edita Publishing Oy 2005.

Norri Matti: Huomioita osakeyhtiölakiuudistuksesta 2006. Defensor Legis 4/2006, s. 732–736.

Norros Olli: Sopimusperusteiset muotovaatimukset. Lakimies 2/2008, s. 183–211.

O'Kelley Charles R.: Filling Gaps in the Close Corporation Contract: A Transaction Cost Analysis. Northwestern University Law Review, Vol 87, No. 1, 1992, s. 216–253.

Posner Eric: Economic Analysis of Contract Law After Three Decades: Success or Failure? The Yale Law Journal Vol. 112, No. 4, Jan 2003, s. 829–880.

Pönkä Ville: Osakassopimuksen tavoitteet ja voimassaolon hallinta. Helsinki, Edita Publishing Oy 2008.

Pönkä Ville: Yhdenvertaisuus osakeyhtiössä. Helsinki, Sanoma Pro Oy 2012.

Pönkä Ville: Yhtiön etu – osakeyhtiöoikeudellinen näkökulma II. Lakimies 2/2013, s. 215–229.

Pöyhönen Juha: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988.

Pöyhönen Juha: Uusi varallisuussoikeus. Helsinki, Lakimiesliiton Kustannus 2000.

Saarnilehto Ari: Sopimusoikeuden perusteet. Helsinki, Talentum 2009.

Savela Ari: Oikeustoimilain 36 § ja osakeyhtiöoikeus. Lakimies 1/2001 s. 3–30.

Savela Ari: Osakeyhtiölain yhdenvertaisuusperiaate. Defensor Legis 1/2010, s. 3–24.

Tieva Antti: Luottamus, lojaliteettivelvollisuus ja liike-elämän pitkäkestoiset sopimukset. Defensor Legis 2/2006, s. 240-251.

Timonen Pekka: KKO:n ratkaisut kommentein I/1999. Helsinki, Lakimiesliiton kustannus 1999.

Timonen Pekka: Corporate governance: Instituutiot ja lainsäädännön merkitys. Helsinki, Lakimiesliiton kustannus 2000.

Timonen Pekka: KKO:n ratkaisut kommentein I/2001. Helsinki, Lakimiesliiton kustannus 2001.

Vahtera Veikko: Osakeomistuksen riski ja sääntely. Helsinki, Kamari Oy 2011.

Vahtera Veikko: Sopimusajattelun käyttö osakeyhtiöoikeudessa. Lakimies 7–8/2012, s. 1048–1069.

Villa Seppo: Onko yhdenvertainen kohtelu aina tasavertaista? Lakimies 4/2008, s. 563–581.

Wilhemsson Thomas: Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot, kolmas uudistettu painos. Helsinki, Talentum 2008.

Muut lähteet:

Patentti- ja rekisterihallituksen vuositilastot

<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html> Noudettu 24.9.2013

Airaksinen Manne, Jauhiainen Jyrki: Osakeyhtiölain uudistaminen – Tavoitteena kilpailukykyisempi yhtiöoikeus, Helsinki 2000.

<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1148038262360/Files/it2onddz6axwo.pdf>

Hansmann Henry: Corporation and Contract. Essay originally presented at the May 2004 annual meeting of the American Law and Economics Association, Yale Law School 2004.

<http://www.law.virginia.edu/pdf/olin/0506papers/hansmann.pdf>

Oikeusministeriö: Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö, Työryhmän mietintö, Lainvalmisteluosaston julkaisu 1/1998.

Oikeustapaukset:

KKO 1990:171

KKO 1992:88

KKO 1994:108

KKO 1998:19

KKO 1998:21

KKO 1999:42

KKO 2001:34

KKO 2001:57

Lyhenteet:	AML	Arvopaperimarkkinalaki 14.12.2012/746
	AsOYL	Asunto-osakeyhtiölaki 17.5.1991/809
	EOYL	Vuoden 1978 osakeyhtiölaki 29.9.1978/734
	HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
	KKO	Korkein oikeus
	KM	Komiteanmietintö
	KRL	Kaupparekisterilaki 2.2.1979/129
	KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
	MK	Maakaari 12.4.1995/540
	OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
	OYL	Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624
	TaVM	Talousvaliokunnan mietintö
	YTL	Yritys- ja yhteisötietolaki 16.3.2001/244

1 Johdanto

1800-luvun loppupuolella osakeyhtiön perustaviksi tunnusmerkeiksi olivat muodostuneet osakkeenomistajien rajoitettu vastuu, osakkeiden vapaa vaihdettavuus sekä omistuksen ja johdon erillisuus. Muilta osin nykymittapuun mukaan osakeyhtiömuoto oli varsin joustamaton ja jäykkä. Nykymuotoinen osakeyhtiö on 1800-luvulta lähtien kulkenut kohti vapaampaa sääntelyä ja tahdonvaltaisuutta. Nykyään osakeyhtiölait sisältävät pakottavan sääntelyn sijasta huomattavan paljon tahdonvaltaista sääntelyä. Esimerkiksi suuri osa yhtiöoikeudesta käsittelee osakkeenomistajien ja yhtiön johdon välisiä suhteita. Nämä suhteet voidaan käsittää pohjimmiltaan sopimuksellisiksi, mutta niitä kuitenkin säännellään yhtiöoikeudessa.¹

Osakeyhtiöiden numeraalinen osuus kaikista Suomen yrityksistä on karkeasti noin puolet.² Osakeyhtiöiden taloudellinen merkitys yhteiskunnalle on kuitenkin huomattavasti tätä tilastojen osoittamaa osuutta suurempi. Vuonna 2002 osakeyhtiöiden osuus Suomen yritysten liikevaihdosta oli 89 prosenttia ja kaikkien yritysten henkilöstöistä 83 prosenttia työskenteli osakeyhtiöissä.³ Osakeyhtiön merkitystä yhteiskunnassa tapahtuvan taloudellisen vaihdannan moottorina voidaan pitää kiistattomana. Suomen osakeyhtiöistä huomattavan suuri osa on pienosakeyhtiöitä eli yhtiöitä, joissa on vähäinen määrä osakkeenomistajia ja työntekijöitä. Pienosakeyhtiöt muodostavat tärkeän osan Suomessa tapahtuvasta yritystoiminnasta.⁴

1.1 Tutkielman aiheenvalinnan perustelu ja tutkimuskysymykset

Osakeyhtiön sopimusoikeudelliset liitynnät ovat nousseet teemana esiin useissa hiljattain ilmestyneissä yhtiöoikeudellisissa artikkeleissa, joten tämä on ajankohtainen ja mielenkiintoinen aihe tutkielmaksi. Osakeyhtiön yhtiöoikeudellisia suhteita käsitetään aikaisempaa enemmän sopimusoikeudellisessa mielessä ja osakkeenomistajien sopimusvapaus on yksi osakeyhtiöoikeuden johtavista periaatteista.⁵ Samaan aikaan sopimusoikeuden yhdeksi

¹ Hansmann 2004, s.1–2 ja Pönkä 2012, s.11.

² Patenti- ja rekisterihallituksen vuositilastot.

³ HE 109/2005vp, s. 8.

⁴ Kukkonen 2010, s. 3.

⁵ Mähönen – Säiläkivi – Villa 2006, s. 55.

keskeiseksi näkökulmaksi on muuttunut sopimusosapuolten muuttuminen toisilleen vastakkaisista tahoista kohti yhteistoimintaa ja avoimuutta.⁶

Sopimus voidaan hahmottaa varallisuudesta määräämisen instrumentiksi, jolla saadaan aikaan muutoksia sopimuksen osapuolten välisissä varallisuussuhteissa. Sopimus on peruskäsite ja juristien keskuudessa voidaan puhua sopimuskeskeisestä ajattelutavasta, joka selittyy sen yksinkertaisuudella ja suoraviivaisella käyttökelpoisuudella.⁷ Sopimuskeskeisen ajattelutavan sovittaminen osakeyhtiöoikeuteen ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta.

Osakkeenomistajan näkökulmasta osakeyhtiötä voidaan pitää instituutiona, jonka pohjana on osakeyhtiölaki ja tätä täydentää yhtiön sidosryhmien sopimusvapauden puitteissa tekemät toimet, joista yhdessä syntyy yksilöllinen yritys.⁸ Tämän näkemyksen mukaan osakeyhtiö- ja sopimusoikeus voivat olla osakkeenomistajan näkökulmasta hyvinkin kiinteässä yhteydessä toisiinsa.

”Vaikka oikeudenalajaottelu on hyvä tuntee ja tiedostaa, sen ei pidä kahlita ajattelua. Esimerkiksi lain tulkintaongelmien äärellä oikeudenalajaottelusta on perin harvoin erityistä hyötyä. Toisaalta on tunnistettava, että oikeudenalajaottelu ei ole tarkkarajainen. Yksinkertaisesti ei ole yksiselitteistä, mitkä kysymykset kulloinkin kuuluvat minkäkin oikeudenalan piiriin, ja mitkä taas eivät. Lisäksi voidaan kyseenalaistaa oikeudenalajaottelun tarve paitsi tästä näkökulmasta myös muutoin. Esimerkiksi yrityksen näkökulmasta vaihtoehtoiset oikeudelliset toimet voivat sijoittua täysin eri oikeudenaloille, ja lukkiutuminen vain yhteen oikeudenalaa saattaa hämärtää näiden vaihtoehtoisten mahdollisuuksien huomioon ottamisen.” – Kalle Määttä –⁹

⁶ Lauriala 2001, s. 24.

⁷ Kaisto – Lohi 2013, s. 26–27.

⁸ Vahtera 2011, s. 458.

⁹ Määttä 2005, s.4.



10

Oikeudenalasytematiikassa osakeyhtiö- ja sopimusoikeus ovat osana yksityisoikeutta. Yksityisoikeus jaetaan yleiseen ja erityiseen yksityisoikeuteen. Osakeyhtiöoikeus on kauppaoikeuden osa-alue, joka on osana erityistä yksityisoikeutta. Sopimusoikeus on velvoiteoikeuden osa-alue, joka on osana varallisuus oikeutta. Varallisuus oikeus on osa yleistä yksityisoikeutta. Oikeudenalasytematiikassa osakeyhtiö- ja sopimusoikeus ovat toisistaan varsin irrallisia eikä niillä ole systematiikassa niin kiinteää yhteyttä. Osakeyhtiön näkökulmasta oikeudenalajaottelu ei välttämättä ole näin tarkkarajainen.

Tutkielman ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on hakea vastausta kysymykseen, onko osakeyhtiö osakkeenomistajien välinen sopimus ja yleisemmin voidaanko osakeyhtiö ymmärtää sopimuksena. Toinen tutkimuskysymys on jatkoa ensimmäiselle tutkimuskysymykselle. Sen tarkoituksena on selvittää, mitkä asiat voivat vaikuttaa siihen, että pienosakeyhtiö voi olla kokonaisjärjestelyltään lähellä sopimusta. Lisäksi tutkielmassa on tutkimuskysymyksiä yleisempi ja laajempi tutkimustehtävä. Varsinaisten tutkimuskysymysten rinnalla yritetään yleisemmin saada selville, minkälainen suhde osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä on osakeyhtiön näkökulmasta. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset osaltaan auttavat ymmärtämään toisiaan ja antavat toisilleen tukea.

¹⁰ Kaisto – Lohi 2013, s. 2–3.

1.2 Tutkielman rajaus, metodit, rakenne ja lähteet

Tutkielmassa tutkitaan suomalaista osakeyhtiö- ja sopimusoikeutta, minkä vuoksi muiden maiden lainsäädäntö on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Näkökulma on pääasiassa yhtiöoikeudellinen, mutta sopimusoikeudella on tutkielmassa huomattava painoarvo. Vero- ja kirjanpito-oikeudelliset kysymykset on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Tutkielmassa ei käsitellä osakassopimusta, vaikka sen otsikon perusteella voisikin ajatella kuuluvan osaksi tätä tutkielmaa.

Tutkielman päämetodina lainoppi eli oikeusdogmatiikka, koska tutkielmassa pyritään selvittämään voimassa olevan oikeuden sisältöä. Lainoppi on Hirvosen mukaan tulkintatiedettä. Lainopin tulkintametoodeina on tässä tutkielmassa käytetty pääasiassa systemaattista tulkintaa, jonka mukaan lakitekstiä tulkittaessa on otettava huomioon oikeusjärjestys kokonaisuudessaan. Tutkielmassa käsitellään paljon osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden yleisiä oppeja, minkä vuoksi systemaattisella tulkinnalla on keskeinen merkitys. Historiallisella tulkinnalla on tutkielmassa oma asemansa ja sen avulla pyritään selvittämään lainsäätäjän tarkoitusta, jonka avulla pyritään saamaan selkeämpi käsitys voimassa olevan oikeuden tilasta. Tutkielmassa esitetään argumentaatioteorian mukaisesti puolesta ja vastaan argumentteja etenkin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta. Puolesta ja vastaan argumentoinnilla pyritään saamaan objektiivinen käsitys tutkimuskysymyksen vastauksesta.¹¹

Tutkielmassa tuodaan esiin myös oikeustaloustieteellisiltä näkökulmia. Oikeustaloustieteellisiä näkökulmia ei voi olla ottamatta huomioon, koska sen asema on osakeyhtiöoikeudessa hyvin vahva.¹² Oikeustaloustieteellisillä näkökulmilla on huomattava rooli tutkielmassa esitellyissä osakeyhtiöitä selittävässä teorioissa. Oikeusvertailevaa näkökulmaa ei tutkielmassa varsinaisesti ole, koska ulkomainen lainsäädäntö on rajattu tutkielman ulkopuolelle.

Tutkielman rakenteessa on analyyttisen oikeustieteen menetelmän piirteitä. Alkuun selvitetään käsitteisiin liittyviä epäselvyyksiä ja edetään sen kautta kohti varsinaisia tutkimuskysymyksiä. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset voivat myös muuttaa oikeuden tulkintamista. Tämä on etenkin huomioitava sellaisilla oikeudenaloilla, jotka ovat erityisen herkkiä toimintaympäristössä tapahtuville muutoksille.¹³ Tutkielma koostuu johdannon ja yhteen-

¹¹ Hirvonen 2011, s. 38–39 ja 48.

¹² Mähönen 2004, s. 58.

¹³ Aarnio 1997, s. 44 ja tarkemmin analyyttisen oikeustieteen menetelmästä, Hirvonen 2011, s. 46–47.

vedon lisäksi kolmesta pääluvusta. Tutkielman ensimmäisessä johdannon jälkeisessä jaksossa on pääosassa ensimmäinen tutkimuskysymys eli missä määrin osakeyhtiötä voidaan pitää osakkeenomistajien välisenä sopimuksena. Tutkimuskysymykseen haetaan vastausta useaa eri aihekokonaisuutta tutkimalla ja tekemällä niistä johtopäätöksiä. Tutkielmassa tarkastellaan sopimus- ja osakeyhtiöoikeuden taustalla vaikuttavia tavoitteita ja teorioita. Jotta voitaisiin arvioida onko osakeyhtiö osakkeenomistajien välinen sopimus, on tarkasteltava miten sopimus ymmärretään sopimusoikeudessa ja minkälaisia ovat osakeyhtiön sopimukselliset liittynät.

Tutkielman toisessa johdannon jälkeisessä jaksossa pureudutaan tutkielman tutkimustehtävään, eli pyritään selvittämään osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välistä suhdetta. Molemissa oikeudenaloissa yleisillä periaatteilla on vahva asema. Sopimusoikeudesta tutuilla sopimusvapaudella ja lojaliteettiperiaatteella on myös osakeyhtiöoikeudessa oma tunnus-tettu asemansa. Jaksossa tarkastellaan myös osakeyhtiö- sopimusoikeuden sääntelytapojen yhtäläisyyksiä ja eroja.

Tutkielman kolmannessa johdannon jälkeisessä jaksossa selvitetään, miksi pienosakeyhtiö voisi kokonaisjärjestelyltään olla lähellä sopimusta. Tutkimuskysymystä lähestytään tutkimalla pienosakeyhtiöitä koskevaa lainvalmisteluaineistoa ja tarkemmin sitä, miten pienyhtiöt on otettu huomioon osakeyhtiölakia kehitettäessä. Jaksossa tarkastellaan suomalaisen pienosakeyhtiön tyypillisiä piirteitä osakeyhtiön universaalisia ominaispiirteitä vasten ja niiden toteutumista pienyhtiössä.

Tutkielman lähteinä on käytetty suomalaista lainvalmisteluaineistoa, väitöskirjoja, yhtiö- ja sopimusoikeuden perusoppikirjoja sekä kyseisistä oikeudenaloista julkaistuja artikkeleita. Tutkielmassa liikutaan paljon yleisellä tasolla, joten siinä ei tutkimuskysymysten asettelu vuoksi ole mahdollista pureutua syvällisesti mihinkään yksittäiseen oikeusongelmaan. Edellä mainituista syistä tutkielmassa on käytetty oikeustapauksia lähinnä vain selventämään yksittäisiä kysymyksiä mahdollisuuksien mukaan. Osakeyhtiölain 21.7.2006/624 (myöhemmin OYL) ensimmäisen luvun yleisillä periaatteilla on tutkielmassa keskeinen asema.

2 Osakeyhtiö ja sopimuksenomaisuus

2.1 Tavoitteet sopimus- ja yhtiöoikeuden taustalla

2.1.1 Tavoitteet yhtiöoikeuden taustalla

Osakeyhtiön taustalla vaikuttava tavoite on laajasti ymmärrettynä edistää taloudellista yhteistoimintaa, joka samalla palvelee koko yhteiskunnan intressiä kasvattaen koko yhteiskunnan varallisuutta. Osakeyhtiön tarkoitus instituutiona on edistää sellaista vaihdantaa, joka korkeiden transaktiokustannusten vuoksi olisi pienimuotoisempaa tai jäisi jopa kokonaan tapahtumatta. Yhtiöoikeudellisen sääntelyn taustalla voidaan nähdä kaksi toistaan tukevaa tavoitetta; tehokaan vaihdannan edistäminen sekä transaktiokustannusten minimoiminen, jotka syntyvät osapuolten sopimisesta keskenään.¹⁴

Yhtiön kokonaistransaktiokustannukset muodostuvat yhtiön sisäisistä ja yhtiön ulkoisista transaktiokustannuksista. Transaktiokustannusten minimoiminen osakeyhtiön taustalla vaikuttavana tavoitteena on myös kirjattu vuoden 2006 OYL:n esitöiden keskeisiin ehdotuksiin. Yhtiön sisäisten transaktiokustannusten minimoiminen on lain esitöiden mukaan tarkoitus toteuttaa kattavalla sääntelyllä yhtiöoikeuden keskeisten kysymysten osalta. Tämän katsotaan olevan etenkin pienten yhtiöiden etujen mukaista.¹⁵

OYL 1 luku 5 §. Toiminnan tarkoitus.

Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.

Voiton tuottaminen osakkeenomistajille on kirjattu OYL:n ensimmäiseen lukuun, jossa on säädetty osakeyhtiön keskeisistä periaatteista. Koska yhtiöoikeudellinen toiminta monimutkaistuu ja toimintamahdollisuudet lisääntyvät, on katsottu tärkeäksi lain alussa esittää, mihin oikeusperiaatteisiin laki perustuu. Näiden periaatteiden tarkoituksena on antaa viitteitä siitä, miten yksityiskohtaisia säädöksiä tulisi tulkita sekä antaa ohjeita ongelmallisten tilanteiden ratkaisemiseksi.¹⁶

¹⁴Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 28, Pönkä 2012, s. 11 ja Vahtera 2011, s. 75.

¹⁵ HE 109/2005vp, s. 17.

¹⁶ HE 109/2005vp, s. 17–18.

Lain esitöiden mukaan voiton tuottaminen osakkeenomistajille voi tapahtua joko jakamalla heille osakeyhtiöstä varoja tai pyrkimällä osakkeen mahdollisimman korkeaan arvoon. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä toisin yhtiön toiminnan tarkoituksesta. Yhtiön toiminnan tarkoitukseksi voidaan määrätä toiminnan tarkoitus, joka voi olla myös voiton tuottamisen sijasta yleishyödyllinen. Yhtiön voitto voidaan määrätä jaettavaksi jollekin muulle kuin osakkeenomistajille, mutta tällöinkin yhtiön tarkoitus on silti tuottaa mahdollisimman paljon voittoa.¹⁷

Osakkeenomistajan kannalta osakeyhtiön voiton tuottamisen tarkoitus on keskeinen. Osakkeen hankinnan tarkoituksena on osakkeenomistajan näkökulmasta saada tuottoa osakkeeseen sijoitetusta pääomasta. Osakeyhtiön toiminnan tarkoituksen asema on niin vahva, että osakkeenomistajaa myös suojataan toiminnan tarkoituksen toteutumiseksi. Sellainen yhtiön puolesta tehty oikeustoimi, joka on toiminnan tarkoituksen vastainen, voi olla pätemätön yhtiön sopimuskumppaniin nähden. Toiminnan tarkoituksesta voidaan poiketa vain kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella. Yhtiön hallituksen toiminnan tarkoituksen vastaisen päätösten toteuttaminen katsotaan yleisesti hallituksen kelpoisuuden ylitykseksi.¹⁸

2.1.2 Tavoitteet sopimusoikeuden taustalla

Mäkelän mukaan sopimusten keskeisin tehtävä on ennakoitavuuden luominen ihmisten välisessä toiminnassa.¹⁹ Saarnilehto korostaa sopimusta oikeussuhteen perustana. Sopimuksen tehtävänä on osapuolten toisiinsa sitominen, jonka lisäksi sopimuksesta selviää ketkä ovat sopimuksen osapuolet.²⁰

Sopimusoikeuden taustalla vaikuttavia tavoitteita voidaan etsiä tarkastelemalla vallitsevia sopimusteorioita. Suomen sopimusoikeudessa ei ole vain yhtä yleisesti hyväksyttyä sopimusteoriaa. Merkittäviä sopimusteorioita on kolme ja niiden painotukset poikkeavat jonkin verran toisistaan. Tahtomallissa sopimusoikeuden johtavana periaatteena on sopimusvapaus ja sopimus katsotaan sopimuskumppaneiden tahtojen yhteneväiseksi konsensukseksi. Luottamusmallin johtava periaate on vaihdannan intressi, jonka taustalla on taloudellisen vaurauden edistäminen. Luottamusmallissa sopimuksen katsotaan olevan molemminpuolisen luottamuksen tulos. Yhteisöllisen käytännön periaate korostaa oikeudenmukaisuutta ja

¹⁷ HE 109/2005vp, s. 38–39.

¹⁸ Vahtera 2011, s. 194–195.

¹⁹ Mäkelä 2010, s. 20.

²⁰ Saarnilehto 2009, s. 6.

sen johtava periaate on kohtuusperiaate. Sopimusteoriat eivät sinänsä ole keskenään ristiriitaisia, vaikka ne painottavat sopimusoikeuden periaatteita erilaisin painoarvoin.²¹

Esimerkiksi tahtoteoria selittää alaikäisen oikeustoimikelvottomuuden siten, että alaikäisellä ei ole vielä vapaata tahtoa. Luottamus teorian mukaan alaikäisen tekemä oikeustoimi ei herätä perusteltua luottamusta oikeustoimen toisessa osapuolella. Yhteisöllisen käytännön teorian mukaan alaikäisen kanssa tehty oikeustoimi ei ole instituutiona oikeudenmukainen. Kaikki kolme teoriaa päätyvät siis samaan lopputulokseen sen suhteen, että alaikäisen kanssa tehty oikeustoimi ei ole pätevä tosin erilaisin argumentein. Erilaisten sopimusten kirjo on erittäin laaja, eikä voida ajatella, että vain yksi sopimusteoria ja sen johtava periaate voisi tarjota ratkaisun kaikkiin sopimustilanteisiin.²²

Tahtoteoria korostaa vapautta taustalla vaikuttavana arvona. Vapaus antaa mahdollisuuden valita ja tehdä haluttuja päätöksiä. Oikeussubjekti ilmaisee vapaan tahtonsa oikeuksien ja velvollisuuksien syntyyn, muuttamiseen ja kumoamiseen tahdonilmaisun välityksellä ja sopimus on oikeussubjektin tahdon toteuttamisen oikeudellinen väline. Tahtoteoriassa sopimuksen sisällön ei katsota olevan merkityksellinen, vaan olennaista on, että sopimus on syntynyt vapaasta tahdosta.²³ Vapaan tahdon käytön seurauksena on oikeussubjektin vastuu, joka ilmenee sopimussitovuutena.²⁴

Tahtoteoria korostaa huomattavasti tahdonilmaisun antajan näkökulmaa, kun luottamusteoria korostaa vastaavasti tahdonilmaisun vastaanottajan näkökulmaa ja suojaa tämän perusteltuja odotuksia. Tahtoteoria on paljon yksilökeskeisempi suojaten yksilön etuja, luottamusteoria ajaa enemmän koko yhteiskunnan yleistä etua nähden yksilön osana ympäröivää yhteiskuntaa. Tämä käy ilmi jo luottamusteoria johtavasta periaatteesta eli vaihdannan intressistä, jolla on suuri merkitys modernissa yhteiskunnassa.²⁵ Varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 13.6. 1929/228 (myöhemmin OikTL) 1 luvussa säännellään tarjous–vastaus -mekanismista sopimuksen syntytapana, minkä mukaan sopimus syntyy tarjouksesta ja siihen annetusta hyväksyvästä vastauksesta.²⁶ Jo vuoden 1929 OikTL:n esitöissä on mainittu lain tavoitteena antaa enemmän suojaa vilpittömälle mielelle sekä

²¹ Mäkelä 2010, s. 17–18.

²² Pöyhönen 1988, s. 174.

²³ Mäkelä 2010, s. 43–44.

²⁴ Pöyhönen 1988, s. 136.

²⁵ Mäkelä 2010, 45–46.

²⁶ Kaisto – Lohi, 2008, s. 82.

estää rajattomasta sopimusvapaudesta johtuvia väärinkäytöksiä.²⁷ Vaikka OikTL on hyvin vanha, ilmentää se siirtymistä Suomen oikeudessa tahtomallista kohti luottamusmallia.

Pöyhönen on 1980-luvun loppupuolella kehittänyt yhteisöllisen käytännön teoriaa, jossa yhdistyvät tahtomalli ja luottamusmalli. Luottamusmalli pohjautuu pitkälti taloustieteeseen, mutta yhteisöllisen käytännön teorian viitetiede on yhteiskuntafilosofia. Tämä ei ole mitenkään erikoista, sillä Yhdysvalloissa ja Englannissa sopimusoikeuden lähtökohdilla on ollut kiinteä yhteys yhteiskuntafilosofiaan. Pöyhösen teoriassa näkökulma painottuu yksilön sijasta yhteisön ja sen oikeudellisten instituutioiden näkökulmaan.²⁸

Sopimussitovuuden syntymisellä on yhteisöllisen käytännön teoriassa keskeinen asema. Sopimussitovuus ja siitä seuraava sopimusvastuu syntyvät osallistumisesta yhteisölliseen käytäntöön. Sopimusvastuun edellytyksenä on, että kyseinen yhteisöllinen käytäntö on oikeudenmukainen ja oikeudenmukaisuudella on takanaan institutionaalinen tuki. Esimerkkinä yhteisöllisestä käytännöstä, jolla on takanaan institutionaalinen tuki, voidaan mainita lupaus. Mikäli yhteisöllinen käytäntö ei ole oikeudenmukainen, eli siis vailla institutionaalista tukea ei sopimusvastuuta voida katsoa syntyvän.²⁹

2.2 Sopimuksen määritelmä sopimusoikeudessa

Kolehmainen mukaan sopimus on käsitteenä eräänlainen väliinpuotoaja ja sen määrittelyssä päätyy helposti joko psykologisiin luonnehdintoihin tai määritelmälliseen kehään.³⁰ Tuoreimmissa sopimusoikeuden yleiskirjallisuudessa ei edes pyritä sopimuksen täsmälliseen määrittämiseen.³¹ Sopimusoikeudessa ei siis ole vakiintunutta yhtenäistä käsitystä sopimuksen määritelmästä. Tässä tutkielmassa ei myöskään ole tarkoitus määritellä sopimusta kattavasti, joten tarkastelu pohjautuu Suomen velvoiteoikeudessa esitettyihin varsin hajanaisiin käsityksiin sopimuksen määritelmästä.

Sopimusoikeudessa sopimus voidaan määritellä esimerkiksi sen oikeusvaikutusten kautta. Hemmo määrittelee sopimuksen seuraavasti: ”Sopimuksella tarkoitetaan tosiseikastoja, joiden vallitessa velallisosapuoli on velvollinen tekemään sopimuksen osoittaman luontois-

²⁷ HE 66/1927vp, s. 2.

²⁸ Pöyhönen 1988, s. 162–163 ja 169.

²⁹ Mäkelä 2010, s. 54–57.

³⁰ Kolehmainen, 2011, s. 6.

³¹ Mäkelä 2010, s. 40.

suorituksen tai tämän jäädessä puuttumaan korvaamaan aiheutuneen vahingon”.³² Saarnilehto määrittelee sopimuksen muodollisesti kahden tai useamman toisiansa edellyttävän oikeustoimen yhdistelmäksi.³³ Sopimusoikeudessa itse sopimuksen määrittelemine ei ole olennaista, vaan huomio keskittyy sitovuusperusteeseen eli siihen, että ovatko sopimuksen osapuolet tulleet sidotuksi sopimukseen. Sopimuksen käsitteellä voi kuitenkin olla opetuksellinen merkitys.³⁴

Ajatus että on olemassa jonkin määritelmän mukainen sopimus, johon kuitenkin kukaan ei ole sidottu tuntuu järjenvastaiselta. Näin ollen käytännön tilanteiden soveltamisen kannalta voidaan pitää hyvin perusteltuna, että sopimus määritellään sen oikeusvaikutustensa kautta.

Pöyhönen erottaa käsitteinä toisistaan sopimuksen ja sopimusmallin. Sopimusmallissa on kolme erilaista elementtiä, joista sopimusmalli koostuu. Sopimusmallin elementtejä ovat peruskäsitteet, dogmit ja konstruktiot. Sopimus käsitteenä on sopimusmallin peruskäsitteiden luomien kehikon sisällä, jotka antavat tietoa voimassa olevan oikeuden sisällöstä. Voimassa oleva oikeus taas määrittää oikeusvaikutukset. Dogmit ovat vakiintuneita oikeussääntöjä, joiden mukaan ongelma ratkaistaan dogmin siihen soveltuessa. Dogmi myös määrittää ratkaisun siihen, mikä säännöistä on pääsääntö ja mikä niistä on poikkeus. Konstruktiot ovat juridisia fiktioita, jotka täyttävät systeemiin jääviä avoimia kohtia ja perustelevat miksi jotain ratkaisumallia voidaan käyttää juuri tähän kyseiseen ongelmaan. Konstruktioiden tarkoitus on vähentää systeemin oikullisuutta ja näin parantaa systeemin ennakoitavuutta.³⁵

Myös Pöyhönen jättää sopimuksen määrittelemisen toissijaiseksi korostaen omassa teoriasaan sopimuksen sijasta sopimusmallia ja sen merkitystä. Yhteistä Pöyhösen, Hemmon ja Mäkelän ajatuksille on sopimussitovuus, jonka seurauksena ovat sopimuksen oikeusvaikutukset. Tämäkin tukee perusteltua johtopäätöstä siitä, että sopimus tulisi määritellä sen oikeusvaikutustensa kautta.

Sopimuksen määrittelyn lisäksi sopimuksia voidaan jaotella eri tavoin. Saarnilehto jaottelee sopimukset neljään toisistaan eroavaan kategoriaan. Yksipuolinen sopimus synnyttää

³² Hemmo 1998, s. 21.

³³ Saarnilehto 2009, s. 4.

³⁴ Mäkelä 2010, s.104.

³⁵ Pöyhönen 1988, s. 80–86.

velvoitteen vain sopimuksen toiselle osapuolelle. Esimerkkinä yksipuolisesti velvoittavasta sopimuksesta voidaan mainita takaus ja sopimus työn suorittamisesta vastikkeetta. Kaksi-
puolisesti velvoittava sopimus perustaa velvoitteen sopimuksen molemmille osapuolille. Esimerkiksi esineen kaupassa sopimuksen toisen osapuolen velvoitteena on kaupankohteen
olevan esineen luovutus ja toisen osapuolen velvoitteena on kauppahinnan maksu. Sopimuksella kolmannen hyväksi tarkoitetaan sopimusta, jossa sopimuksen osapuolet perustavat kolmannen hyväksi jonkin oikeuden, jolla voi olla esimerkiksi varallisuusarvoa. Ohje- eli normisopimuksella voidaan määrätä etukäteen vastaisuudessa mahdollisesti solmittavien sopimusten sisältö. Esimerkkinä ohjesopimuksesta voidaan mainita työehtosopimus.³⁶

2.3 Osakeyhtiön sopimukselliset piirteet

Suomessa taloudellista yhteistoimintaa yhteiseen lukuun saa harjoittaa vain laissa säädettyillä ja lain hyväksymissä muodoissa, joita ovat osakeyhtiö (OYL), avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö (Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä 29.4.1988/389) ja yksityinen elinkeinonharjoittaja. Näistä viimeisessä kyse ei varsinaisesti ole taloudellisen yhteistoiminnan harjoittamisesta, mutta kuitenkin taloudellisesta liiketoiminnasta.

Kysymys on siis pohjimmiltaan sopimuksesta taloudelliseen yhteistoimintaan ryhtymisestä ja sen aloittamisesta. Laki siis määrittelee taloudellisen yhteistoiminnan lailliset muodot. Voidaan todeta taloudelliselle yhteistoiminnalle olevan Suomessa tyyppipakko, jota on noudatettava. Sopimusoikeudessa on pääsääntönä tyyppivapaus, eli sopimukset saa tehdä haluamassaan muodossa. Sopimus taloudellisen yhteistoiminnan harjoittamisesta yhteiseen lukuun on siis poikkeus sopimusoikeuden pääsäännöstä.

2.3.1 Osakeyhtiön perustaminen

Osakeyhtiön perustaminen voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on perustamissopimuksen laatiminen ja allekirjoittaminen. Toinen vaihe sisältää osakkeiden merkitsemisen. Kolmannessa vaiheessa osakkeet maksetaan ja yhtiö ilmoitetaan rekisteröitäväksi kaupparekisteriin. Osakeyhtiö varsinaisesti syntyy neljännessä vaiheessa eli silloin, kun yhtiö merkitään kaupparekisteriin. Tarkemmat säännökset osakeyhtiön rekisteröimi-

³⁶ Saarnilehto 2009, s. 8–12.

sestä ovat kaupparekisterilaissa 2.2.1979/129 (myöhemmin KRL).³⁷ Osakeyhtiön perustajat sopivat liiketoiminnan harjoittamisesta yhteiseen lukuun nimenomaan osakeyhtiömuodossa, minkä vuoksi osakeyhtiön perustamisessa on viitteitä siitä, että osakeyhtiö voisi olla ainakin jossain mielessä osakkeenomistajien välinen sopimus.³⁸

2.3.2 Perustamissopimus

OYL 2 luku 1 §. Perustamissopimus.

Yhtiön perustamiseksi on laadittava kirjallinen perustamissopimus, jonka kaikki osakkeenomistajat allekirjoittavat.

Osakeyhtiön perustamissopimuksen muotovaatimuksena on, että se on laadittava kirjallisena. Muotovaatimus helpottaa yhtiön perusteena olevien seikkojen arviointia, jonka suorittaa kaupparekisteriviranomainen. Mikäli perustamissopimusta ei ole laadittu muotovaatimuksen mukaisesti kirjallisena tai perustamissopimuksen sisältö ei vastaa OYL 2:2:n vähimmäisvaatimuksia, ei yhtiötä voida rekisteröidä.³⁹ Kirjallinen muotovaatimus estää osakeyhtiön perustamisen suullisesti tai konkludenttisesti. Avoin yhtiö voi syntyä kirjallisen sopimuksen lisäksi sekä suullisella että konkludenttisella eli hiljaisella sopimuksella.⁴⁰ Osakeyhtiön voi perustaa yksikin luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö, toisin kuin avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön perustavia osakkaita tulee olla vähintään kaksi.⁴¹

OYL 2 luku 2 §. Perustamissopimuksen sisältö. Perustamissopimuksessa on aina mainittava:

- 1) sopimuksen päivämäärä;
- 2) kaikki osakkeenomistajat ja kunkin merkitsemät osakkeet;
- 3) osakkeesta yhtiölle maksettava määrä (merkintähinta);
- 4) osakkeen maksuaika; sekä
- 5) yhtiön hallituksen jäsenet. (13.4.2007/461) Perustamissopimukseen on otettava tai liitettävä 3 §:ssä tarkoitettu yhtiöjärjestys. Tilikaudesta on määrättävä joko perustamissopimuksessa tai yhtiöjärjestyksessä..

Osakeyhtiön perustamissopimuksen pakottavat sisältövaatimukset on ilmaistu OYL:ssa. Tämä käy selkeästi ilmi säännöksen sanamuodosta: ”on aina mainittava”. Pääsääntönä perustamissopimuksessa on sisältövapaus. OYL 2:2 asettaa perustamissopimuksen minimaalivaatimuksen rajaten osakkeenomistajien sopimuksen sisältövapautta. Osakkeenomistajat

³⁷ Mähönen – Villa 2010, s. 14.

³⁸ Mähönen – Villa 2010, s. 17 ja Immonen – Nuolimaa 2007, s. 37.

³⁹ HE 109/2005vp, s. 42.

⁴⁰ Mähönen – Villa 2010, s. 18..

⁴¹ Immonen – Nuolimaa 2007, s. 38.

saavat OYL:n asettaman sisältövaatimuksen lisäksi ottaa perustamissopimukseen muitakin sitovia ehtoja.⁴²

Myös muut kuin kirjalliset sopimusehdot voivat tulla osakkeenomistajien välisesti sitoviksi yleisten sopimusoikeudellisten sääntöjen perusteella. Kaupparekisteriviranomainen ei kuitenkaan ole velvollinen selvittämään muita sopimusehtoja kuin ne, jotka ilmenevät kirjallisesta perustamissopimuksesta.⁴³ Mikäli muut kuin kirjalliset perustamissopimuksessa mainitut ehdot tulevat osakkeenomistajien välillä sitoviksi, ei niillä kuitenkaan ole yhtiöoikeudellista sitovuutta. Näin on luonnollista, että yhtiön rekisteröitymisen jälkeen tulleita uusia osakkeenomistajia nämä suulliset sopimukset ei voi sitoa.⁴⁴

Osakeyhtiön perustamissopimuksen katsotaan olevan sopimus siinä kuin muutkin sopimukset. Tämä käy ensinnäkin ilmi esimerkiksi siitä, että perustamissopimusta voidaan sovitella OikTL 36 §:n yleislausekkeen perusteella. Toiseksi perustamissopimusta voidaan muuttaa ennen yhtiön rekisteröintiä yleisten sopimusoikeudellisten sääntöjen mukaisesti. Tämä edellyttää kaikkien perustamissopimuksen osapuolten yksimielistä hyväksyntää, ellei muuta ole sovittu. Perustamissopimuksen sisältö muotovaatimuksineen määritetään kuitenkin OYL:ssa.⁴⁵

Osakeyhtiötä perustettaessa osakkeenomistajat saavat sopia yhtiön sisällöstä perustamissopimuksessa sekä yhtiöjärjestyksessä. Vaikka pääsääntönä on sopimusvapaus, asettaa lain-sääntö sopimusvapaudelle rajat. Perustamissopimukseen tai yhtiöjärjestykseen ei saa ottaa OYL:n tai hyvän tavan vastaisia määräyksiä.⁴⁶

Yhtiön perustajaosakkeenomistajien välisiin suhteisiin sovelletaan ennen yhtiön rekisteröimistä pääasiassa sopimusoikeudellisia sääntöjä.⁴⁷ Tämän voidaan katsoa olevan hyvin luonnollista ja sinänsä itsestään selvää, koska osakeyhtiön katsotaan syntyvän vasta sillä hetkellä, kun se rekisteröidään. Olisi erikoista kuvitella, että ennen rekisteröintiä perustajaosakkeenomistajien välisiin suhteisiin sovellettaisiin muita säännöksiä kuin niitä, mitä yhteiskunnassa yleisesti muutenkin sovelletaan vastaavanlaisiin tilanteisiin. Kuten edellä on todettu, osakeyhtiö siirtyy sopimusoikeudesta yhtiöoikeudellisen sääntelyn piiriin vasta

⁴² Mähönen – Villa 2010, s. 23.

⁴³ HE 109/2005vp, s. 42.

⁴⁴ Mähönen – Villa 2010, s. 18–20.

⁴⁵ Mähönen – Villa 2010, s. 18–19.

⁴⁶ Mähönen – Villa 2006, s. 152.

⁴⁷ HE 109/2005vp, s. 41.

sillä hetkellä, kun se rekisteröidään. Tämä ilmentää hyvin yhtiö- ja sopimusoikeuden rajapintaa ja selkeää ajallista erottelua toisistaan.

2.3.3 Muoto- ja sisältövaatimukset sopimusoikeudessa

Sopimusoikeudessa on pääsääntönä muotovapaus. Sopimusoikeudessa sopimuksen tekemiselle ei siis ole yleisesti asetettu muotovaatimuksia, mikäli jossakin laissa ei ole toisin säädetty. Sopimuksen voi siis pätevästi solmia kirjallisen muodon lisäksi myös suullisesti. Sopimuksen kirjallinen muoto on kuitenkin suositeltava mahdollisten näyttöongelmien vuoksi. Suullisen sopimuksen olemassaoloon vetoavalla voi olla korostunut näyttövelvollisuus esimerkiksi sen vuoksi, että vastaavanlaiset sopimukset on tapana tehdä kirjallisesti. Kyse voi olla esimerkiksi taloudelliselta arvoltaan korkeasta liikesopimuksesta.⁴⁸

Esimerkiksi maakaarissa 12.4.1995/540 (myöhemmin MK) säädetään kiinteistön kauppakirjan muoto- ja sisältövaatimuksista.

MK 2 luku 1§ Kauppakirjan muoto

Kiinteistön kauppa on tehtävä kirjallisesti. Myyjän ja ostajan tai heidän asiamiehensä on allekirjoitettava kauppakirja. Kaupanvahvistajan on vahvistettava kauppa kaikkien kauppakirjan allekirjoittajien läsnä ollessa.

Kiinteistön kauppa voidaan tehdä myös sähköisesti 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetussa kaupankäyntijärjestelmässä. Myyjän ja ostajan tai heidän asiamiehensä on hyväksyttävä sähköinen kauppakirja samansisältöisenä siten kuin 9 a luvussa säädetään.

Kauppakirjasta on käytävä ilmi:

- 1) luovutustarkoitus;*
- 2) luovutettava kiinteistö;*
- 3) myyjä ja ostaja;*
- 4) kauppahinta ja muu vastike.*

Kauppa ei ole sitova, ellei sitä ole tehty tässä pykälässä säädetyllä tavalla. Jos myyjä ja ostaja ovat sopineet kauppakirjaan merkittyä suuremmasta kauppahinnasta tai muusta vastikkeesta, myyjällä ei ole oikeutta saada perityksi enempää kuin mitä kauppakirjaan on merkitty.

Kun verrataan OYL:n säännöksiä osakeyhtiön perustamissopimuksesta MK:n säännöksiin kiinteistön kauppakirjasta, huomaa niissä selkeästi olevan yhteneviä piirteitä. Molemmissa laeissa on kyseisen sopimustyyppin omat muoto- ja sisältövaatimukset kirjoitettu silmiinpistävän yhtenevällä tavalla.

⁴⁸ Hemmo 2008, s. 109–110.

2.4 Yhtiöjärjestys

OYL 2 luku 3 §. Yhtiöjärjestys. Yhtiöjärjestyksessä on aina mainittava yhtiön

1) toiminimi;

2) kotipaikkana oleva Suomen kunta; sekä

3) toimiala.

Osakeyhtiön yhtiöjärjestys on mahdollista laatia vain OYL 2:3:n vähimmäissisällön mukaisesti eli hyvin lyhyenä. Vähimmäissisällön lisäksi yhtiön tilikaudesta on määrättävä joko yhtiöjärjestyksessä tai perustamissopimuksessa. Perustamissopimuksen on myös otettava tai liitettävä yhtiöjärjestys. (OYL 2:2.2) Mikäli yhtiöjärjestyksessä ei ole muuta sovittu yhtiöjärjestyksestä täydennetään OYL:n olettamäsäännöksillä.⁴⁹ Osakkeenomistajat voivat yhtiöjärjestyksessä määrätä yhtiön toiminnasta. Yhtiöjärjestykseen ei voida ottaa määräystä, joka on OYL:n tai muun lain pakottavan säännöksen taikka hyvän tavan vastainen. (OYL 1:9) Hallituksen esityksen mukaan OYL:n yksittäisten säännösten pakottavuus ilmenee säännösten sanamuodoista tai on tulkittavissa säännöksen tarkoituksen perusteella. Pakottavat säännökset, joista ei voi yhtiöjärjestyksessä poiketa liittyvät pääasiassa velkojien suojaan, vähemmistöosakkeenomistajien suojaan sekä erilaisiin viranomaisiin liittyviin toimenpiteisiin.⁵⁰

Yhtiöjärjestyksen hyvän tavan vastaisuutta ei ole helppo määritellä. Sen katsotaan olevan sidoksissa kulloinkin vallalla oleviin käsityksiin moraalista ja yhteiskunnasta. Täten joskus aikaisemmin hyvän tavan mukaiseksi katsottu yhtiöjärjestyksen määräys voi ajan kuluessa muuttua hyvän tavan vastaiseksi. Yleisen järjestyksen vastaiseen tai rikolliseen toimintaan liittyvän yhtiöjärjestyksen määräyksen voitaisiin katsoa olevan hyvän tavan vastainen.⁵¹

Yhtiöjärjestyksen määräys ei perustu sopimukseen vaan nimenomaan määräämiseen. Esimerkiksi yhden osakkeenomistajan yhtiössä ei edes voi olla toista sopimuksen osapuolta.⁵² Edellä mainitusta syystä ei ole mielekäästä puhua yhtiöjärjestyksen osalta sopimusvapaudesta vaan enemmänkin määräämisvapaudesta. Lisäksi tämä ei tue ajatusta osakeyhtiöstä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena.

⁴⁹ HE 109/2005vp, s. 44.

⁵⁰ HE 109/2005vp, s. 41.

⁵¹ Helminen 2006, s. 184.

⁵² Helminen 2006, s. 51.

Osakkeenomistajan sopimusvapaus on katsottu laajemmaksi kuin yhtiöjärjestyksellinen määräämisvapaus. Helminen katsoo, että mikäli yhtiöjärjestyksen määräys on yhtiöoikeudellisesti pätemätön, voi sitä pitää osakkeenomistajien välisenä sopimuksena, mikäli yhtiöjärjestykseen on otettu asiaa koskeva ehto. Helmisen mukaan yhtiöoikeudellisesti pätemätön yhtiöjärjestyksen määräys, mistä kaikki osakkeenomistajat ovat olleet yksimielisiä, ei voi perustaa osakkeenomistajien välille sitovaa sopimusta ilman uutta hyväksyntää.⁵³

2.4.1.1 Yhtiöjärjestyksen tulkinta

OYL ja lain esityöt eivät sisällä säännöksiä tai ohjeita yhtiöjärjestyksen tulkinnasta. Yhtiöjärjestyksen tulkintaa koskeviin kysymyksiin löytyy kuitenkin vastauksia oikeuskäytännöstä sekä oikeuskirjallisuudesta. Yhtiöjärjestyksestä tulkitaan yleisen sopimusoikeuden säännöistä poikkeavasti. Yhtiöjärjestyksestä tulee tulkita OYL:n säännökset ja osakeyhtiöoikeudelliset periaatteet huomioon ottaen, mutta apuna voidaan kuitenkin käyttää yleisen sopimusoikeuden tulkintaperiaatteita. Yhtiöjärjestyksen tulkinnassa annetaan huomattava painoarvo yhtiöjärjestyksen sanamuodolle, eikä yhtiöjärjestyksen laatineiden osakkeenomistajien tarkoituksille voida antaa kovin suurta painoarvoa yhtiöjärjestyksen määräystä tulkittaessa.⁵⁴

Korkein oikeus on ratkaisussaan 2001:57 todennut yhtiöjärjestyksen yhdeksi keskeiseksi tehtäväksi välittää yhtiön ulkopuolisille tietoa yhtiön sisäisistä oikeussuhteista.⁵⁵ Mikäli yhtiöjärjestyksen yksittäisen kohdan takana oleville tarkoituksille annettaisiin sanamuodon sijasta huomattavaa painoarvoa, ei tämä olisi yhdenmukainen edellä mainitun yhtiöjärjestyksen julkisen luotettavuuden tarkoituksen kanssa.

Sopimusoikeudessa sopimuksen tulkinnan keskeinen tavoite on selvittää, mikä on sopimuksen osapuolten yhteinen tarkoitus. Toisin kuin yhtiöjärjestyksen tulkinnassa ei sopi-

⁵³ Helminen 2006, s. 107–108.

⁵⁴ Helminen 2006, s. 157, Iirola – Kyläkallio 2012, s. 172–173 ja Pönkä 2008, s. 81.

⁵⁵ *Tarkemmin Pekka Timonen 2001, teoksessa KKO:n Ratkaisut kommentein 2001:1, KKO 2001:57 Suostumuslausekkeen tulkinta ja suostumuksen epäämisen perusteet.* ”KKO:n mukaan yhtiöjärjestyksensä määrävien tulkinnan lähtökohdaksi on määrävien sanamuoto. Suostumuslauseketta ei siten tulkita suppeasti sen perusteella, että kysymyksessä on poikkeus osakkeiden vapaan vaihdannan periaatteesta. Sanamuodon mukaisesta tulkinnasta poikkeaminen edellyttää, että tulkinta ei vastaa lausekkeen tarkoitusta osana yhtiöjärjestyksestä tai että sanamuodon mukainen tulkinta johtaa yhtiön, osakkeenomistajan tai luovutuksensaajan kannalta yllättävään tai kohtuuttomaan lopputulokseen. Ratkaisevaa ei ole lausekkeen alkuperäinen tarkoitus vaan sen merkitys soveltamisajankohtana. KKO:n perustelujen mukaan ”suostumuslausekkeelle tulee siis antaa järkevä tulkinta osana yhtiöjärjestyksestä ottaen huomioon yhtiön luonne ja yhtiöjärjestyksen muu sisältö”. Näihin tekijöihin tukeutuvalla argumentaatiolla KKO katsoi, että perusteita sanamuodon mukaisesta tulkinnasta poikkeamiseen ei ole”.

muksen sanamuoto ole merkitsevä, vaan keskeisenä on pidettävä sitä, mitä osapuolet ovat sopimuksella todella tarkoittaneet. Osapuolten yhteinen tarkoitus voi sivuuttaa jopa kirjallisen sopimuksen sisällön. Käytännössä kuitenkin sopimuksen sanamuodolla on vahva merkitys, koska kirjallisen sopimuksen vastaisen osapuolten tarkoituksen toteen näyttämisen on vaikeaa.⁵⁶

KKO 2001:34”Sopimusta tulkittaessa on kuitenkin otettava huomioon sopimuksen sanamuodon ohella kaikki muukin tulkinta-aineisto, jolla on merkitystä sopimuksen sisältöä selvitetäessä. Tällaista tulkinta-aineistoa ovat muun muassa sopimukseen johtaneet neuvottelut”.

Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä osakkeenomistajien keskinäisten suhteiden lisäksi myös osakkeenomistajien ja yhtiön elinten välisistä suhteista. Perinteisesti sopimusoikeudessa sopimuksella määritellään vain sopimusosapuolten välisiä keskinäisiä suhteita. Osakeyhtiössä osakkeenomistajat usein vaihtuvat yhtiön elinkaaren aikana, joten ne eivät ole enää samoja kuin yhtiötä perustettaessa. Näin ollen on perusteltua, että yhtiöjärjestyksestä ei voi tulkita yhteismitallisesti sopimusoikeuden sopimuksen tulkintasäännöin. Sopimusoikeudellisten tulkintaperiaatteiden käytettävyys voi vaihdella huomattavasti riippuen minkälaisen yhtiön yhtiöjärjestyksestä on tarkoitus tulkita.⁵⁷

Vaikka yhtiöjärjestyksen tulkinnassa käytetään apuna sopimusoikeudesta lainattuja tulkintaperiaatteita, on yhtiöjärjestyksen luonne yhtiöoikeudellisena instrumenttina otettava tulkittaessa huomioon. Yhtiöjärjestyksestä tulkittaessa on otettava huomioon OYL:n ja osakeyhtiöoikeellisten periaatteiden muodostama yhtenäinen kokonaisuus. Kokonaisuuden yksittäisiä osia ei voi tulkita irrallisina niin, että syntyy ristiriita muiden osien välillä.⁵⁸ Edellä mainitun perusteella voidaan pitää järkevänä käsitystä, että yhtiöjärjestyksen tulkinta voi kuitenkin olla lähempänä sopimusoikeudellista tulkintaa pienyhtiössä kuin laajasti omistetussa pörssiyhtiössä.⁵⁹

2.4.2 Yhtiöjärjestyksen muuttaminen

Myöhemmin osakeyhtiön yhtiöjärjestyksestä voidaan muuttaa yhtiökokouksen määräänemistöpäätöksellä, johon vaaditaan pääsääntöisesti, ellei yhtiöjärjestyksessä ole toisin mää-

⁵⁶ Saarnilehto 2009, s. 148–149.

⁵⁷ Mähönen – Villa 2010, s. 33.

⁵⁸ Helminen 2006, s. 168.

⁵⁹ Helminen 2006, s. 162 ja Pönkä 2008, 80–81.

rätty, kahden kolmasosan enemmistö annetuista äänistä ja kokouksessa edustetuista osakkeista. (OYL 5:27) Sopimusoikeudessa on pääsääntönä, että sopimuksen muuttamiseksi vaaditaan kaikkien sopimuksen osapuolien suostumus.⁶⁰ *Pacta sunt servanda* -periaate sisältää sen, että sopimus pysyy voimassa alkuperäisin ehdoin, eikä toinen osapuoli voi yksipuolisesti muuttaa sopimuksen sisältöä.⁶¹ Tämän vuoksi sopimuksen muuttamisen tarve on huomioitava jo alkuperäistä sopimusta tehtäessä.

Yhtiöjärjestyksen muutoksen voimaantulon edellytyksenä on sen rekisteröiminen. (OYL 5:30.2) Yhtiöjärjestyksen muutos ei ole siis voimassa ennen kun se on rekisteröity, mikä tarkoittaa sitä, että yhtiön on käytännössä toimittava sen yhtiöjärjestyksen mukaisesti, joka on sillä hetkellä kaupparekisterissä.⁶² Sopimusoikeudessa sopimuksen muuttamisen ajallinen ulottuvuus on sidoksissa sopijaosapuolten sopimusvapauteen. Sopimuksen muutos voi siis tulla voimaan sillä hetkellä, kun siitä on yksimielisesti sovittu. Lisäksi sopimus voi muuttua myös konkludenttisesti, mikäli osapuolet hiljaisella suostumuksella menettelevät pitkäaikaisesti tai toistuvasti sopimuksen alkuperäisistä ehdoista poiketen.⁶³ Vastaavaa mekanismia ei voida soveltaa yhtiöjärjestyksen muuttumiseksi. Yhtiöjärjestyksen määräykset eivät siis voi muuttua konkludenttisesti, vaikka yhtiössä olisi menetelty pitkäaikaisesti tai toistuvasti yhtiöjärjestyksen vastaisesti.⁶⁴

Sopimusoikeuden mukainen yksimielisyyden vaatimus yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi ei olisi osakeyhtiön käytännön kannalta järkevä ratkaisu. Tätä voidaan perustella osakeyhtiön sisäisillä ja ulkoisilla tarpeilla muuttaa yhtiöjärjestystä. Sisäinen tarve muuttaa yhtiöjärjestystä voi johtua esimerkiksi osakkeenomistajien vaihtumisesta. Ulkoinen tarve voi olla esimerkiksi muutos yhtiön toimintaympäristössä. Kahden kolmasosan enemmistövaatimus yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi mahdollistaa yhtiön reagoimisen tarpeeksi nopeasti sisäisiin tai ulkoisiin muutoksiin ilman, että liiketoiminta voisi jumiutua yksimielisyyden vaatimuksen vuoksi. Yksimielisyyden vaatimus olisi suorastaan absurdi ja käytännössä estäisi yhtiöjärjestyksen muutoksen laajasti omistetussa pörssiyhtiössä, jossa on paljon piensijoittajia, koska jokaiselta olisi erikseen saatava suostumus yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi.⁶⁵

⁶⁰ Mähönen – Villa 2010, s. 33.

⁶¹ Hemmo 2003b, s. 7.

⁶² Helminen 2006, s. 190.

⁶³ Hemmo 2008, s. 366.

⁶⁴ Iirola – Kyläkallio 2012a, s. 142.

⁶⁵ Helminen 2006, s. 185 ja Vahtera 2012 s. 1058.

Yhtiöjärjestyksen muuttamisen tarkastelu ilmentää hyvin yksinkertaisia käytännön syitä, miksi sopimusoikeuden yleisiä periaatteita ei voi siirtää yhtiöoikeuteen ilman, että periaatteita muokataan yhtiöoikeuden toimintaympäristöön ja tarkoituksiin sopivaksi.

2.4.2.1 Yhtiöjärjestyksen kohtuullistaminen oikeuskäytännössä

OYL ei sisällä säännöstä yhtiöjärjestyksen kohtuullistamisesta tai sovittelusta. Yhtiöjärjestyksestä voidaan vakiintuneen käsityksen mukaan kohtuullistaa OikTL 36 § nojalla, jonka vuoksi yhtiöjärjestyksen kohtuullistamista koskevaa erillistä säännöstä ei katsottu tarpeelliseksi ottaa vuoden 2006 OYL:n.⁶⁶ Käsitys on vakiintunut myös oikeuskirjallisuudessa, tosin yhtiöjärjestyksen kohtuullistamisen katsotaan tulevan sovellettavaksi vain hyvin poikkeuksellisin ja vahvoin perustein.⁶⁷ Yhtiöjärjestyksen kohtuullistaminen ei tarkoita koko yhtiöjärjestyksen kohtuullistamista, vaan siinä on kysymys yhtiöjärjestyksen jonkin yksittäisen määräyksen kohtuullistamisesta.⁶⁸

”Yhtiöjärjestyksen kohtuuttomuutta voidaan lieventää joko muuttamalla yhtiöjärjestyksestä tai sovittamalla sitä lopputulosta, johon yhtiöjärjestyksen määräyksen soveltaminen yksittäistapauksessa johtaisi”. KKO 1999:42

Tapauksessa oli kysymys asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen lunastuslausekkeen lunastushinnasta, jota kohtuullistettiin OikTL 36 § nojalla, jonka mukaan kohtuutonta oikeustoimen ehtoa voidaan sovittaa. Yhtiöjärjestyksen sovittelussa edellytetään kokonaisuutena, mikä tarkoittaa, että huomioon on otettava olosuhteet niin yhtiöjärjestyksen laatimishetkellä kuin sen jälkeenkin vallinneet olosuhteet. Timosen käsityksen mukaan yhtiöjärjestyksen sovittelukynnys on kuitenkin korkeammalla kuin sopimusoikeudessa. Tämän lisäksi sovittelun kynnyistä madaltaa se, että kohtuuttomuus johtuu yhtiöjärjestyksen määräyksestä, joka on ollut kohtuuton jo yhtiöjärjestykseen otettaessa.⁶⁹

KKO 1992:88 asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen määräystä osakkeiden lunastushinnan määräytymisestä soviteltiin vuoden 1978 osakeyhtiölain 734/1978 (myöhemmin EOYL) 3:3.2 nojalla. KKO 1998:19 ja KKO 1998:21 oli kyse asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen kohtuullistamisesta asunto-osakeyhtiölain 809/1991 (myöhemmin AsOYL) 43.3 nojalla.

⁶⁶ HE 109/2005vp, s. 56.

⁶⁷ Vahtera 2012, s. 1062.

⁶⁸ Vahtera 2012, s. 1062.

⁶⁹ Timonen 1999, teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein I/1999, s. 336.

Yhtiöjärjestyksen kohtuullistaminen on merkittävä esimerkki yhtiö- ja sopimusoikeuden leikkaamisesta keskenään. Yhtiöjärjestystä koskeva sääntely on OYL:ssa, joten yhtiöjärjestyksen voidaan todeta olevan puhtaasti yhtiöoikeudellinen instrumentti. Yhtiöjärjestyksen sovitteluun tai kohtuullistamiseen kuitenkin sovelletaan puhtaasti sopimusoikeudellista mekanismia OikTL 36§ nojalla. Huomionarvoista on, että tämä ei jää vain teorian tasolle, sillä yhtiöjärjestyksen kohtuullistamisesta sopimusoikeuden mekanismein ovat yksimielisiä niin lainsäätävä, oikeuskäytäntö sekä oikeuskirjallisuus. Tämä tukee käsitystä siitä, että sopimusajattelulla voi olla merkitystä myös osakeyhtiöoikeudessa.

2.4.3 Yhtiöjärjestyksen sopimusoikeudelliset liitännät

Yhtiöjärjestystä voidaan kuvailla osakkeenomistajien välisenä sopimuksenomaisena instrumenttina, jossa voidaan varsin vapaasti määrätä yhtiön toiminnasta. Yhtiöjärjestyksen erottaa tavallisesta sopimuksesta selvimmin sen sitovuusvaikutus. Yhtiöjärjestyksen sitovuusvaikutus alkaa, kun osakkeenomistaja ostaa tai merkitsee yhtiön osakkeita.⁷⁰ Yhtiöjärjestys on kieltämättä luonteeltaan lähellä sopimusta, mutta kuitenkin poikkeaa olennaisesti tavanomaisista sopimuksista.

Savela kuvailee yhtiöjärjestystä ”erityistyyppiseksi sopimukseksi, johon sovelletaan merkittävästi yleisestä sopimusoikeudesta poikkeavia sääntöjä”.⁷¹ Savelan kuvailu on erittäin onnistunut luonnehdinta yhtiöjärjestyksestä. Edellä esitetyn perusteella yhtiöjärjestykseen sovelletaan yleisiä sopimusoikeuden sääntöjä vaihtelevasti muokattuna osakeyhtiöoikeuden tarpeisiin. Yhtiöjärjestyksen kohtuullistamisessa sopimusoikeus on vahvasti läsnä, kohtuullistamisessa käytetään täysin sopimusoikeuden yleisiä periaatteita jopa viitaten sopimusoikeuden yleislakiin OikTL 36§. Yhtiöjärjestystä tulkittaessakin sopimusoikeuden yleisillä periaatteilla on sijansa. Tästä voidaan päätellä, että yhtiöjärjestys ei ole juridisessa mielessä osakkeenomistajien välinen sopimus, mutta se toimii kuitenkin keskeisenä linkkinä yhtiö- ja sopimusoikeuden rajapinnalla.

⁷⁰ Mähönen – Villa 2010, s. 32.

⁷¹ Savela 2001. s. 3 ja 6.

2.4.4 Osakeyhtiön rekisteröiminen

OYL 1 luku 2§ Oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu

Osakeyhtiö on osakkeenomistajista erillinen oikeushenkilö, joka syntyy rekisteröimisellä

Osakkeenomistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä osakkeenomistajan velvollisuudesta suorittaa erityisiä maksuja yhtiölle.

OYL 1:2.1 säädetään osakeyhtiön oikeushenkilöllisyydestä. Oikeushenkilöllisyys pitää sisällään oikeuskelpoisuuden ja oikeustoimikelpoisuuden. Oikeuskelpoisuus tarkoittaa, että osakeyhtiöllä voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia. Oikeustoimikelpoisuus tarkoittaa, että osakeyhtiö voi itse määrätä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Osakkeenomistajat voivat olla luonnollisia henkilöitä tai muita oikeushenkilöitä. Koska osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö, on sen varallisuus erillään osakkeenomistajien varallisuudesta.⁷²

Osakeyhtiö osakkeenomistajistaan erillisenä oikeushenkilönä syntyy, kun se merkitään patentti- ja rekisterihallituksen pitämään kaupparekisteriin. OYL 2:8.1:n mukaan osakeyhtiö on ilmoitettava rekisteröitäväksi kolmen kuukauden kuluessa perustamissopimuksen allekirjoittamisesta tai yhtiön perustaminen raukeaa.

KRL 3.1:n mukaan osakeyhtiö on velvollinen tekemään perusilmoituksen. Perusilmoitus sisältää elinkeinonharjoittajaa ja tämän elinkeinotoimintaa koskevat perustiedot. (KRL 2.1) Yritys- ja yhteisötietolain 16.3.2001/244 (Myöhemmin YTL) 14.1 §:n 5 kohdan perusilmoituksen tekemisestä ovat vastuussa osakeyhtiön puolesta hallituksen varsinaiset jäsenet. Hallituksen varsinaisen jäsenen tai hänen valtuuttamansa henkilön on allekirjoitettava perusilmoitus. (YTL 14.3) Toimitusjohtaja ei saa allekirjoittaa perusilmoitusta ellei hallituksen varsinainen jäsen ole antanut siihen valtuutusta. Toimitusjohtaja on kuitenkin vastuussa yhdessä hallituksen varsinaisten jäsenten kanssa osakeyhtiön muutosilmoitusten tekemisestä kaupparekisteriin. (YTL 14.4)

Osakeyhtiön oikeushenkilöllisyys on julkisen vallan tunnustama, eikä sitä voida saada aikaan sopimuksin. Oikeushenkilöllisyys on osakeyhtiön kova ydin, joka käytännössä mahdollistaa muut osakeyhtiön universaaliset piirteet. Osakeyhtiöllä on oma identiteetti, joka erottaa sen osakkeenomistajista ja muista sen taustalla toimivista luonnollisista henkilöis-

⁷² HE 109/2005, s. 37–38.

tä.⁷³ Hansmann ja Kraakman ovat katsoneet yhtiöoikeuden kovan ytimen olevan ennemminkin luonteeltaan varallisuusoikeutta. He perustelevat näkemystään yhtiöoikeuden keskeisellä roolilla varallisuusoikeuksellisten suhteiden määrittäjänä.⁷⁴

2.5 Osakeyhtiötä selittävät teoriat

2.5.1 Neoklassinen malli

Osakeyhtiö voidaan hahmottaa monin eri tavoin ja sitä selittäviä teorioita on monia. Neoklassisessa mallissa yritys kuvataan eräänlaisena mustana laatikkona, jonka sisällä toisesta päästä sisään tulevat tuotannontekijät yhdistyvät toisesta päästä ulos tuleviksi hyödykkeiksi. Neoklassisen mallin mukaan yritystä kuvaavan mustan laatikon tarkoituksena on maksimoida tuotot ja minimoida kulut.⁷⁵

Neoklassinen malli on yrityksen taloustieteellisen käsityksen perustana menestyksekkäästi jo sata vuotta, koska se on helposti matemaattisesti mallinnettava.⁷⁶ Neoklassisen mallin kritiikkinä on esitetty sen kyvyttömyyttä selittää yrityksen sisällä tapahtuvaa toimintaa. Yritys mustana laatikkona voidaan käsittää eräänlaisena markkinapaikkana, jossa eri tuotannontekijät kohtaavat ja joiden yhteistoiminnan tuloksena ovat yrityksen tuottamat hyödykkeet.⁷⁷ Neoklassisen mallin yrityksen kuvaus mustana laatikkona on osuva, sillä juuri tämän mustan laatikon sisäistä toimintaa ei mallissa kuvata lainkaan.

Neoklassinen malli tuo kuitenkin vahvasti esiin osakeyhtiön keskeisen tarkoituksen, eli voiton tuottamisen osakkeenomistajille, joka tapahtuu minimoimalla mustan laatikon syntyneet kulut ja maksimoimalla tuotot. Näin mustan laatikon sisällä hyödynnetään tuotannontekijöiden yhdistymisestä saatavat synergiaedut.⁷⁸

2.5.2 Sopimusverkkoajattelu

Ajatus osakeyhtiöstä sopimusten omaisten suhteiden verkkona (*nexus of contracts*) on lähötoisin Michael Jensenin ja William Mecklingin vuonna 1976 julkaisemasta artikkelista

⁷³ Mähönen – Villa 2006, s. 279.

⁷⁴ Hansmann – Kraakman 2000, s. 440.

⁷⁵ Mähönen – Villa 2006, s. 172 ja Vahtera 2011, s. 76.

⁷⁶ Läspä 2005, s. 26.

⁷⁷ Mähönen – Villa 2006, s. 174.

⁷⁸ Mähönen – Villa 2006, s. 173.

Theory of the firm: Managerial behavior, Agency costs and Ownership Structure.⁷⁹ Käsitys ei kuitenkaan ole ongelmaton, sillä se on lähtöisin taloustieteestä eikä oikeustieteestä. Eisenbergin mukaan tässä kontekstissa käsitteellä ”sopimus” ei kirjaimellisesti tarkoiteta sopimusta oikeustieteellisessä mielessä, vaan tämä tulisi enneminkin ymmärtää osapuolten keskinäisinä järjestelyinä (*reciprocal arrangements*) kuin sopimuksena. Taloustieteessä sopimus nähdään suhteeksi, jonka sisällön varsinaisesti määrittää molemminpuoliset odotukset ja käyttäytyminen. Sopimusverkkoajattelua olisikin syytä tarkastella tätä taustaa vasten.⁸⁰ Suomenkielistä termiä ”sopimusten omaisten suhteiden verkko” voidaan siis pitää selvyydeltään oikeana, sillä se tekee selväksi, että kyse ei ole sopimuksesta oikeustieteellisenä terminä.

Osakeyhtiö voidaan siis hahmottaa sopimustenomaisten suhteiden verkkona. Sopimusverkkoajattelussa sopimusverkon jäseniä ovat kaikki osakeyhtiön intressitahot, esimerkiksi osakkeenomistajat, vieraan pääomanehtoiset sijoittajat, työntekijät sekä asiakkaat. Sopimusverkon jäsenten keskinäiset suhteet järjestyvät kunkin verkon jäsenen oman neuvottelukyvyn mukaan.⁸¹ Sopimusverkkoajattelussa osakeyhtiölailla on keskeinen asema. Osakeyhtiölain ajatellaan olevan vakiosopimus, joka mahdollistaa osakeyhtiön oikeushenkilöllisyyden. Oikeushenkilöllisyys toimii keskeisenä avaimena siihen, että sopimusverkon keskiössä oleva osakeyhtiö voi olla itsenäisesti sopimuksen osana. Tämä mahdollistaa sen, että sopimusta ei tarvitse solmia jokaisen osakeyhtiö takana olevan osakkeenomistajan kanssa erikseen. On huomattava, että sopimusverkkoajattelussa osakeyhtiön oikeushenkilöllisyys nähdään apuvälineeksi⁸²

Sopimusverkkoajattelu ei oikeastaan tunne oikeudenalarajoja siinä muodossa kuin me ne ymmärrämme, koska malli pohjautuu lähinnä taloustieteeseen. Sopimusten verkkona nähdään niin yhtiöoikeudelliset kuin sopimusoikeudellisetkin suhteet ja lisäksi osakeyhtiölaki nähdään mallisopimuksena.⁸³

Mäntysaari esittää, että suomalaiseen osakeyhtiöoikeuden järjestelmään ei ole tarvetta tai syytä sekoittaa sopimusverkkoajattelua, koska se on mannereurooppalaiselle osakeyhtiöoikeudelle vieras ja ristiriidassa sen kanssa. Mäntysaari perustelee näkemystään systeemin-

⁷⁹Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 6 ja Eisenberg 1999, s. 819.

⁸⁰Eisenberg 1999, s. 822–823 ja ks. Timonen 2000, s. 34.

⁸¹Mähönen – Villa 2006, s. 185.

⁸²Mähönen – Villa 2006, s. 188.

⁸³Mähönen – Villa 2006, s. 188–189.

vastaisuudella ja sillä, että toisesta oikeuskulttuurista poimittu siirrännäinen eli transplantti ei toimi hyvin vieraassa kontekstissa. Mannereuroopassa ja pohjoismaissa vallitsevana näkemyksenä pidetään saksalaisen oikeusfilosofi von Gierken teoriaa oikeushenkilöistä, jonka mukaan oikeushenkilöt ovat olemassa ja joilla katsotaan olevan orgaaneja. Common law -maissa vallitseva näkemys on von Savignyn teoria, jonka mukaan oikeushenkilö on fiktiivinen. Common law -maissa katsotaan osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen olevan sopimus ja osakeyhtiön perustuvan sopimukseen.⁸⁴

Sopimusverkkoajattelu on lähinnä opetuksellisen väline, jonka vahvuutena pidetään niin yritykseen liittyvien intressitahojen keskinäisten suhteiden, kuin myös yrityksen ja eri intressitahojen välisten suhteiden tunnistamista. Sopimusverkkoajattelun tarkoituksena ei ole olla osakeyhtiötä selittävä teoria, josta olisi mahdollista johtaa suoraan oikeuksia tai velvollisuuksia sopimusverkon jäsenten kesken.⁸⁵ Mäntysaaren kritiikki sopimusverkkoajattelua kohtaan ei kuitenkaan mitenkään himmennä sen käytettävyyttä opetuksellisena välineenä.

2.5.3 Päämies-agentti -teoria

Päämies-agenttiteoria on pohjana osakeyhtiön käsittämiseen sopimusverkkona, jonka mukaan sopimusverkkoon kuuluu kaikki osakeyhtiön eturyhmät; velkojat, osakkeenomistajat työntekijät, tavarantoimittajat asiakkaat jne. Päämies-agentti -teoria tarkastelee päämiehen ja agentin välistä oikeussuhdetta, eikä teorian tarkoitus ole antaa kokonaisvaltaista kuvaa osakeyhtiöstä.⁸⁶

Päämies-agentti -teorialla tarkoitetaan suhdetta, jossa päämies antaa sopimuksella agentille suoritettavaksi tietyn tehtävän. Tavoite on siis päämiehen asettama, mutta sen toteuttamisen keinot jäävät agentin valittaviksi. Laajasti ymmärrettynä tällä ei tarkoiteta pelkästään sopimusta, vaan yleensäkin tilannetta, jossa päämiehen hyvinvointi on sidonnainen agentin toimintaan.⁸⁷

Tilanteelle ominaista on informaatioepäsymmetria, sillä agentilla on yleensä olennaisesti paremmat mahdollisuudet saatavilla olevaan tietoon kuin päämiehellä. Päämiehen on myös vaikea havaita agentin mahdollinen opportunistinen käyttäytyminen. Esimerkiksi lojaliteet-

⁸⁴ Mäntysaari 2013, s 118–120.

⁸⁵ Mähönen – Villa 2006, s. 185.

⁸⁶ Pönkä 2012, s.15

⁸⁷ Laine 2012, s. 88.

tivelvollisuudella voidaan tasapainottaa osapuolten välistä informaatioepäsymmetriaa⁸⁸ Keskeinen ongelma päämiehen ja agentin välisessä suhteessa on, miten saada agentti toimimaan nimenomaan päämiehen etujen eikä agentin omien etujen mukaisesti.⁸⁹

2.5.3.1 Päämies–agenttisuhteet osakeyhtiöoikeudessa

Osakeyhtiöoikeudessa katsotaan olevan kolme eri päämies–agenttisuhdetta.⁹⁰

1. *Osakkeenomistaja – yhtiön johto*
2. *Muut sidosryhmät – yhtiö/osakkeenomistajat*
3. *Vähemmistöosakkeenomistaja – enemmistöosakkeenomistaja*

Näistä kahdelle ensimmäiselle relaatiolle on ominaista, että niiden välillä on selkeitä sopimussuhteita, kuten esimerkiksi yhtiön johdon ja yhtiön väliset sopimukset sekä velkojan ja yhtiön väliset suhteet. Vähemmistöosakkeenomistajien ja enemmistöosakkeenomistajan suhteiden perustaminen suoraan heidän välillään olevaan sopimukseen, joka olisi syntynyt päämies–agentti -teorian pohjalta, on huomattavasti mutkikkaampaa.⁹¹ Enemmänkin päämies–agentti -teoria voidaan käsittää apuvälineenä osapuolten välisten suhteiden ymmärtämiseksi ja työkaluna agentuurikustannusten hillitsemisen suunnitteluun.

Informaatioepäsymmetriasta johtuen päämiehen edun mukaista on valvoa agenttinsa toimintaa, tästä aiheutuvia kustannuksia kutsutaan valvontakustannuksiksi. Luonnollisesti lain pakottavat säännökset ovat tärkeä osa valvontakustannusten hallintaa ja vähentämistä. Vähemmistöosakkeenomistajan kulut ilman kattavia vähemmistösuojasäännöksiä määrävän osakkeenomistajan valvomiseksi olisivat huomattavat. Lisäksi kattava vähemmistösuojasääntely ja pienet agentuurikustannukset palautuvat lopulta kaikkien osakkeenomistajien eduksi. Mikäli vähemmistöllä ei olisi turvaavia suojasäännöksiä ja edullisia agentuurikustannuksia, olisi vähemmistöosakkeiden arvo huomattavasti heikompi ja täten se heijastuisi osakeyhtiön kykyyn hankkia rahoitusta yhtiön toiminnalle. Toimiva pakottava sääntely kuten vähemmistösuojasäännökset lisäävät houkuttelevuutta sijoittaa osakeyhtiöihin. Tämä luo myös yhtiölle itselleen insentiivin pitää myös tahdonvaltaisin keinoin huolta vähemmistösuojasta.⁹²

⁸⁸ Mähönen – Villa 2006, s. 87 ja Mähönen 2000, s. 11.

⁸⁹ Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 35.

⁹⁰ Mähönen – Villa 2006, s. 88 ja Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 36 *Osakeyhtiöoikeuden päämies–agenttisuhteiden perusjaottelu*.

⁹¹ Laine 2012, s. 89–90.

⁹² Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 37 ja Savela 2010, s. 4, 7.

2.5.4 Institutionaalinen ajattelu

Institutionaalinen ajattelu poikkeaa aiemmin esitetystä sopimusverkkoajattelusta olennaisesti ja muodostaa tälle vastavoiman. Sopimusverkkoajattelun korostaessa merkittävästi osakeyhtiön sopimuksellisuutta moninaisten yksittäisten sopimusten muodossa, institutionaalisessa ajattelussa osakeyhtiö nähdään osana laajempaa vaihdannan kokonaisu ympäristöä. Vaihdannan kokonaisu ympäristön käsite on hyvin laaja, siihen kuuluvat esimerkiksi markkinat ja kaikkea yrityksen toimintaa koskeva sääntely yleisine periaatteineen.⁹³

Instituutiot ovat vaihdannan kokonaisu ympäristölle yhteiskunnan luomia pelisääntöjä. Osakeyhtiö on näiden sääntöjen ja julkisen vallan tarjoama yritystoiminnan harjoittamisen väline. Pelisääntöjen perimmäinen tarkoitus on parantaa vaihdannan ennakoitavuutta, mikä toteutuu siten, että osakeyhtiön kanssa toimiva voi näiden pelisääntöjen mukaan ennakoida, miten hänen oikeusasemansa tulee tulevaisuudessa määräytymään.⁹⁴

Osakeyhtiöinstituution pelisäännöt koskevat yhtiön pääoman hankintaa, yhtiön hallintojärjestelmää sekä yrityksen eri toimijoiden riskipositioiden järjestämistä. Institutionaalisen ajattelun lähtökohtana ei ole sopimusverkkoajattelun tehokkuusajattelu, jossa tahdonvaltaisuuden katsotaan tehokkuuden kannalta paras ratkaisu. Institutionaaliseen ajatteluun on sisään rakennettuna oletus pakottavan sääntelyn tuomista eduista. Nämä pakottavat säännökset vähentävät transaktiokustannuksia sekä edistävät vaihdannan intressiä.⁹⁵

Institutionaalinen ajattelu ei suoranaisesti ota kantaa siihen, minkä määrän tulisi olla pakottavaa sääntelyä ja minkä määrän tulisi olla tahdonvaltaista. Liika pakottava sääntelykään ei ole institutionaalisen ajattelun itsetarkoitus tai päämäärä. Pääperiaatteena on, että osakeyhtiön kovan ytimen kuten oikeushenkilöllisyyden, osakkeenomistajan rajoitetun vastuun, pääoman pysyvyyden sekä osakkeiden vapaan luovutettavuuden tulisi olla pakottavasti säänneltyä. Tahdonvaltaisen sääntelyn roolina olisi olla tukemassa osakeyhtiön mukautumista toimintaympäristön jatkuviin muutoksiin. Näin yrityksen on mahdollista järjestää liiketoimintansa esimerkiksi markkinoissa, rahoituksessa ja verotuksessa tapahtuvien muutosten mukaisiksi.⁹⁶

⁹³ Mähönen – Villa 2006, s. 267 ja Pönkä 2012, s.13–14.

⁹⁴ Mähönen – Villa 2006, s. 274 ja Pönkä 2012, s.14.

⁹⁵ Mähönen – Villa 2006, s. 276 ja Pönkä 2012, s.14.

⁹⁶ Mähönen – Villa 2006, s. 277–278 ja Pönkä 2012, s.14–15 ja 18.

2.5.5 Transaktiokustannusten teoria

Transaktiokustannusten teoria pohjautuu Ronald H. Coasen vuonna 1936 julkaistuun artikkeliin *The Nature of Firm*, jonka mukaan vaihdanta aiheuttaa aina transaktiokustannuksia. Näin ollen yritystä ei käytännössä voi olla edes olemassa ilman transaktiokustannuksia. Transaktiokustannusten teoriassa oletetaan sopimusten olevan epätäydellisiä, mikä aiheuttaa sopimuskumppaneiden välille transaktiokustannuksia.⁹⁷ Transaktiokustannusten teoriaan on syytä kiinnittää erityistä huomiota, koska nimenomaan transaktiokustannusten vähentäminen on yksi osakeyhtiön taustalla vaikuttavista tavoitteista.⁹⁸

Transaktiokustannusten teoriassa oletuksena on liberalistisen yhteiskuntäkäsityksen mukainen käsitys sopimuksen osapuolista rationaalisina toimijoina. Osapuolten nähdään tekevän sopimuksia vain, jos ne hyödyttävät heitä itseään. Transaktiokustannusten teoriassa osakeyhtiölaki nähdään mallisopimuksena, joka paikkaa epätäydellisten sopimusten aukkoja ja näin vähentää osapuolten transaktiokustannuksia. Koska lainsäätäjät ei kykene tarjoamaan kaikkiin mahdollisiin tilanteisiin sopivaa sääntelyä, osapuolet voivat sopia lain olettamasäännöksistä poikkeavasti. Näin ollen osapuolet voisivat keskittää voimansa sellaisista asioista sopimiseen, joista he todella haluavat sopia. Pakottavasti olisi säänneltävä ainoastaan sellaisista asioista, jotka olisivat toiminnan kannalta täysin välttämättömiä.⁹⁹

2.5.6 Yhteenvetoa osakeyhtiötä hahmottavista tavoista

Sopimusverkkoajattelu antaa ensi näkemältä kuvan osakeyhtiöstä sopimuksena, mutta lähemmin tarkasteluna siitä ei voitu tehdä johtopäätöstä siihen suuntaan, että osakeyhtiö voisi olla ajateltavissa osakkeenomistajien välisenä sopimuksena. Mikäli sopimusverkkoajattelulla osakeyhtiö tulkittaisiin yksioikoisesti sopimukseksi, olisi se osakeyhtiön lyömistä muotittin, johon se ei yksinkertaisesti sovi. Sopimusverkkoajattelulla todettiin olevan taloustieteellinen tausta ja sen terminologia on vahvasti taloustieteellinen.

Osakeyhtiötä hahmottavista teorioista kuitenkin paljastuu tämän tutkielman tutkimuskysymysten ja teeman kannalta olennaisia asioita. Osakeyhtiötä selittävät teoriat ovat lähinnä kehittyneet taloustieteen puolella, minkä vuoksi ne ovat taloustieteellisesti värittyneitä. Vastaavasti taas taloustiede on huono selittämään sopimusta ja sopimusoikeutta. Taloustie-

⁹⁷ Mähönen – Villa 2006, s. 191 ja Pönkä 2012, s.12–13.

⁹⁸ Kraakman – Armour – Davies 2009, s. 28, Pönkä 2012, s. 11 ja Vahtera 2011, s. 75.

⁹⁹ Mähönen – Villa 2006, s. 192. Pönkä 2012, s. 12–13.

de on ikään kuin hiipinyt sopimusoikeuden tutkimukseen vasta viime vuosikymmeninä.¹⁰⁰ Tästä voidaan päätellä, että osakeyhtiötä ja sopimusta koskevien teorioiden liityntä taloustieteeseen on erilainen. Osakeyhtiötä selittävä teorian ovat alkujaan syntyneet taloustieteen puolella, mutta taloustieteen vaikutus sopimusteorioihin on vähäisempi.

2.6 Osakeyhtiölaki vakiosopimuksena

Oikeuskirjallisuudessa osakeyhtiölain on katsottu olevan usein verrattavissa vakiosopimukseen.¹⁰¹ Tarkasteltaessa osakeyhtiötä selittäviä teorioita, toistui ajatus osakeyhtiöstä eräänlaisena mallisopimuksena. Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella mallisopimusta sopimusoikeuden näkökulmasta.

2.6.1 Vakiosopimus sopimusoikeudessa

Vakiosopimuksella tarkoitetaan sopimusoikeudessa sopimusta, joka solmitaan joko kokonaan tai osittain käyttämällä vakioehtoja. Sopimusten erottelemisen yksilöllisiin sopimuksiin ja vakiosopimuksiin ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista. Todellisuutta kuvaa paremmin liukuva asteikko, missä toisen ääripään muodostaa selkeä vakiosopimus, joka koostuu lähes kokonaan vakioehdoista. Asteikon toisessa ääripäässä on täysin yksilöllinen sopimus, jossa ei ole juurikaan käytetty vakioehtoja.¹⁰²

Wilhelmssonin mukaan vakioehtojen tunnusmerkkejä ovat: 1. Vakioehdot laaditaan käytettäväksi useissa yksittäisissä sopimuksissa. 2. Vakioehdot laaditaan myöhempiä sopimus-suhteita silmällä pitäen. 3. Vakioehtoja on tarkoitus käyttää useiden sopimuskumppanien kanssa.¹⁰³ Lisäksi Hemmo katsoo vakiosopimukselle olevan ominaista, että vakioehdot ovat etukäteen laadittu.¹⁰⁴

Sopimuksen vakioehdot voivat olla laajuudeltaan ja sisällöltään erilaisia. Sopimuksen vakioehdot voivat olla suoraan täytettävässä kaavakkeessa kuten esimerkiksi puhelinliittymiä koskevissa sopimuksissa. Vakioehdot voivat olla myös sopimuksen varsinaisena liitteenä. Sopimuksessa voidaan myös viitata joihinkin yleisiin sopimusehtoihin ja vakioehdot tulevat sitä kautta sopimuksen osaksi.¹⁰⁵ Vakioehdot voidaan jakaa myös kolmeen eri ryhmää,

¹⁰⁰ Ks. Posner 2003, 879–880.

¹⁰¹ Airaksinen 2013, s. 445, Mähönen – Villa 2006, s. 159–161, Timonen 2000, s. 79 ja Vahtera 2011, s. 288.

¹⁰² Wilhelmsson 2008, s. 35.

¹⁰³ Wilhelmsson 2008, s. 36.

¹⁰⁴ Hemmo 2003a, s. 148.

¹⁰⁵ *Tarkemmin vakioehtojen liittämisestä yksittäiseen sopimukseen*, Wilhelmsson 2008, s. 66–75.

yksipuolisesti laadittuihin, yhteisesti laadittuihin, ja julkisen elimen laatimiin vakioehtoihin. Yksipuolisesti laadituilla vakioehdoilla tarkoitetaan sopimuksen ehtoja, jotka on laatinut yksipuolisesti sopimuksen toinen osapuoli. Sopimuksen toisen osapuolen rooli rajoittuu lähinnä ehtojen hyväksymiseen. Yhteisesti laadituilla ehdoilla tarkoitetaan vakioehtoja, jotka ovat sopimuksen molempien osapuolten yhdessä laatimia. Yhteisesti laadittujen vakioehtojen kohdalla voidaan katsoa molempien sopimusten osapuolten olevan aktiivinen vakioehtojen laadinnassa.¹⁰⁶

Yksittäisesti sovitut ehdot ovat ensisijaisia vakioehtoihin nähden. Mikäli sopimuksen vakioehdot ja yksilöllisesti sovitut ehdot ovat keskenään ristiriidassa. Vakioehtojen katsotaan olevan toissijaisia sopimusosapuolen nimenomaiseen tahdonilmaisuun nähden. Yksilöllisten ehtojen ensisijaisuuden periaate on sopimusoikeudessa yleisesti tunnustettu ja vahvistettu myös oikeuskäytännössä. Tapauksessa KKO 1994:108 käsiteltiin vakuutus sopimukseen otetun yksittäisen ehdon ja vakuutuksenantajan yleisten sopimusehtojen välistä ensisijaisuutta.¹⁰⁷

Vakiosopimusten käyttäminen on perusteltua taloudellisin näkökulmin. Mitä useammassa yksittäisessä sopimuksessa käytetään vakioehtoja, sitä enemmän alenevat yksikkökustannukset yksittäisen sopimuksen osalta. Vakiosopimuksia käyttämällä transaktiokustannukset ovat huomattavasti pienemmät kuin, että jokainen yksittäinen sopimus laadittaisiin erikseen.¹⁰⁸ Kun tarkastellaan osakeyhtiön luonnetta mallisopimuksena transaktiokustannusten näkökulmasta, havaitaan sopimusoikeudellisen mallisopimuksen kanssa olevan sama päämäärä, eli alentaa sopimisesta johtuvia transaktiokustannuksia.¹⁰⁹

2.6.2 Osakeyhtiö vakiosopimuksena sopimusoikeuden näkökulmasta

Osakeyhtiö voidaan käsittää eräänlaisena yhteiskunnan tarjoamana mallisopimuksena taloudellisen toiminnan harjoittamiseksi. Taloudelliset toimijat voivat halutessaan valita osakeyhtiön taloudellisen toimintansa muodoksi. Tämä on ensisijaisesti heidän oman tahtonsa mukainen valinta, sillä heillä on vapaus valita, miten he yritystoimintansa haluavat järjestää.¹¹⁰

¹⁰⁶ Wilhelmsson 2008, s. 36–37.

¹⁰⁷ Wilhelmsson 2008, s. 88–89.

¹⁰⁸ Määttä 2005, s. 176–177.

¹⁰⁹ HE 109/2005, s. 34 ja Pönkä 2008, s. 30.

¹¹⁰ Mähönen – Villa 2006, s. 159.

Jos yhtiöjärjestyksestä suljetaan pois OYL:n määrittämät pakottavat säännökset ja jäljelle jätetään vain tahdonvaltainen osa yhtiöjärjestyksestä, voisi yhtiöjärjestyksen katsoa olevan osakkeenomistajien kontekstissa lähellä vakiosopimusta. Yhtiöjärjestys on etukäteen laadittu käytettäväksi useiden yksittäisten osakkeenomistajien ja yhtiön välisenä sopimuksena. Yhtiöjärjestys luonnollisesti sitoo kaikkia osakkeenomistajia ja se on laadittu silmällä pitäen yhtiön tulevaisuutta. Uusien osakkeenomistajien katsotaan hyväksyvän yhtiöjärjestyksen sopimuksena, kun he hankkivat yhtiön osakkeita.¹¹¹ Uusien osakkeenomistajien harkinnan alasta on, hyväksyvätkö he yhtiöjärjestyksen ja viime kädessä päättävät hankkivatko he osakkeita vai eivät. Tässä tilanteessa yhtiöjärjestys olisi luonteeltaan kokonaan vakiosopimus, jonka sopimusehtoihin uudet osakkeenomistajat eivät voi vaikuttaa.

Kuviteltuna mallisopimuksena osakeyhtiö käsittää pakottavia sekä tahdonvaltaisia määräyksiä. Osakkeenomistajille on jätetty vapaus osittain sopia yritystoiminnasta OYL:sta poikkeavasti, mikäli katsovat sen tarpeelliseksi. Mekanismi on sopimusoikeuden vakiosopimuksen kaltainen ja analogisesti sovellettavissa. Sopimusoikeudessa yleisten periaatteiden mukaan vakiosopimuksen sopimusehdot ovat toissijaisia yksittäisesti sovittuihin ehtoihin nähden. Osakkeenomistajat voivat määrätä yhtiöjärjestyksessä yhtiön toiminnasta, kunhan määräykset eivät ole OYL:n pakottavien säännösten vastaisia.(OYL 1:9) Näin OYL:n tahdonvaltaiset säännökset ovat toissijaisia siihen nähden, mitä osakkeenomistajat ovat yhtiöjärjestyksessä määränneet.

Kiistattomana etuna mallisopimusten ja vakioehtojen käyttämisessä on transaktiokustannusten alhaisuus. Mallisopimus voi sisältää esimerkiksi yksityiskohtaisia ehtoja menettelytavoista, joista toisin sopimalla ei olisi saavutettavissa suurta hyötyä. Tässä tapauksessa sopijakumppaneiden kustannukset vain kasvaisivat aiheettomasti verrattuna siihen, että jokainen sopimuksen ehto neuvoteltaisiin erikseen. Sinänsä mallisopimuksen laatija ei voi tarjota patenttiratkaisuja kaikkiin sopimukseen liittyviin asioihin, vaan lähinnä hyväksi havaittuja sopimuksen ehtoja. Osakeyhtiölaki kuviteltuna mallisopimuksena pohjautuu edellä mainittuun ja samoihin argumentteihin. Sekä osakeyhtiölain ja sopimusoikeuden vakiosopimuksen taustalla on aiemmin todetut argumentit ja tavoitteet transaktiokustannusten alentamisesta. Osakeyhtiölaissa on osittain paljon samaa sopimusoikeuden vakiosopimuksen kanssa etenkin taloustieteellisin näkökulmin tarkasteltuna.

¹¹¹ Mähönen – Villa 2006, s. 189.

Osakeyhtiölain katsominen kirjaimellisesti sopimusoikeuden mukaiseksi vakiosopimukseksi on ajatuksena kuitenkin erikoinen. Ensinnäkin OYL muodostaa tämän ”vakiosopimuksen” sisällön, joten julkisen vallan oleminen vakioehtojen määrittäjänä ja sopimuksen toisena osapuolena yksityisoikeudellisen tahon kanssa tuntuu systeeminvastaiselta siitäkkin huolimatta, että sopimusoikeudessa vakioehdot voivat olla myös julkisen elimen laatimia. Osakeyhtiölakia kuvaillaan oikeuskirjallisuudessa malli- tai vakiosopimukseksi lähinnä transaktiokustannusten ja yleisemmin taloustieteellisestä näkökulmasta tai muuten opetussellisessä tarkoituksessa.¹¹² Osakeyhtiölain ajattelu osakkeenomistajien välisenä malli- tai vakiosopimuksena ei taloustieteellisestä näkökulmasta ole perätön ja auttaa ymmärtämään osakeyhtiölain luonnetta. Taloustieteellisesti ajateltuna osakeyhtiölakia voisi pitää osakkeenomistajien välisenä malli- tai vakiosopimuksena, mutta tiukasti oikeustieteellisessä mielessä ajatus ei ole kovinkaan kestävä.

2.7 Osakkeen oikeudellinen luonne

Mikä on osake? Kun arvioidaan osakeyhtiötä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena, ei voida välttyä edellä mainitulta kysymykseltä. Siihen vastaaminen olisi jo oman tutkielman sa aihe, mutta on syytä tarkastella asiaa pintapuolisesti siltä osin, kuin se olennaisesti liittyy tämän tutkielman tutkimuskysymyksiin.

Osake muodostaa yhtiösuhteen yhtiön ja osakkeenomistajien välille. Osake ei siis perusta yhtiön ja osakkeenomistajien välille velvoiteoikeudellista sopimussuhdetta. Osake ei myöskään perusta osakkeenomistajien välille edellä kuvatun laista suhdetta vaan nimenomaan yhtiösuhteen. Tästä johtuen yhtiösuhteisiin ei voida suoraan soveltaa sopimusoikeudellisia säännöksiä.¹¹³

Varallisuusoikeudellisessa mielessä osakkeenomistaja kyllä omistaa yhtiön osakkeen, mutta osakkeenomistajan ei voida katsoa omistavan jotakin määrää osakeyhtiöstä. Osakkeenomistaja lähinnä omistaa jonkun prosenttiosuuden yhtiön liikkeelle laskemista osakeista. Näin osake toimii välikappaleena yhtiön ja osakkeenomistajien keskinäisten suhteiden välillä muodostaen yhtiösuhteen. Osakkeen yhtiöoikeudellista luonnetta korostaa se,

¹¹²Airaksinen 2013, s. 445, Mähönen – Villa 2006, s. 159–161, Timonen 2000, s. 79 ja Vahtera 2011, s. 288.

¹¹³Iirola – Kyläkallio 2012a, s. 177.

että osakkeen sisältämien oikeuksien käyttämisen edellytyksenä on merkittynä oleminen yhtiön osakerekisteriin tai arvo-osuusjärjestelmän osakasluetteloon.¹¹⁴

Osakeyhtiö voi myös hankkia ja omistaa omia osakkeitaan. Omien osakkeiden hankintaan voi yhtiöllä monia eri syitä. Yhtiön omistamat omat osakkeet voivat helpottaa yhtiössä tapahtuvan sukupolvenvaihdoksen toteuttamista tai olla osana yrityskaupan toteuttamista. Yhtiö voi jakaa varoja osakkeenomistajille hankkimalla näiltä omia osakkeitaan. Yhtiö voi myös maksaa rahasuorituksen sijasta työntekijöille palkkaa omina osakkeina.¹¹⁵ Koska yhtiö voi hankkia ja omistaa omia osakkeitaan, vie tämä seikka osakkeen oikeudellista luonnetta kauemmaksi siitä ajatuksesta, että osakeyhtiö voisi olla ajateltavissa osakkeenomistajien välisenä sopimuksena.

Osakkeen oikeudellista luonnetta voisi kuvailla seuraavasti. Osakkeenomistaja ikään kuin hallinnoi osakkeen sisältämiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Osakkeeseen kuuluvien oikeuksien ja velvollisuuksien sisällön määrittää osakeyhtiölaki, yhtiöjärjestys ja osakeyhtiöoikeudelliset periaatteet. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että osakkeenomistajien välisen suhteen välikappaleena on osake, jonka oikeudellinen luonne ei tue ajatusta osakeyhtiöstä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena.

¹¹⁴ Mähönen – Villa 2012, s. 128–129.

¹¹⁵ Iirola – Kyläkallio 2012b, s. 227 ja 229.

3 Osakeyhtiöoikeuden ja sopimusoikeuden välinen suhde

Sopimus- ja yhtiöoikeudelle on yhteistä yleisten periaatteiden vahva asema. Molemmissa oikeudenaloissa on lojaliteettivelvollisuudella oma vahva tunnustettu asemansa. Tutkimalla ja vertailemalla lojaliteettivelvollisuutta niin yhtiö- kuin sopimusoikeudessakin voidaan saada viitteitä siitä, mikä suhde näillä kahdella oikeudenalalla on. Lojaliteettivelvollisuus on peruskäsite sopimusoikeudessa, joten tutkielmassa on aiheellista tarkastella sen luonnetta ja pääpiirteitä sopimusoikeuden viitekehyksessä. Lojaliteettivelvollisuuden sisällöstä on sopimusoikeudessa jo varsin vakiintunut kuva ja käytäntö.

3.1 Lojaliteettivelvollisuudesta

3.1.1 Lojaliteettivelvollisuus sopimusoikeudessa

Lojaliteettivelvollisuutta pidetään siviilioikeudellisten oppien peruskäsitteenä, jonka merkitys kasvaa jatkuvasti yhteiskunnassa lisääntyvän sääntelyn myötä. Sopimusoikeudessa periaatteet ovat keskeisessä asemassa, niillä on jäsentävä ja systematisoiva tehtävä, joiden lisäksi niillä on kansalaisten käyttäytymistä ja tuomioistuinten ratkaisutoimintaa ohjaava tehtävä. Sopimusoikeudelle on luontaista sopimusvapaus sekä sopimusten sitovuus, joita on vaikea säännellä yksityiskohtaisesti, mikä selittää periaatteiden merkitystä juuri sopimusoikeudessa.¹¹⁶

Suomen sopimusoikeudessa on käyty paljon keskustelua lojaliteetista jo 1970-luvulta saakka.¹¹⁷ Sopimusoikeudessa lojaliteettivelvollisuuden tarkoittaa velvollisuutta ottaa sopimuskumppanin edut kohtuullisesti huomioon sekä valvoa niitä, kuitenkin niin etteivät omat edut kohtuuttomasti vaarannu. Lojaliteettivelvollisuuden katsotaan sopimusoikeudessa ulottuvan kaikkiin sopimuksen vaiheisiin ja jatkuvan myös sopimuksen varsinaisen täyttämisen jälkeen, esimerkiksi niin ettei paljasteta sopimuksen aikana tietoon tulleita salassa pidettävinä olleita tietoja, mikäli niiden paljastaminen on vastoin sopimuskumppanin etuja.¹¹⁸ Pääpainona on sopimuskumppanien yhdenvertaisuus, sopimuksen yhteistoimintaluonne ja tiedollinen tasavertaisuus. Lojaliteettivelvollisuus sisältää siis kiellon toimia so-

¹¹⁶ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 114 ja 130.

¹¹⁷ Hemmo 2003a, s. 53.

¹¹⁸ Tieva 2006, s. 248.

pimuskumppanin edun vastaisesti.¹¹⁹ Perustana on ajattelu sopimuskumppanien yhteisestä päämäärästä sopimuksen täyttämiseksi. Sopimus nähdään kahden osapuolen välisenä yhteneväisenä tahdonilmaisuna.¹²⁰

Luottamuksen vaatimus yhdistetään sopimusoikeudessa lojaliteettiin. Sopimuspuolilta odotetaan, etteivät he opportunistisesti pyri hyötymään yllättävistä tilanteista ja näihin tilanteisiin pyritään löytämään joustava sopimuksen hengen mukainen ratkaisu.¹²¹

3.1.2 Lojaliteettivelvollisuuden tulkinta ja suhde muihin yleisiin periaatteisiin sopimusoikeudessa

Lojaliteettivelvollisuuden ongelman pidetään sen suhdetta sopimusoikeuden muihin periaatteisiin. Lojaliteettivelvollisuuden ymmärtämiseen on kaksi toisistaan poikkeavaa tapaa. Taxellin ja Ämmälän mukaan lojaliteettivelvollisuus on yleisnimitys kaikille sopijapuolten välisille velvollisuuksille. Muukkosen käsityksen mukaan lojaliteettivelvollisuus on itsenäinen yleinen periaate, joka on erotettava osapuolten muista velvollisuuksista ja erityisistä normiin perustuvista velvoitteista. Taxellin ja Ämmälän käsityksen käyttöarvon heikkous on, että lojaliteettivelvollisuutta ei pystytä erottamaan täsmällisesti määriteltäviin velvoitteisiin.¹²²

Sopimusoikeudessa lojaliteettivelvollisuus otetaan huomiota sopimusta tulkittaessa. Sopimuskumppania on huomautettava sopimuksen ehdosta, mikäli tämä huomaa toisella osapuolella olevan väärä käsitys kyseisestä ehdosta. Lisäksi lojaliteettivelvollisuus sisältää velvollisuuden pidättäytyä käyttämästä toisen kannalta ankaria oikeuskeinoja.¹²³ Lojaliteettivelvollisuus käsitetään sopimusoikeudessa pakottavaksi säännökseksi, eli siihen vetoamisesta ei voida sitovasti etukäteen luopua.¹²⁴ Huomionarvoista on, että lojaliteettivelvollisuus nähdään työkaluna ottaa huomioon sopimussuhteen aikana muuttuneet olosuhteet sekä osapuolten muuttuneet tarpeet. Erityisesti tilanteessa jolloin olosuhteissa tapahtuu ennalta arvaamaton muutos, johon ei ole osattu varautua sopimusta solmittaessa. Yllättävi-

¹¹⁹ Tieva 2006, s. 246.

¹²⁰ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 113–114.

¹²¹ Hemmo 2003a, s. 54.

¹²² Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 114–115.

¹²³ Hemmo 2003a, s. 53.

¹²⁴ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 121.

en tilanteiden lisäksi lojaliteettivelvollisuuden merkitys on erityinen sopimusehtojen ulkopuolelle jäävissä tilanteissa¹²⁵

Lojaliteettivelvollisuuden katsotaan koskevan kaikkia sopimussuhteita, mutta sen vaikutusta on arvioitava kussakin sopimuksessa erikseen. Lojaliteettivelvollisuuden asteeseen vaikuttavina tekijöinä pidetään sopimuksen henkilökohtaista luonnetta ja ajallista kestoja sekä sopimuksen edellyttämän yhteistoiminnan määrää. Etenkin pitkäkestoiset sopimukset, joissa on usein yhteisen hankkeen piirteitä kasvattavat vaadittavan lojaliteettivelvollisuuden astetta.¹²⁶ Sopimuksen lyhytaikainen kesto ei kuitenkaan sellaisenaan vähennä vaadittavan lojaliteetin määrää. Sopimusta on arvioitava kokonaisuutena, hyvin usein aivan lyhytkestoisien sopimuksen täyttämiseksi on saatettu tehdä paljon valmistelevia toimia ja taloudellisia uhrauksia.¹²⁷ Jokaisessa yksittäisessä tilanteessa siis lojaliteettivelvollisuuden määrä voi olla hyvin erilainen, jonka vuoksi tuntuu selkeältä että siitä ei ole nimenomaista mainintaa laissa ja näin lojaliteettivelvollisuus vaikuttaa itsenäisenä oikeusperiaatteena.¹²⁸

3.1.3 Lojaliteettivelvollisuus osakeyhtiöoikeudessa

Vuoden 2006 osakeyhtiölakiin oli ensimmäistä kertaa otettu yhdenvertaisuusperiaate, jonka voimassaolosta on kuitenkin ollut oikeuskäytäntöä Suomen osakeyhtiöoikeudessa jo yli sata vuotta.¹²⁹ Uuden lain yksi johtavista periaatteista on yhdenvertaisuus, johon osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuus olennaisesti kytkeytyy.

Osakeyhtiöoikeudessa lojaliteettivelvollisuus on nähty erityisesti yhtiön johdolle osoitetuksi velvollisuudeksi. Osakeyhtiön johdon velvollisuus on edistää yhtiön kaikkien osakkeenomistajien yhteistä etua ja kasvattaa heidän omistuksena arvoa.¹³⁰ Osakeyhtiön johdon velvollisuus toimia yhtiön edun mukaan sisältää lojaliteettivelvollisuuden suhteessa yhtiöön ja kaikkiin osakkeenomistajiin.¹³¹ Osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuudesta ei ole toistaiseksi olemassa oikeuskäytäntöä, joten siihen ei ole mahdollisuutta perehtyä.¹³²

Osakeyhtiöoikeuden lojaliteettivelvollisuus on erotettava henkilöyhtiöiden yhtiömiesten välisestä uskollisuusvelvollisuudesta, jossa yhtiömiehillä on velvollisuus edistää yhtiön

¹²⁵ Tieva 2006, s. 248.

¹²⁶ Hemmo 2003a, s. 54 ja Tieva 2006, s. 247.

¹²⁷ Hemmo, 2003a, s. 55.

¹²⁸ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 115 ja Mähönen, 2000, s. 11.

¹²⁹ Mähönen – Villa 2006, s. 69.

¹³⁰ Mähönen – Villa 2006, s. 245.

¹³¹ Mähönen – Villa 2006, s. 107 ja HE 109/2005 s. 40.

¹³² Savela 2010, s.4.

etua parhaansa mukaan ja velvollisuus asettaa yhtiön etu oma edun edelle. Yhtiömiehen uskollisuusvelvollisuus kohdistuu niin yhtiötä kuin muita yhtiömiehiä kohtaan.¹³³ Sopimusoikeudellisen lojaliteettivelvollisuuden tavoin jää osakeyhtiöoikeudellinen lojaliteettivelvollisuus etenkin OYL:n säännösten varjoon, sillä lain yksityiskohtaisia säännöksiä tulee soveltaa ensisijaisesti, jolloin lojaliteettivelvollisuudelle tulee antaa sitä enemmän merkitystä, mitä vähemmän tilanteesta on yksityiskohtaista sääntelyä.¹³⁴

Merkittävänä erona sopimusoikeuden lojaliteettivelvollisuuteen verrattuna, ettei osakeyhtiöoikeuden lojaliteettivelvollisuus ole pakottavaa, vaan siitä voidaan sopia toisin yhtiöjärjestyksessä.¹³⁵ Yhdenvertaisuusperiaatetta (jonka sisältöön lojaliteettivelvollisuus kuuluu) voidaan rikkoa osakkeenomistajan suostumuksella, vaikka yhdenvertaisuusperiaatteen vastaiset yhtiökokouksen päätökset ovat osakeyhtiölain vastaisia ja moitteenvaraisesti päteviä. (OYL 21:1.1)¹³⁶ Yhtiökokous siis saa tehdä osakkeenomistajan suostumuksella epäoikeutettua etua antavan päätöksen ja rikkoa yhdenvertaisuusperiaatetta. Jos osakkeenomistaja ei moiti yhtiökokouksen päätöstä kolmen kuukauden määräajassa, katsotaan tämä osakkeenomistajan suostumuksen antamiseksi.¹³⁷

3.1.4 Lojaliteettivelvollisuus itsekkyysoikeuden hillitsijänä

Osakeyhtiöoikeudessa pääsääntö on, että osakkeenomistajalla on itsekkyysoikeus toimia osakeyhtiössä omaksi edukseen ja maksimoida omistuksensa arvo, eikä hänellä ole lähtökohtaisesti velvollisuutta toimia yhtiön tai muiden osakkeenomistajien edun mukaisesti. Varsinaista uhrautumisvelvollisuutta lojaliteettivelvollisuus ei synnytä.¹³⁸ Suomessa katsotaan, että määrävällä osakkeenomistajalla on lojaliteettivelvollisuus vähemmistöosakkeenomistajia kohtaan, joka rajaa osakkeenomistajan itsekkyysoikeutta. Lojaliteettivelvollisuudella ei ole tarkoitus kaventaa enemmistöosakkeenomistajan oikeutta osakkeidensa tuomia oikeuksia, vähemmistöosakkeenomistaja ottaa aina riskin siitä, miten enemmistöosakkeenomistaja käyttää määräysvaltaansa yhtiössä. Tätä riskiä hallitaan nimenomaan lain säädöksin ja oikeusperiaattein.¹³⁹

¹³³ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 119.

¹³⁴ Mähönen – Villa 2006, s. 92.

¹³⁵ Hemmo – Kartio – Saarnilehto 2001, s. 121 ja Mähönen – Villa 2006, s. 102.

¹³⁶ *Moitekanne on nostettava kolmen kuukauden kuluessa päätöksen tekemisestä. Jollei kannetta nosteta määräajassa, päätöstä pidetään pätevänä.*

¹³⁷ Mähönen – Villa 2006, s. 102–103.

¹³⁸ Mähönen – Villa 2006, s. 149.

¹³⁹ Mähönen – Villa 2006, s. 144–145 ja Laine 2012, s. 79.

Määrävällä osakkeenomistajalla tarkoitetaan kirjanpitolain 30.12.1997/1336 1:5:n mukaista tahoja, jolla on tosiasiallinen määräysvalta yhtiössä. Tämä määritelmä voi toteutua joko niin, että tällä on oikeus nimittää ja erottaa enemmistö yhtiön hallituksesta, hallintoneuvostosta tai muusta toimielimestä, jolla on hallituksen nimitysoikeus. Tällä on yli puolet osakkeiden tuottamasta äänimäärästä, mikä voi perustua omistukseen, yhtiöjärjestykseen tai sopimukseen. Olennaista on tosiasiallinen äänten enemmistö, eikä missä muodossa tämä on järjestetty.¹⁴⁰

Määrävään osakkeenomistajaan kuitenkin kohdistuu huomattava määrä konkreettisia säännöksiä asettamia velvollisuuksia, kuten arvopaperimarkkinalain 14.12.2012/746 (myöhemmin AML) 6:10:n säännökset pakollisen ostotarjouksen tekemisestä, mikäli omistusosuus julkisessa osakeyhtiössä ylittää kolme kymmenesosaa tai omistusosuus ylittää puolet muun kuin pakollisen ostotarjouksen seurauksena.¹⁴¹ Määrävään osakkeenomistajan velvollisuuksista säädetään myös OYL 23 luvussa vaikutusvallan väärinkäyttöön perustuvasta lunastusvelvollisuudesta ja osakeyhtiön purkamisesta.¹⁴² OYL 18 luvussa on säännökset vähemmistöosakkeiden lunastamisesta tilanteessa, jossa määrävään osakkeenomistajan osuus yhtiön kaikista osakkeista ja äänistä ylittää yhdeksän kymmenesosaa. Vähemmistöosakkeenomistajilla on oikeus vaatia osakkeidensa lunastamista (sell-out) ja enemmistöosakkeenomistajalla on oikeus lunastaa vähemmistöosakkeenomistajien osakkeet (squeeze-out)

3.1.5 Osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuus

”Kaikki osakkeet tuottavat yhtiössä yhtäläiset oikeudet, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin. Yhtiökokous, hallitus, toimitusjohtaja tai hallintoneuvosto ei saa tehdä päätöstä tai ryhtyä muuhun toimenpiteeseen, joka on omiaan tuottamaan osakkeenomistajalle tai muulle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella.” OYL 1:7

Osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuus on siis johdettavissa OYL 1:7 yhdenvertaisuussäännöksen yleislausekkeesta. Lain esitöissä nimenomaisesti mainitaan osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden olevan yksi keskeisistä periaatteista, jonka nimenomainen tarkoitus on suojata vähemmistöosakkeenomistajia. Yhdenvertaisuuden yleislausekkeen perusteella voidaan todeta, että ainakin määrävällä osakkeenomistajalla olevan velvollisuus kohdella muita osakkeenomistajia lojaalisti, etteivät nämä joudu kärsimään jonkun muun epäoikeu-

¹⁴⁰ Mähönen – Villa 2006, s. 144.

¹⁴¹ Mähönen – Villa 2012, s. 686.

¹⁴² Mähönen – Villa 2006, s. 146.

tetusta edusta.¹⁴³ Suomessa osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuutta ei siis nimenomaisesti mainita laissa, mutta periaatekeskeinen sääntely antaa tulkintaohjeita ongelmallisiin tilanteisiin.¹⁴⁴

”Säännöksellä kielletään kaikenlaisen epäoikeutetun taloudellisen edun antaminen esimerkiksi enemmistöosakkaalle vähemmistöosakkaan kustannuksella. Tällainen etu voi olla tiettyä osakkeenomistajaa suosiva hinnoittelu suunnatussa osakeannissa, osakkeenomistajaa hyödyttävä ja yhtiön kannalta epäedullinen liiketoimi tai henkilöosakkaan hyväksi tehty kohtuuton eläkesopimus. Yhdenvertaisuusperiaatteesta ei kuitenkaan johdu kieltä osakkeenomistajan kanssa tämän kannalta edullisia liiketoimia, jos liiketoimet ovat myös yhtiön edun mukaisia.”¹⁴⁵

Hallituksen esityksen yksityiskohtaisista perusteluista selviää OYL 1:7:n yleissäännössä mainitun epäoikeutetun edun sisältö ja tyypillisimmät tilanteet, jossa epäoikeutettu etu esiintyy. Luettelo ei ole tarkoitus pitää tyhjentyvänä. On huomattavaa, ettei etua katsota epäoikeudenmukaiseksi, mikäli se on yhtiön edun mukainen. Mitään osakkeenomistajan kannalta kannattavien liiketoimien kieltä osakkeenomistajan ja yhtiön välille ei aseteta, ehtona on siis, että kyseinen liiketoimi on yhtiön edun mukainen.¹⁴⁶ Yleissäännössä edellytetään, että epäoikeutettu etu on tultava juuri nimenomaan yhtiön tai osakkeenomistajan kustannuksella, joten yleissääntö ei tulisi sovellettavaksi, mikäli epäoikeutettu etu ei tule juuri edellä mainittujen tahojen kustannuksella. Savela katsoo, ettei suoraan lakiin tai yhtiöjärjestykseen perustuva etu voi olla epäoikeudenmukainen. Yhtiöjärjestykseen perustuvan edun oikeudenmukaisuutta luonnollisesti rajaa yhtiöjärjestyksen hyvän tavan vastaisuus ja lainmukaisuus.¹⁴⁷

Toinen olennainen asia on, että hallituksen esityksessä nimenomaisesti mainitaan täysin osakeyhtiölain mukaisesti tehdyn päätöksen voivan olla tosiasiallisten vaikutustensa vuoksi yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen.¹⁴⁸ Tästä voimme tehdä vahvan johtopäätöksen, että osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuus voidaan perustaa OYL:n yleisiin periaatteisiin, tarkennettuna yhdenvertaisuusperiaatteeseen jota yleislausekkeen katsotaan täydentävän, eikä pelkästään yksityiskohtaisesti laissa säänneltyihin tilanteisiin.¹⁴⁹

¹⁴³ Mähönen – Villa 2006, s. 145.

¹⁴⁴ Mähönen – Villa 2006, s. 157.

¹⁴⁵ HE 109/2005vp, s.40.

¹⁴⁶ Villa 2008, s. 569.

¹⁴⁷ Savela 2010, s. 14–15.

¹⁴⁸ HE 109/2005vp, s. 40.

¹⁴⁹ Villa 2008, 568–570.

Laineen mukaan vuoden 2006 OYL:n esitöistä ei käy ilmi, että yleissäännölle tulisi antaa aiemmasta poikkeava sisältö, sekä säännös on asiallisesti saman sisältöinen kuin vanhassa osakeyhtiölaissa 29.9.1978/734 (myöhemmin EOYL).¹⁵⁰ OYL ensimmäisen luvun alussa esitettävien periaatteiden merkitystä perustellaan lain esitöissä osakeyhtiöiden monimuotoisuudella sekä yhteiskunnan monimutkaistumisella, joiden vuoksi osakeyhtiöiden toimintaa ei voida kattavasti säädellä yksityiskohtaisella sääntelyllä.¹⁵¹ Lain esitöissä korostetaan, että ensisijaisesti sovelletaan OYL:n yksityiskohtaisia määräyksiä. Lain tulkintaa ohjaavien keskeisten periaatteiden vaikutus katsotaan olevan sitä voimakkaampi, mitä vähemmän laissa säännellään jotakin tiettyä oikeusongelmaa. Tällä pyrittiin saamaan vuoden 2006 uusi OYL:sta kilpailukykyinen ja joustava, voidakseen reagoida toimintaympäristön muutoksen vaikutuksiin. Lisäksi lain tavoitteena on antaa hyvät puitteet rehelliselle yritystoiminnalle.¹⁵²

Joustavuuden, kilpailukykyyn ja yritystoiminnan rehellisten puitteiden saavuttaminen pelkästään yksityiskohtaisella sääntelyllä tuntuisi olevan erittäin hankala tehtävä ja yleisten periaatteiden mahdollisella soveltamisella voidaan katsoa niiden täydentävän OYL:n sääntelyä lain esitöiden tavoitteiden mukaisesti. Osakeyhtiöoikeus on erittäin dynaaminen oikeudenala moniulotteisuuden vuoksi. Sillä on kiinteä yhteys rahoitukseen, verotukseen ja sopimusoikeuteen. Toimintaympäristö on huomattavasti muuttunut vuodesta 1978, mikä käy ilmi hallituksen esityksen nykytilan arvioinnista. Rahoitusjärjestelmä on muuttunut markkinaehtoisemmaksi, osakeyhtiöoikeus on muuttunut kansainvälisemmäksi ja yhtiöiden omistusrakenteissa on tapahtunut muutoksia, jotka luovat tarvetta uusille yhtiöoikeudellisille toimintamalleille.¹⁵³

Laineen aikaisemmassa kappaleessa esitetty argumentti, että yleissäännölle ei tulisi antaa aiemmasta poikkeavaa sisältöä, tuntuu edellä mainitun perusteella jokseenkin erikoiselta. Vaikka sinänsä säännös on perusteluineen saman sisältöinen, voidaan johtoa sen uudelleen tulkinnalle ja tulkinnan kehittymiselle tulevaisuudessa saada uuden OYL:n tavoitteista. On totta, että tämän perusteella osakkeenomistajan lojaliteettivelvollisuuden tarkkaa sisältöä on vaikea määrittää, eikä sovellusalue ole kovinkaan laaja, mitä ilmentää oikeuskäytännön puuttuminen asian osalta.¹⁵⁴ Mutta se ei tarkoita sitä, etteikö toimintaympäristön

¹⁵⁰ Laine 2012, s. 87–88 ja Savela 2010, s. 1.

¹⁵¹ HE 109/2005vp, s. 36.

¹⁵² HE 109/2005vp, s. 16–17.

¹⁵³ HE 109/2005vp, s. 15.

¹⁵⁴ Savela 2010, s. 1.

jatkuvan ja nopean muutoksen myötä olisi tulevaisuudessa mahdollista sovellusalueen tarkentuvan. Huomioon on myös otettava Suomen osakeyhtiöiden laajamittainen erilaisuus.

3.1.6 Yleisten periaatteiden eroja ja yhtäläisyyksiä osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä

Oikeusperiaatteet ovat suoraan arvosidonnaisia. Vastaavasti oikeussäännöt ovat vain välillisesti sidoksissa arvoihin. Oikeussääntöä yksinkertaisesti voidaan soveltaa tai ei voida soveltaa johonkin tiettyyn tapaukseen. Soveltuvuuden perusteella määräytyy oikeussäännön mustavalkoinen merkitys ratkaisun kannalta, sillä oikeussääntö määrää soveltuessaan ratkaisun. Mikäli oikeussääntö ei sovellu, sillä ei ole mitään merkitystä ratkaisun kannalta. Oikeusperiaatteet eivät toimi oikeussääntöjen tavoin näin mustavalkoisesti. Oikeusperiaate voi soveltua tapaukseen, mutta se antaa vain suuntaa ratkaisun tekemiseksi, koska jokin muu oikeusperiaate tai oikeussääntö voi sivuuttaa sen.¹⁵⁵

Osakeyhtiö- ja sopimusoikeudessa yleisillä periaatteilla todettiin olevan vahva asema. Osakeyhtiöoikeudessa keskeisimmät periaatteet on kirjattu lakiin, joten niiden asema on tunnustettu myös lain tasolla. Sopimusoikeuden yleisiä periaatteita ei ole kirjattu lakiin vastaavalla tavalla kuin osakeyhtiöoikeudessa, mutta niiden aseman voidaan todeta olevan kuitenkin hyvin vahva. Yleisiä periaatteita sovelletaan molemmissa oikeudenaloissa hyvin vastaavalla tavalla. Niiden suurin käyttötarkoitus on tilanteissa, joista ei ole yksityiskohtaista sääntelyä. Yleisten periaatteiden merkitys on siis periaatteessa liukuva. Jos jokin tilanne on säännelty yksityiskohtaisesti, ei yleisillä periaatteilla ole juurikaan merkitystä. Yksityiskohtaisen sääntelyn vähentyessä yleisten periaatteiden merkitys kasvaa.

Yleiset periaatteet myös voivat ohjata yksittäisten säännösten tulkitsemista. Molemmille oikeudenaloille on ominaista laaja-alaisuus. Erilaisten sopimusten ja osakeyhtiöiden kirjo on laaja ja lisäksi molemmat oikeudenalat voidaan luokitella hyvinkin dynaamisiksi eli ne ovat alttiita yhteiskunnassa tapahtuville muutoksille. Yleiset periaatteet siis tarjoavat toivottua liikkumavaraa toimintaympäristön muutoksiin sopeutumiseksi. Nopeasti muuttuvan toimintaympäristön voidaan katsoa edellyttävän yleisten oppien periaatteiden suurempaa painotusta.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Pöyhönen 1988, s. 21–23.

¹⁵⁶ Mäkelä 2010, s. 27.

Tarkasteltaessa lojaliteettivelvollisuutta niin sopimus- kuin osakeyhtiöoikeudessa huomataan, että yleisen periaatteen siirtäminen oikeudenalasta toiseen ei ole suoraan mahdollista. Periaatteissa voi kyllä olla huomattavan samoja piirteitä ja ne ovat nimeltäänkin samoja. Kuitenkin lojaliteettivelvollisuus on merkittävästi muokkautunut vastaamaan osakeyhtiöoikeuden tarpeita. Periaatteita sovellettaessa on otettava huomioon osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen, yleisten periaatteiden ja muun asiaan sovellettavan lainsäädännön muodostama kokonaisuus.

3.2 OYL:n pakottavuus ja tahdonvaltaisuus

Pakottava sääntely nähdään usein sopimusvapautta rajoittavana tekijänä. Sopimusvapauden tarkoituksena ei ole antaa vahvemmalle osapuolelle mahdollisuutta käyttää hyväkseen heikomman sopimusosapuolta. Pakottavalla sääntelyllä pyritään turvaamaan heikomman osapuolen tosiasiallista sopimusvapautta. Heikomman osapuolen nöyrytmistä asemansa vuoksi vahvemman asettamiin sopimusehtoihin ei voida pitää tosiasiallisen sopimusvapautena.¹⁵⁷ Liiallinen pakottava sääntely kuitenkin asettaisi esteitä yhteiskunnassa tapahtuvan vaihdannan intressille. Vaihdannan intressin kannalta on olennaista, että vaihdanta hyödyttää molempia osapuolia. Taloustieteellisen näkökulman mukaan vaihdannassa hyödykkeet siirtyvät niille, jotka arvostavat niitä eniten.

OYL:n pakottava sääntely voidaan määritellä kahdella eri tavalla. Pakottavaksi voidaan katsoa sääntely, josta poikkeaminen ei ole mahdollista edes kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella. Toisaalta pakottavaksi voidaan katsoa osakkeenomistajien sopimusvapautta rajoittava sääntely.¹⁵⁸

OYL 1 luku 9§ Tahdonvaltaisuus

Osakkeenomistajat voivat yhtiöjärjestyksessä määrätä yhtiön toiminnasta. Yhtiöjärjestykseen ei voida ottaa määräystä, joka on tämän lain tai muun lain pakottavan säännöksen taikka hyvän tavan vastainen.

Osakkeenomistajilla on oikeus määrätä yhtiön toiminnasta haluamallaan tavalla, minkä instrumenttina on yhtiöjärjestys. OYL, muu lainsäädäntö ja hyvä tapa asettavat rajat osakkeenomistajan oikeudelle määrätä yhtiön toiminnasta. OYL:n yksittäisten säännösten pakottavuus ilmenee säännösten sanamuodosta tai se on tulkittavissa säännöksen tarkoituksen perusteella. Pakottavat OYL:n säännökset koskevat pääosin tiettyjä yhtiön ja sen sidos-

¹⁵⁷ Mäkelä 2010, s. 106.

¹⁵⁸ Vahtera 2011, s. 95.

ryhmien välisiä suhteita kuten velkojien suoja, vähemmistöosakkeenomistajien suoja ja yhtiön viranomaisiin kohdistuvia toimia.¹⁵⁹

Pakottavalla sääntelyllä tarkoitetaan niitä säännöksiä, joista osapuolet eivät voi sopia asiasta toisin.¹⁶⁰ Mäntysaaren mukaan ei ole mielekästä edes keskustella osakeyhtiölain pakottavuudesta ja tahdonvaltaisuudesta vaan siitä, että millä edellytyksillä niistä voidaan poiketa ja mitkä ovat niiden vastaisesti tehtyjen päätösten oikeusseuraamukset.¹⁶¹ Yhtiöjärjestyksissä voi olla määräyksiä, jotka eivät ole suoraan yhtiöoikeudellisia, mikä on yksi syy siihen, että pakottavien ja tahdonvaltaisten säännösten kattava erittely muodostuu erittäin monimutkaiseksi tehtäväksi.¹⁶²

Tahdonvaltaiset säännökset ovat eräänlaisia olettasäännöksiä, jotka ovat osapuolten kesken voimassa, mikäli he eivät ole toisin sopineet. Oman vaikeutensa tuo lain esitöiden väljä määritelmä: "on tulkittavissa säännöksen tarkoituksen perusteella". Se ei yksiselitteisesti anna selkeää käsitystä siitä, mitkä OYL:n säännökset tosiasiallisesti ovat pakottavia ja mitkä ovat tahdonvaltaisia. Säännöksen tarkoitusta tulkittaessa on erityisesti huomioitava säännöksen suojeluobjekti, eli kenen ja minkälaisia intressejä säännöksellä on tarkoitus suojata. Pakottavuuden ja tahdonvaltaisuuden raja ei siis selviä suoraan OYL:sta. Tämä ei ole pelkästään Suomen osakeyhtiölainsäädännössä esiintyvä ongelma, sillä sama kysymys on jätetty auki monien muidenkin maiden osakeyhtiölainsäädännössä.¹⁶³

"On tulkittavissa säännöksen tarkoituksen perusteella" -käsitteen voidaan katsoa olevan sidottu aikaan. Oikeuskäytäntö voi toimintaympäristön muutosten vuoksi muokata voimassa olevan oikeuden tulkintaa. Käsitteen erilaiseen arviointiin voi mahdollisesti vaikuttaa myös osakeyhtiöiden erilaisuus eli jossain yhtiössä tilanteen mukaan voidaan katsoa jonkin säännöksen olevan pakottava, kun taas toisessa yhtiössä se voidaan tulkita tahdonvaltaiseksi.

Helminen jakaa OYL:n säännökset kolmeen eri pakottavuuden kategoriaan. Ensimmäinen näistä on täysin pakottavat säännökset, joista ei voida poiketa kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella eikä yhtiöjärjestyksen määräyksellä. Täysin pakottavilla säännöksillä sään-

¹⁵⁹ HE 109/2005, s. 41.

¹⁶⁰ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 23.

¹⁶¹ Mäntysaari 2002, s. 52

¹⁶² Pönkä, 2012, s. 125.

¹⁶³ Pönkä, 2012, s. 125–126.

nellään erityisesti osakeyhtiön ydinaluetta kuten oikeushenkilöllisyyttä sekä osakkeenomistajan rajoitettua vastuuta.¹⁶⁴

Toiseen kategoriaan kuuluu ehdollisesti pakottavat säännökset, joista voidaan poiketa oikeudenhaltijan nimenomaisella suostumuksella. Esimerkiksi vähemmistöosakkeenomistajaa loukkaava yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen päätös voidaan tehdä yhtiössä, mikäli loukkauksen kohteeksi joutuva vähemmistöosakkeenomistaja antaa siihen suostumuksensa. Pääsääntönä on, että suostumuksen on oltava tapauskohtainen. Yhtiöjärjestyksessä ei siis voida ottaa määräystä, joka mahdollistaa yhdenvertaisuusperiaatteen vastaisten päätösten tekemisen.¹⁶⁵

Kolmas kategoria on osittain pakottavat säännökset, joista poikkeaminen on yleensä mahdollista tietyin edellytyksin. Osittain pakottavista säännöksistä on mahdollista poiketa myös tiettyyn suuntaan. Esimerkiksi määräenemmistövaatimusta voidaan yhtiöjärjestyksen määräyksellä tiukentaa, mutta sen lieventäminen yhtiöjärjestyksen määräyksellä ei ole mahdollista. Oikeudenhaltijan asemaa voidaan siis osittain pakottavista säännöksistä poikkeamalla parantaa, mutta ei huonontaa. Osittain pakottavissa säännöksissä on nimensä mukaisesti elementtejä molemmista aiemmin mainituista kategorioista.¹⁶⁶

Yhtiöjärjestyksessä siis voidaan määrätä OYL:n olettamäsäännöksistä poikkeavasti. Yhtiöjärjestykseen otetut määräykset sitovat kaikkia osakkeenomistajia myös niitä, jotka hankkivat yhtiön osakkeita myöhemmin. OYL:n olettamäsäännöksistä poikkeamisella voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia yhtiön tulevaisuudessa eikä yhtiöjärjestyksen muuttaminen määräenemmistövaatimuksen vuoksi ole välttämättä mahdollista. Osakassopimus sitoo yhtiöjärjestyksestä poiketen vain sen osapuolia ja mahdolliset uudet osakkeenomistajat eivät ole sidottuja osakassopimukseen ilman omaa tahtoaan. Osakassopimus on siis sopimusoikeudellinen instrumentti.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Helminen, 2006, s.60–61 ja Pönkä, 2012, s. 127.

¹⁶⁵ Helminen, 2006, s. 61 ja Pönkä, s. 127.

¹⁶⁶ Helminen, 2006, s. 61–62 ja Pönkä, s. 127.

¹⁶⁷ Tarkemmin Vahtera, 2011, s.292–297.

3.2.1 Vuoden 2006 osakeyhtiölain tavoitteet

”Tavoitteena on joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki, joka antaa riittävän turvan vähemmistöosakkeenomistajille ja velkojille.”¹⁶⁸

Yhtiöoikeudellinen sääntely on nyky maailmassa yksi yhtiöiden varteenotettava kilpailutekijä. Maailmanlaajuisesti yhtiöiden kilpailukykyyn parantaminen on ollut vallitseva suuntaus yhtiöoikeutta kehitettäessä. Tämä oli keskeinen näkökulma vuoden 2006 OYL:n uudistuksessa. Yhtiöiden välinen kilpailu on kiristynyt, eikä Suomessa ole uudistuksen vuoksi jääty kilpailussa muiden maiden kanssa jälkeen. Tulevaisuutta ajatellen osakeyhtiölain joustavuus on tärkeä kilpailutekijä. Lainsäädäntö ei yksinkertaisesti ehdi reagoida tarpeeksi nopeasti osakeyhtiöiden toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Yhtiöillä on paremmat edellytykset muokata toimintaansa muutoksia vastaaviksi, mikä puoltaa joustavampaa sääntelyä. Lisäksi Suomen kaltaisessa pienessä maassa tuskin on resursseja muuttaa lainsäädäntöä pikaisella aikataululla.¹⁶⁹

Koska osakeyhtiöiden toimintaympäristö ei ole mitenkään staattinen, vaan muuttuu jatkuvasti. On perusteltua, että osakeyhtiöoikeus ei ole myöskään mikään pysyvä tila, joka muuttuu vain lain kokonaisuudistuksen myötä. Osakeyhtiöoikeuden joustavuuden vaatimusta ilmentävät yleiset periaatteet, joista sopimusvapaudella on tärkeä asema. Airaksisen mukaan osakeyhtiölaki nähtiin vuoden 2006 uudistuksessa entistä enemmän vakiosopimuksena, jonka tavoitteena on vähentää sopimisesta aiheutuvia kustannuksia, mutta jättäen tilaa yksityiskohtaiselle sopimiselle varsinaisen yritystoiminnan harjoittamisen osalta.¹⁷⁰

3.2.2 Tahdonvaltaisuus osana osakeyhtiölain joustavuutta

Ajatuksena OYL:n uudistuksen taustalla oli, että yritykset ovat kyvykkäämpiä reagoimaan yhtiön toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin kuin lainsäätäjä. Tahdonvaltainen sääntelyn nähtiin mahdollistavan yritysten kannalta tehokkaiden ratkaisujen kehittymisen, eikä lainsäätäjällä ole mahdollisuuksia kehittää sellaisia patenttiratkaisuja, jotka olisivat toimivia kaikille mahdollisille osakeyhtiöille.¹⁷¹

Joustavuuden hakeminen tahdonvaltaisuudella ei välttämättä tarkoita sitä, että yhtiöjärjestyksessä olisi sovittu kaikesta lain olettasäännöksistä poikkeavasti. Joustavuutta voidaan

¹⁶⁸ HE 109/2005, s.16.

¹⁶⁹ HE 109/2005, s. 15–16 ja Airaksinen – Jauhiainen 2000, s.1–2.

¹⁷⁰ Airaksinen 2013, s. 445.

¹⁷¹ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 22–24.

hakea nimenomaan sillä, että jättäydytään lain olettasäännösten varaan. On huomattava, että pienten osakeyhtiöiden voi olla helpompi määrätä yhtiön toiminnasta yhtiöjärjestyksessä yksityiskohtaisemmin, koska yhtiöjärjestyksen muuttaminen tulevaisuudessa on vähäisen osakkeenomistajien määrän vuoksi helpompaa.¹⁷²

Osakeyhtiöiden elinikä voi olla erittäin pitkä. Pidemmällä tähtäimellä yhtiöjärjestyksessä ei kannata määrätä yhtiön toiminnasta liian yksityiskohtaisesti, koska se voi heikentää yhtiön mahdollisuutta reagoida toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Myös lain olettasäännökset voivat muuttua ajan myötä ja ne voivat tulevaisuudessa tuoda tarvittavaa joustavuutta yhtiön silloisiin tarpeisiin. Mahdollisen lainmuutoksen tuomat hyödyt voivat jäädä yhtiöltä saama, mikäli niistä on määrätty toisin yhtiöjärjestyksessä. Esimerkiksi Delawarissa ennen vuotta 1963 yhtiön sulautumiseen vaadittiin osakkeenomistajien kahden kolmasosan määräenemmistö, mutta lainmuutoksen myötä vaatimus tippui yksinkertaiseen äänten enemmistöön. Ne yhtiöt jotka eivät olleet jättäytyneet lain olettasäännöksen varaan, eivät saaneet lainmuutoksen tuomaa uutta joustavuutta hyväkseen muutoin, kuin yhtiöjärjestyksensä muuttamalla.¹⁷³

Vahtera on myös kiinnittänyt huomiota osakeyhtiölainsäädännön muuttumiseen. Osakkeenomistajan katsotaan hyväksyvän osakkeen hankkiessaan lainsäädännön sisällön, joka määrittää osakkeeseen liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia. Samalla lainsäätäjällä on oikeus muuttaa lainsäädäntöä, joka voi muuttaa osakkeen oikeussuhteen sisältöä. Näin ollen osakkeen muodostaman oikeussuhteen sisältö on sopimussuhdetta herkempi muutoksille.¹⁷⁴ Toisaalta taas osakkeen oikeussuhteen sisällöstä on mahdollista määrätä yhtiöjärjestyksessä hyvinkin yksityiskohtaisesti, joten voidaan ajatella, että kyseessä on tietoinen valinta jättäytyä lain olettasäännösten varaan, jotka voivat ajan myötä muuttua.

Hansmannin mukaan yhtiöoikeudella on kaksi samanaikaista vastakkaista kehityssuuntaa. Toisaalta pienten yhtiöiden osalta kehitys yhtiöoikeudessa kulkee kohti kasvavaa sopimussellisuutta määrittäen pakottavasti lähinnä vain velkojien oikeutta ja yhtiön varallisuusoi-keudellista asemaa jättäen lähestulkoon kaiken muun osakkeenomistajien sovittavaksi. Toisaalta taas suurien julkisten osakeyhtiöiden sääntely on tarkempaa ja vähemmän sopi-

¹⁷² Hansmann 2004, s. 3 ja 7–8.

¹⁷³ Hansmann 2004, s. 6.

¹⁷⁴ Vahtera 2012, s. 1059.

muksellisuuteen viittaavaa, koska niiden toimintaa säätelevät myös arvopaperimarkkina-
lait.¹⁷⁵

Hansmannin käsitys ja sen perustelut osuvat varsin oikeaan, kun sitä tarkastelee Suomen
vuoden 2006 osakeyhtiölain tavoitteita vasten. Tahdonvaltaisuudella haettiin nimenomaan
joustavuutta ajatellen etenkin pieniä osakeyhtiöitä. Suomessa on ollut selkeästi havaittavis-
sa pienyhtiöiden osalta kehitys kohti suurempaa sopimuksellisuutta.

3.3 Sopimusvapaus osakeyhtiössä

Osakeyhtiöoikeudessa puhutaan tahdonvaltaisuuden yhteydessä usein sopimusvapaudesta
yhtenä OYL:n yleisenä periaatteena.¹⁷⁶ OYL 1:9 mukaan tahdonvaltaisuudella viitataan
kuitenkin osakkeenomistajien oikeuteen määrätä yhtiön toiminnasta yhtiöjärjestyksessä.
Sopimusvapaus ei kerro ketä osakeyhtiölain säännökset tai yhtiöjärjestyksen määräykset
suojaavat, tarkemmin sanottuna, kenen kanssa niistä poikkeamisesta pitäisi sopia.¹⁷⁷

Sopimusoikeudessakin sopimusvapauden käsite aiheuttaa epäselvyyksiä ja sillä voidaan
tarkoittaa mitä erilaisimpia asioita. Vaikka sopimusvapaus on selkeä pääsääntö, on sitä
kuitenkin huomattavasti rajoitettu. Sopimusvapaus harvoin näyttäytyy sopimusoikeudessa-
kaan puhtaimmillaan täysin ehdottomana.¹⁷⁸

Sopimusvapaus on sopimusoikeudessa yhteydessä liberalistiseen yhteiskuntäkäsitykseen ja
siihen, että ihminen nähdään rationaalisenä toimijana. Tämän käsityksen mukaan ihmiset
tekevät kannaltaan vain edullisia sopimuksia, mikä hyödyttää häntä itseään ja samalla koko
yhteiskuntaa. Teoriassa sopimuksen solmijoiden ajatellaan olevan tasaveroisia, eikä heidän
yksilökohtaisille ominaisuuksille anneta merkitystä. Sopimusoikeudessa on kuitenkin otet-
tu huomioon yksilön ryhmäkuuluvuus ja yksilölliset ominaisuudet. Ryhmäkuuluvuus tar-
koittaa esimerkiksi yksilön kuluttaja-aseman huomioonottamista ja sovellettavaksi tulee
kuluttajasopimuksia koskeva sääntely. Tällöin sopimusosapuolia ei enää lähtökohtaisesti

¹⁷⁵ Hansmann 2004, s. 13–14.

¹⁷⁶ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 22 ja 27. ”Jos osakeyhtiön katsotaan muodostuvan osapuolten vapaaeh-
toisten suhteiden (”sopimussuhteiden”) pohjalta, on luontevaa katsoa sopimusoikeudessa omaksuttu sopi-
musvapauden periaate myös yhtiöoikeudelliseksi lähtökohdaksi. Voimassa oleva osakeyhtiöoikeus tunnustaa
tämän periaatteen suhteellisen laajasti. Henkilöyhtiöitä koskevassa sääntelyssä sopimusvapaus on katsottu
pääsäännöksi.”

¹⁷⁷ Mäntysaari 2002, s. 52.

¹⁷⁸ Saarnilehto 2009, s. 37–38.

pidetä tasaveroisina toimijoina. Yksilökohtaisilla ominaisuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi ikää, taloudellista asemaa ja vaikkapa ammattia, jotka otetaan huomioon sopimusoikeudellisessa sääntelyssä. ”Tasaveroinen toimija -ajattelu” tukee käsitystä täydellisestä sopimusvapaudesta ja vastaavasti ryhmäkuuluvuus ja yksilölliset ominaisuudet puoltavat sopimusvapauden rajoittamista.¹⁷⁹

Vuoden 2006 OYL:n yhtenä selkeänä tavoitteena oli sopimusvapauden lisääminen. Sopimusoikeudessa kehitys on viime aikoina kulkenut toiseen suuntaan kohti sopimusvapauden rajoittamista. Sopimusvapaudella on liitokset taloudellisen toiminnan muihin keskeisiin periaatteisiin kuten elinkeinovapauteen ja liikkeenperustamisvapauteen. Sopimusvapaus ikään kuin mahdollistaa näiden muiden taloudellisen toiminnan keskeisten periaatteiden toteutumisen. Koska osakeyhtiö on Suomessa tärkein taloudellisen yhteistoiminnan muoto, voidaan Airaksisen käsitystä siitä, että sopimusvapauden kuuluisi olla yhtiöoikeudellinen lähtökohta pitää ymmärrettävänä.¹⁸⁰

Sopimusoikeudessa sopimusvapauden ulottuvuuksina pidetään Muukkosen mukaan kuutta eri elementtiä, jotka ovat päätäntävapaus, sopimuskumppanin valitsemisvapaus, tyyppivapaus, muu sisältövapaus kuin tyyppivapaus ja purkuvapaus.¹⁸¹ Saarnilehto lisää edellä mainittujen kuuden lisäksi vapauden sopia noudatettavasta laista ja riitojen ratkaisemisesta.¹⁸² Jotta saisimme käsityksen sopimusvapaudesta osakeyhtiön kontekstissa, on tarkasteltava, miten sopimusoikeudesta tutut sopimusvapauden ulottuvuudet soveltuvat osakeyhtiöön?

On selvää, että päätäntävapaus sopii myös osakeyhtiöön ainakin yhtiön perustamisen yhteydessä. Osakeyhtiön syntymisen edellytys on tulevien osakkeenomistajien yhteinen tahto ja yksimielisyyteen pääseminen yhtiön perustamiseksi, mikä siis sisältää päätöksen yhtiön perustamisesta. Yhtiön jo toimieissa jokainen voi itse päättää haluaako ryhtyä osakeyhtiön osakkeenomistajaksi vai ei. Kukaan tuskin siihen pakottaa eikä osakkeiden omistamista ole Suomessa lainsäädännöllä rajoitettu.

Sopimuskumppanin valitsemisvapauden voidaan katsoa toteutuvan ainakin yhtiön perustamisvaiheessa. Ennen rekisteröimistä osakeyhtiöön todettiin sovellettavan sopimusoikeu-

¹⁷⁹ Hemmo 2008, s. 61–62.

¹⁸⁰ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 22 ja Hemmo 2008, s.61.

¹⁸¹ Hemmo 2008, s. 64–65.

¹⁸² Saarnilehto 2009, s. 38.

dellisiä periaatteita. Osakeyhtiön perustamisen jälkeen uuden osakkeenomistajan on mahdollista tehdä valinta osakkeenomistajaksi ryhtymisestä myös sen perusteella, keitä muut yhtiön osakkeenomistajat ovat. Lähtökohtaisesti osakkeiden vapaan luovutettavuuden vuoksi jo perustetun yhtiön osakkeenomistajat eivät voi enää vaikuttaa siihen ketä uudet osakkeenomistajat ovat. Näin ollen päätäntävapaus yhtiön jo toimiessa on tosiasiallisesti vain osakkeiden hankkimista harkitsevalla, mikäli osakkeiden luovutusta ei ole yhtiöjärjestyksessä rajoitettu.

Sisältövapaudella voidaan osakeyhtiössä käsittää OYL 1:9 mukainen osakkeenomistajien oikeus määrätä yhtiön toiminnasta yhtiöjärjestyksessä. Voidaan ajatella, että suppeassa merkityksessä sopimusvapaudella osakeyhtiöoikeudessa tarkoitetaan samaa asiaa, joka on sisältövapaus sopimusoikeudessa. Osakeyhtiöoikeudellisen sopimusvapauden sisältö voi edellä mainitun vuoksi helposti saada sille kuulumattoman laajemman merkityksen, mikä on omiaan aiheuttamaan väärinkäsityksiä. Tämän vuoksi osakeyhtiöoikeudessa olisi sekaannuksen välttämiseksi ehdottomasti puhuttava tahdonvaltaisuudesta tai vaikkapa osakeyhtiöoikeudellisesta sisältövapaudesta sopimusvapauden sijasta.

Muotovapaudella tarkoitetaan vapautta määrätä, missä muodossa sopimus tehdään. Osapuolet siis saavat vapaasti päättää sopimuksen muodosta. Muotovapaus on sopimusoikeudessa pääsääntö, jota on joissakin sopimustyypeissä rajoitettu laissa säädetyllä muotovaatimuksella.¹⁸³ Tyypivapaudella tarkoitetaan vapautta valita sopimuksen tyyppi.¹⁸⁴ Suomessa on kuitenkin elinkeinonharjoittamiselle tyypipakko, jonka yksi muoto osakeyhtiö.

Purkuvapaudella tarkoitetaan sopimusosapuolen vapautta vetäytyä sopimussuhteesta tai olla jatkamatta sopimusta. Sopimuksen purkuvapauden käyttämisen edellytetään tapahtuvan kuitenkin lain mukaisesti.¹⁸⁵ Osakeyhtiön osakkeenomistajalla on myös sopimusoikeuden purkuvapauteen verrattava keino vetäytyä yhtiöstä, hän voi normaalilla exit-oikeudella myydä niin halutessaan yhtiön osakkeet. Lisäksi osakkeenomistaja voi käyttää OYL:n mukaista erityistä exit-oikeuttaan.¹⁸⁶

Saarnilehdon mukaan sopimusvapauden piiriin kuuluvasta vapaudesta sopia noudatettavasta laista ja riitojen ratkaisemisesta ei osakeyhtiön kohdalla ole mielekästä puhua ollenkaan,

¹⁸³ Norros 2008, s. 183. *Muotovapautta käsiteltiin tarkemmin tutkielman jaksossa 2.3.3.*

¹⁸⁴ Saarnilehto 2009, s. 38.

¹⁸⁵ Saarnilehto 2009, s. 38.

¹⁸⁶ *Tarkemmin osakkeenomistajan normaalista ja erityisestä exit-oikeudesta.* Vahtera 2011, s. 303–363.

koska se ei ole mitenkään sovitettavissa osakeyhtiölakiin koska OYL 1:1.1 mukaan osakeyhtiölakia sovelletaan kaikkiin Suomen lain mukaan rekisteröityihin osakeyhtiöihin.

Sopimusoikeuden tapaan sopimusvapautta on osakeyhtiölaissa kavennettu huomattavasti, vaikka se on osakeyhtiölain keskeinen periaate. Suppeasti ajateltuna sopimusvapaudella tarkoitetaan OYL 1:9 osakkeenomistajien oikeutta järjestää yritystoiminnan ja keskinäiset suhteet haluamallaan tavalla, minkä instrumenttina on yhtiöjärjestys. Asiallisesti tämä on verrattavissa sisältövapauteen sopimusoikeudessa kuitenkin osakeyhtiöoikeuden tarpeisiin mukautettuna. Laajasti ajateltuna ja yleisemmällä tasolla voidaan katsoa osakeyhtiöoikeuden taustalla olevan sopimusvapauden periaate, joka on liitoksissa elinkeinovapauden periaatteeseen.

3.4 Yhtiö- ja sopimusoikeuden sääntelytavat

3.4.1 Sopimustyyppin vaikutus sovellettavaan lainsäädäntöön

Sopimusoikeudessa sovellettava lainsäädäntö määräytyy sopimustyyppikohtaisesti. Sopimustyyppit jaetaan sopimusoikeudessa vakiintuneesti kolmeen eri käsitepariin. Ensimmäinen sopimustyyppi- jaottelun pari on yksilölliset sopimukset ja vakiosopimukset. Yksilöllisellä sopimuksella tarkoitetaan sopimusta, jonka ehdot on sovittu erikseen osapuolten välillä ilman, että olisi käytetty mitään valmiiksi laadittua ehtokokoelmaa. Toinen yksilöllisen sopimuksen tunnusmerkki on, että sopimuksen osapuolet eivät tee jatkuvasti vastaavan sisältöisiä sopimuksia.¹⁸⁷

Yksilöllisistä sopimuksista poiketen vakiosopimukset sisältävät tyypillisesti vakioehtoja, jotka on laadittu käytettäväksi massaluonteisesti useissa sopimuksissa tulevien eri sopimuskumppanien kanssa. Vakiosopimuksia käytetään tilanteissa, joissa toinen sopimusosapuoli, joka on yleensä elinkeinonharjoittaja, tekee suuria määriä sisällöltään samanlaisia sopimuksia useiden eri sopimuskumppanien kanssa. Esimerkkeinä vakiosopimuksista voidaan mainita vakuutus- ja kuljetussopimukset. Erottelu yksilöllisiin sopimuksiin ja vakiosopimuksiin ei ole oikeudellisesti merkityksetön. Epäselvyysäännön mukaan sopimuksen sisältämiä epäselviä ehtoja tulkitaan vakioehtojen laatijan vahingoksi. On huomioitavaa, että vakioehdot ovat yleensä kokonaan toisen osapuolen laatimat ja usein ne ovat alan asi-

¹⁸⁷ Hemmo 2008, s. 40.

antuntijan laatimat. Tämän vuoksi on kohtuullista, että vakioehdot laatinut sopimuksen osapuoli kantaa myös riskin epäselvistä sopimuksen ehdoista.¹⁸⁸

Toinen sopimustyyppi jaottelun pareista on kuluttaja- ja liikesopimukset. Kuluttajasopimuksella tarkoitetaan elinkeinoharjoittajan ja kuluttajan välistä sopimusta. Liikesopimuksella tarkoitetaan elinkeinoharjoittajien välistä sopimusta. Sopimustyyppi siis määräytyy sopimuksen osapuolten aseman perusteella. Liikesopimukselle on tyypillistä osapuolten tasavertainen asema ja mahdollisesti korkeammat riskit kuluttajasopimuksiin verrattuna.¹⁸⁹ Liikesopimuksia ei pääsääntöisesti ole säännelty pakottavasti. Syynä tähän voidaan pitää elinkeinoelämän sujuvuuden vaatimaa sopimusvapautta ja toisaalta kaikkien erilaisten liikesopimusten sääteleminen olisi liian mittava tehtävä.¹⁹⁰

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38 (myöhemmin KSL) sovelletaan elinkeinoharjoittajan myydessä tai välittäessä hyödykkeitä kuluttajille. (KSL 1:1.1) KSL:ssä määritellään kuluttajan ja elinkeinoharjoittajan käsitteet. Oletuksena on, että kuluttaja on aina elinkeinoharjoittajaa heikompi osapuoli riippumatta heidän tosiasiallisesta asemastaan. Tällä oletuksella puolletaan kuluttajasopimusten yksipuolista pakottavuutta.¹⁹¹

Kolmas ja viimeinen sopimustyyppi jaottelun pareista on kerta- ja kestopimukset. Tämän sopimustyyppiparin erottelussa sopimuksen ajallinen kesto on määräävä tekijä. Kertasopimuksen tarkoituksena on suorittaa jokin yksittäinen vaihdanta- tai suoritustoimi, kuten esimerkiksi irtaimen esineen kauppa tai yksittäisen kertaluontoisen palvelun tuottaminen. Kestopimukseen tarkoituksena on enemmänkin pidemmän yhteistyösuhteen perustaminen sekä pyrkimys vakiinnuttaa oikeussuhteet pidemmän sopimuskauden ajaksi. Esimerkkejä kestopimuksista ovat huoneenvuokra- ja kilpailukieltosopimus. Kestopimuksille on tyypillistä molemminpuolisten suoritusten jatkuvuus, joka tyypillisesti päättyy sopimuksen irtisanomiseen. Kertasopimus vastaavasti päättyy, kun osapuolten sopimuksenmukaiset velvoitteet on suoritettu, eikä kertasopimusta voi päättää irtisanomalla.¹⁹² Yleislakina kaikissa sopimustyypeissä on kuitenkin OikTL, jonka soveltamisala on kaikki varallisuusoi-keudelliset oikeustoimet. OikTL säätelee sopimusten syntymistä, pätemättömyyttä sekä valtuutusta.

¹⁸⁸ Hemmo 2008, s. 41 ja Wilhelmsson, 2008, s. 36 ja 97–98.

¹⁸⁹ Hemmo 2008, s. 41–42.

¹⁹⁰ Halila – Hemmo 2008, s.26.

¹⁹¹ Halila – Hemmo 2008, s. 5–6.

¹⁹² Hemmo 2008, s. 42–43.

3.4.2 Yhteenveto sääntelytavoista

Yhtiö- ja sopimusoikeuden välillä voidaan havaita yhteneväinen sääntelytapa. Molemmissa yleislaki asettaa raamit tahdonvaltaisuudelle, minkä lisäksi tulee ottaa huomioon muu lainsäädäntö mahdollisessa erityislain asemassa. OYL:n voidaan katsoa olevan yleislaki, joka antaa raamit, joiden sisällä on yhtiöt voivat järjestää liiketoimintansa haluamallaan tavalla.

Sopimusoikeus sääntelytekniikkaansa osalta ei yllättävää kyllä yleisellä tasolla poikkea osakeyhtiöoikeudesta. Vaikka sopimusoikeuden johtavia periaatteita onkin sopimusvapaus, erityislainsäädäntö rajaa ja tarkentaa myös huomattavasti sitä, mistä ja miten voidaan sopia. Niin yhtiö- kuin sopimusoikeudessakin on osa-alueita, joiden sisällä sopimusvapaus on lähes täydellistä. Toisaalta taas molemmista löytyy hyvinkin tarkkaan ja yksityiskohtaisesti pakottavasti säänneltyjä tilanteita. Sääntelytavan yhteneväisyys on havaittavissa etenkin osakeyhtiötä perustettaessa. Sopimusoikeudessa OikTL ja mahdollinen sovellettava erityislainsäädäntö säätelee sopimuksen syntymistä ja sopimussuhteen sisältöä. Osakeyhtiössä vastaavasti yhtiösuhteen syntymistä ja sisältöä määrittää OYL ja yhtiöjärjestys.¹⁹³

Osakeyhtiössä osapuolten välisten suhteiden perussisältö määräytyy yhtiöoikeuden mukaisesti. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, koska osapuolet voivat myös sopia suhteistaan joiltain osin OYL:sta poikkeavasti. Esimerkiksi OYL:n velkojainsuojasäännöksiä lisäksi osapuolet voivat sopia luottosopimukseen otettavista kovenanteista, mikä käytännössä voi laajentaa velkojan suojaa. Näin kuvainnollisesti OYL on yleislakina, jonka lisäksi tulee huomiotavaksi sopimusoikeudellinen sääntely erityislakina eikä kokonaisjärjestely voi enää käytännössä rajoittua yhteen oikeudenalaan ja sen mukaisiin tulkintoihin.¹⁹⁴

Edellä selitetty sopimusoikeudellisen sääntelyn erityislakiasema yhtiöoikeudellisiin suhteisiin toimii myös vastavuoroisesti toisinpäin niin, että osakeyhtiöoikeus on ikään kuin erityislain asemassa sopimusoikeudellisissa suhteissa. Osakeyhtiölain säännökset tulee ottaa huomioon yhtiön ja kolmannen välisissä sopimussuhteissa. Esimerkiksi OYL:n velkojainsuojasäännökset antavat suojaa ja tulevat sovellettavaksi erityislakina sopimusoikeudellisen sääntelyn lisäksi.¹⁹⁵

¹⁹³ Vahtera 2012, s. 1050.

¹⁹⁴ Vahtera 2012, s. 1051.

¹⁹⁵ Vahtera 2012, s. 1052–1053.

Niin yhtiö- kuin sopimusoikeuttakin leimaa periaatekeskeisyys. Molempien oikeudenalojen toimintaympäristö on erittäin laaja-alainen, mikä on osaltaan syy siihen, että periaatteilla on merkittävä koherenssia ja ennakoitavuutta luova vaikutus. Samankaltaista sääntelytekniikkaa ja yleisten periaatteiden merkittävää asemaa voidaan puoltaa sillä, että molempien oikeudenalojen toimintaympäristöt leikkaavat huomattavasti toisiaan. Osana yhteiskunnan taloudellista toimintaa juuri osakeyhtiöillä ja sopimuksilla on yhdessä aivan yliver-
tainen merkitys.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Vahtera 2012, s. 1048.

4 Pienyhtiöt ja sopimuksenomaisuus

Voiko pienosakeyhtiö olla kokonaisuutena arvioiden lähellä osakkeenomistajien välistä sopimusta? Kokonaisjärjestelyn huomioon ottamisen perusidea on, että kaikkien asiaan osallistuneiden toimintaa tarkastellaan kokonaisuuden osana kuitenkin niin, että jokaisen vastuuasema tulee hahmotetuksi myös itsenäisenä. Kokonaisjärjestely sitoo toisiinsa juridisesti erilliset tapahtumat, joilla kuitenkin kokonaisuuden kannalta on oikeudellista merkitystä.¹⁹⁷

4.1 Osakeyhtiöiden erilaisuudesta

Osakeyhtiöiden kirjo Suomessa on erittäin laaja. Samaa osakeyhtiölakia sovelletaan kaikkiin Suomen lain mukaan rekisteröityihin osakeyhtiöihin riippumatta niiden koosta tai siitä, ovatko ne julkisia vai yksityisiä osakeyhtiöitä, mikäli ei OYL:ssa tai jossakin muussa laissa toisin säädetä. (OYL 1:1:1) Pönkä on jakanut Suomessa toimivat osakeyhtiöt neljään toisistaan eroavaan kategoriaan; pörssi-yhtiöihin, listaamattomiin julkisiin osakeyhtiöihin, yksityisiin markkinayhtiöihin ja suljettuihin harvoin omistamiin osakeyhtiöihin eli pienosakeyhtiöihin.¹⁹⁸

Kaikki julkiset osakeyhtiöt eivät ole kuitenkaan pörssi-yhtiöitä, mutta pörssi-yhtiöt ovat aina julkisia osakeyhtiöitä. Julkisen osakeyhtiön vähimmäisosakepääoma on 80 000 euroa ja yksityisen osakeyhtiön vähimmäisosakepääoma on 2500 euroa. (OYL 1:3) AML:n asettama tiedonantovelvollisuutta sovelletaan kuitenkin vain niihin osakeyhtiöihin, joiden liikkeelle laskemia arvopapereita on kaupankäynnin kohteena pörssissä. (AML 6:1) Pörssi-yhtiön on noudatettava arvopaperimarkkinalain lisäksi muun muassa finanssivalvonnan ohjeita.¹⁹⁹ Yksityisen osakeyhtiöiden arvopapereita ei saa ottaa julkisen kaupankäynnin kohteeksi. (OYL 1:1.2) Yksityisen osakeyhtiön arvopapereita ei myöskään saa olla edes pörssiä muistuttavan kaupankäynnin kohteena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yksityisen osakeyhtiön osakkeita ei saisi rajoituksetta luovuttaa, vaan niitä kyllä voidaan tarjota en-

¹⁹⁷ Pöyhönen 2000, s. 169–170.

¹⁹⁸ Pönkä 2012, s. 21.

¹⁹⁹ Vahtera 2011, s. 366.

nalta määrittelemättömän joukon ostettavaksi. Yksityisen osakeyhtiön osakkeiden kauppaan sovelletaan kauppalakia 27.3.1987/335.²⁰⁰

OYL sallii kuitenkin niin laajan ominaispiirteiltään erilaisten osakeyhtiöiden kirjon aina pienistä yhden osakkeenomistajan yhtiöistä laajasti omistettuihin julkisiin osakeyhtiöihin. Tästä johtuen osakeyhtiön sopimuksenomaisuutta on perusteltua tarkastella yhtiöiden erilaisuus huomioon ottaen. Lähtökohtaisesti osakeyhtiöön sovelletaan samoja päätöksenteosääntöjä riippumatta yhtiön koosta tai omistusrakenteesta. Pieni suppeasti omistettu osakeyhtiö on kokonaisjärjestelyltään tosiasiallisesti lähempänä kahdenvälistä sopimusta. On vaikea edes kuvitella, että hajautuneesti omistettu pörssiyhtiö näyttäytyisi kokonaisjärjestelyltään sopimuksena.²⁰¹ Aihetta on perusteltua tarkastella lähemmin yrittäen löytää perusteltuja syitä ja selityksiä sille miksi näin voisi olla ja mitkä erilliset tekijät siihen tosiasiallisesti voisivat vaikuttaa.

Patentti- ja rekisterihallituksen tilastot yritysten lukumääristä kaupparekisterissä:

Vuosi	Osakeyhtiö	Julkinen osakeyhtiö	Yks. elinkeinon harj.	Kommandiitti-yhtiö	Avoin yhtiö	Osuuskunta
2004	220 000		143 000	49 000	16 000	3 200
2013	238 000	212	198 000	35 000	12 500	4 500

202

Tilastot osoittavat, että kaikista Suomen osakeyhtiöistä julkisten osakeyhtiöiden osuus on numeraalisesti erittäin pieni. Osakeyhtiö elinkeinon harjoittamisen muotona on vahvassa asemassa. Noin puolet kaikista Suomen liiketoimintaa harjoittavista yhteisöistä yksityiset elinkeinonharjoittajat mukaan laskettuna on osakeyhtiöitä. Osakeyhtiöistä on valta osa pieniyhtiöitä. Vuoden 2006 OYL:n valmistelussa kiinnitettiin erityistä huomiota pienten osakeyhtiöiden asemaan. Pieniyhtiöissä osakkeenomistajat voidaan mieltää jotakin talou-

²⁰⁰ Iirola – Kyläkallio 2012a, s. 46–47.

²⁰¹ Vahtera 2012, s. 1051.

²⁰² Vuoden 2013 osalta Patentti- ja rekisterihallituksen vuositilastot, vuoden 2004 osalta HE/109/2005vp, s. 8.

dellista päämäärää tavoitteleviksi yhteistyökumppaneiksi. Pienyhtiöiden osakkeenomistajaa ei siis voida kuvailla tosiasiallisesti oman pääomanehtoiseksi sijoittajaksi.²⁰³ Pienyhtiön osakkeenomistajan rooli siis poikkeaa joiltain osin OYL:n olettamasta.

4.2 Pienyhtiöt Suomen yhtiölainsäädännön historiassa

Suomessa on harkittu erillisen pienyhtiö- tai rajavastuuyhtiölain säätämistä useaan otteeseen. Ensimmäisen kerran rajavastuuyhtiön lisäämistä Suomen yhtiöoikeuteen on harkittu vuonna 1913. Lainvalmistelukunta valmisteli esityksen laiksi suljetusta yhtiöstä, mutta ehdotus ei kuitenkaan johtanut lainsäädäntötoimiin. Vuoden 1913 ehdotuksen mukaan suljettu yhtiö olisi ollut kahden tai useamman yhtiömiehen perustama yhtiö, jossa yhtiömiesten vastuu olisi ollut rajoitettu.²⁰⁴

4.2.1 Pienyhtiötoimikunta 1981–1983

Oikeusministeriö asetti vuonna 1981 pienyhtiötoimikunnan, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Thomas Wilhelmsson. Pienyhtiötoimikunnan komiteamietintö 1983:56 valmistui joulukuussa 1983. Toimikunnan pääasiallinen tehtävä oli valmistella lakiehdotuksia avoimista yhtiöistä ja kommandiittiyhtiöistä, minkä lisäksi toimikunnan tuli arvioida oliko syytä ryhtyä valmistelemaan lainsäädäntöä erillisestä rajavastuuyhtiömuodosta.²⁰⁵

Toimikunnan mielestä rajavastuuyhtiölain valmisteluun ei Suomessa ollut aihetta ryhtyä. Pienyhtiötoimikunta vertaili mietinnössä Saksan liittotasavallan, Itävallan, Ranskan, Sveitsin, Alankomaiden ja Tanskan rajavastuuyhtiöitä koskevaa lainsäädäntöä. Vertailun tuloksena toimikunta katsoi rajavastuuyhtiön tunnusomaisia piirteitä olevan kuusi, joista suurimpaan osaan toimikunta otti perusteluissaan kantaa Suomessa silloin voimassa olleen EOYL:n suhteutettuna.²⁰⁶

1. Rajavastuuyhtiön pääomavaatimus on pienempi kuin osakeyhtiössä.

Toimikunta katsoi perusteluissaan osakeyhtiöön sijoitettavan vähimmäisosakepääoman vaatimuksen eli 15.000 markan (EOYL 1:1.3) olevan niin pieni, että sitä ei voitaisi rajavas-

²⁰³ Pönkä 2013, s. 221.

²⁰⁴ KM 1983:56, s. 84 ja 88.

²⁰⁵ KM 1983:56, s.3.

²⁰⁶ KM 1983:56, s. 84–89.

tuuyhtiön osalta tästä enää alentaa. Vertailluista maista vain Alankomaissa rajavastuuyhtiöllä ei ollut ollenkaan vähimmäispääomavaatimusta. Muilla vertailun mailla vähimmäispääomavaatimus ylitti EOYL:n vaatiman 15.000 markan rajan. (Ääripäinä Tanska n. 19.000 markkaa ja Itävalta n. 158.000 markkaa) Toimikunta katsoi ongelmalliseksi, että rajavastuuyhtiön vähimmäispääoma olisi asetettava yleiseurooppalaiselle tasolle. Tämä olisi vaatinut myös osakeyhtiön vähimmäispääoman moninkertaistamista, jotta järjestelmä olisi yhdenmukainen muiden eurooppalaisten maiden kanssa, joissa on käytössä erilliset rajavastuu- ja osakeyhtiölait.²⁰⁷

2. *Rajavastuuyhtiön perustamismuodollisuudet ovat kevyempiä kuin osakeyhtiössä.*
3. *Rajavastuuyhtiön osuuksista annetut todistukset eivät ole siirrettävissä olevia arvopapereita ja niiden siirtoa on vaikeutettu sitomalla se muiden yhtiömiesten suostumukseen, mistä johtuu rajavastuuyhtiön suljettu luonne.*

Toimikunta ei ottanut kantaa rajavastuuyhtiön perustamismuodollisuuksiin osakeyhtiöön verrattuna. Rajavastuuyhtiön suljettua luonnetta oli pidetty perusteltuna erityisesti perheyhtiöiden tarpeita ajatellen. Toimikunnan mukaan yhtiön suljettu luonne voidaan saada aikaan myös EOYL:n mukaisesti yhtiöjärjestykseen otettavia suostumus- ja lunastuslausekeita käyttäen. Osakeyhtiön oli myös mahdollista säilyttää perheyhtiöluonne, koska yhtiön voittovaroja on mahdollista käyttää omien osakkeiden hankintaan. Toimikunta huomautti myös, että EOYL ei velvoita ketään antamaan omia osakkeitaan. Näin ollen osakkeiden luovutuksen vaikeuttaminen ei toimikunnan mukaan ollut peruste erillisen rajavastuuyhtiölain säätämiseksi.²⁰⁸

4. *Rajavastuuyhtiön hallinto on kevyempi kuin osakeyhtiössä.*

EOYL mahdollisti yhtiön hallituksen muodostamisen yhdestä varsinaisesta ja yhdestä varajäsenestä myös tilintarkastajia tarvittiin vain yksi. Toimikunnan mukaan rajavastuuyhtiömuotoa ei ole syytä omaksua Suomeen, koska EOYL mahdollisti yhtiön hallinnon järjestämisen jo muutenkin erittäin kevyenä. EOYL:n vähimmäisvaatimuksia kevyemmällä hallintorakenteella ei yhtiö juuri voine edes toimia.²⁰⁹

5. *Tilinpäätöksen ja tilintarkastuksen sääntely on lievempää kuin osakeyhtiössä.*

Toimikunnan mukaan EOYL:n tilinpäätöstä ja tilintarkastusta koskevien säännösten lieventäminen rajavastuuyhtiömuodossa olisi merkinnyt taka-askelta Suomen yhtiöoikeudes-

²⁰⁷ KM 1983:56, s. 88–89.

²⁰⁸ KM 1983:56, s. 88–89.

²⁰⁹ KM 1983:56, s. 88–89.

sa. Eikä sääntelyn lieventämistä olisi voinut pitää perusteltuna pienten yritysten yleisten toimintaedellytysten kannalta, koska tilinpäätöstä ja tilintarkastusta koskevien säännösten tarkoitus on myös suojata yhtiön rahoittajien lisäksi myös yhtiön osakkeenomistajia.²¹⁰

6. *Yhtiömiesten velkavastuu on eräissä tapauksissa ankarampi kuin osakeyhtiössä.*

Toimikunta kiinnitti huomiota siihen, että onko asianmukaista sallia pienten yritysten toiminta pääomayhtiömuodossa, koska niiden osakepääoma ei kuitenkaan käytännössä suojaa velkojia. Toimikunta otti varsin jyrkkäsanaisesti kantaa siihen, että pienyritystoimintaa voisi harjoittaa ilman henkilökohtaista velkavastuuta yhtiömuodosta riippumatta. Toimikunta toi esiin realistisen näkemyksensä siitä, että EOYL sallii yhtiön perustamisen hyvin pienellä osakepääomalla. Pääomayhtiöluonteesta huolimatta pienten osakeyhtiöiden osakkeenomistajat ja hallituksen jäsenet ovat käytännössä muilla järjestelyillä vastuussa lähes tulkoon kaikista yhtiön sitoumuksista.²¹¹

Lisäksi toimikunta perusteli kielteistä kantaansa rajavastuuyhtiömuodon valmisteluun ryhtymisestä sillä, että se entisestään monimutkaistaisi Suomen yhtiöoikeusjärjestelmää. Erillinen osakeyhtiö- ja rajavastuuyhtiölaki toisi hankalia rajanveto-ongelmia yhtiömuotojen soveltamisalojen välille. Toimikunnan mukaan silloinen EOYL:n mukainen sääntely oli Suomen olot ja yhtiöoikeudelliset perinteet huomioon ottaen asianmukaisin ja yksinkertaisin ratkaisu, joka ottaa huomioon niin pienten kuin suurtenkin yhtiöiden tarpeet. Lisäksi toimikunta huomautti, että pienet yritykset käyttävät osakeyhtiömuotoa osittain vero-oikeudellisista syistä. Yritysverotuksen ongelmia ei toimikunnan mukaan ole tarkoituksemukaista ratkaista yhtiöoikeutta monimutkaistamalla.²¹²

4.2.2 Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö -työryhmä 1998

Kesäkuussa 1997 oikeusministeriö asetti työryhmän, jonka puheenjohtajaksi nimettiin lainsäädäntöneuvos Jyrki Jauhiainen. Työryhmän pääasiallinen tehtävä oli selvittää, miten yhtiölainsäädäntöä kehittämällä voidaan parantaa pienten ja keskisuurten yritysten toimintamahdollisuuksia. Työryhmän tuli myös arvioida erillistä pienyhtiölakia sääntelyvaihtoeht-

²¹⁰ KM 1983:56, s. 88–89.

²¹¹ KM 1983:56, s. 88–89.

²¹² KM 1983:56, s. 89–90.

tona yhtiölainsäädännön kehittämiseksi. Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle kesäkuussa 1998.²¹³

Työryhmä päätyi samaan lopputulokseen kuin vuoden 1983 pienyhtiötoimikunta, että erillisen pienyhtiölain laatiminen ei ole tarpeen. Työryhmä pohti myös erillisen osakeyhtiölakiin lisättävän pienyhtiöluvun mahdollisuutta yhtenä sääntelyvaihtoehtona. Työryhmä toteasi etenkin pienyritysten kannalta ongelmaksi yhtiölainsäädännön yleisen epäselvyyden, joten yhdeksi merkittäväksi työryhmän tavoitteeksi muodostui yhtiölainsäädännön selkeyttäminen. Työryhmä katsoi, että erillinen pienyhtiölaki tai osakeyhtiölakiin lisättävä pienyhtiöluku on ongelmallinen ratkaisu yhtiölainsäädännön selkeyttämisen tavoitteen kannalta. Työryhmän mielestä paremmin toimiva ratkaisu oli koko osakeyhtiölain uudelleen kirjoittaminen. Erillisen pienyhtiölain tai -luvun valmistelu olisi ollut työnä varsin mittava sekä lopputulos olisi todennäköisesti ollut vaikealukuinen niin yrittäjien kuin lainsoveltajienkin kannalta. Erityisen ongelmallista olisi ollut yhtiömuodon vaihtaminen pienyhtiöstä osakeyhtiöksi. Työryhmän mukaan oli tavoiteltavaa, että yhtiömuodon vaihto ei olisi käytännön syiden vuoksi tarpeellista yrityksen elinkaaren aikana. Näin yritys voisi toimia samassa yhtiömuodossa alusta loppuun riippumatta yhtiön ulkoisista tai sisäisistä yhtiömuodon muutospaineista.²¹⁴

Työryhmä ei siis enää vuoden 1983 toimikunnan tavoin varsinaisesti harkinnut erillisen rajavastuuyhtiömuodon lisäämistä Suomen yhtiöoikeuteen. Suurena linjauksena oli havaittavissa osakeyhtiölain muuttaminen pienten yritysten tarpeita vastaavaksi erillisen rajavastuuyhtiön säätämisen sijaan. Tämä ilmentää eräänlaista polkuriippuvuutta Suomen yhtiöoikeudessa. Kerran valittua tietä on käytännön syistä perusteltua kulkea johdonmukaisesti eteenpäin.

Jatkumoa valitulle tielle oli vuoden 2006 osakeyhtiölaki, jonka hallituksen esityksessä erityisesti otettiin huomioon pienten osakeyhtiöiden tarpeet.²¹⁵ Vuoden 2006 osakeyhtiölain esitöissä talousvaliokunta kommentoi mietinnössään TaVM 7/2006vp erillisen pienyhtiölain mahdollisuutta hyvin lyhyesti ja ytimekkäästi.

²¹³ Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö 1998, työryhmän mietinnön luovutuskirjelmä, ei sivunumeroa.

²¹⁴ Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö 1998, s. 10–11 ja 19–21.

²¹⁵ HE 109/2005vp, s1.

*”Tarvetta säätää erityinen pienyhtiölaki selvitettiin perusteellisesti 1990-luvun lopulla. Tuolloin päädyttiin siihen, että erilliselle pienyhtiölaille ei ole riittäviä perusteita. Perusteiden katsotaan pätevän nykyäänkin”.*²¹⁶

Vuoden 2006 OYL:n valmistelussa oli siis jo hyvin varhaisessa vaiheessa hylätty ajatus erillisestä pienyhtiölaista ja uudistuksena yhtenä johtavana ajatuksena oli huomioida erityisesti pienosakeyhtiöiden tarpeet. Osakeyhtiölain uudistusta harkittaessa oli tehty huomio pienimuotoisen yritystoiminnan siirtymisestä kohti pienosakeyhtiömuotoa ja uudistuksella haluttiin turvata pienyhtiöiden toimintaedellytykset osakeyhtiömuodossa.²¹⁷ Tämän voidaan katsoa ilmentävän selkeää näkemystä siitä, että ajatus erillisestä pienyhtiölaista on toistaiseksi poissuljettu Suomen yhtiöoikeudessa.

4.2.3 Pienyhtiölain tarpeellisuus Suomessa de lege ferenda

Erillistä pienyhtiölakia kannattaa oikeuskirjallisuudessa vahvimmin Matti Norri, jonka mukaan se olisi ehdottomasti säädettävä.²¹⁸ Sakari Helminen piti vuonna 1997 tarpeellisena erillisen pienyhtiölain säätämistä. Helmisen mukaan sääntelyvaihtoehtoina olisi ollut joko erillinen pienyhtiölaki tai ”yhtiökaari”, joka olisi tarkoittanut koko yhtiölainsäädännön uusimista.²¹⁹ Helminen kuitenkin kommentoi vuoden 2007 kirjoituksessaan, että vuoden 2006 OYL:n uudistus on ollut pienyhtiöiden kannalta onnistunut. Helminen ei tosin artikkelissaan suoraan ota kantaa siihen, että onko erillinen pienyhtiölaki Suomessa tarpeen.²²⁰

Manne Airaksinen pitää tuoreessa vuoden 2013 artikkelissaan erillistä pienyhtiölakia edelleen ehdottomasti harkinnan arvoisena ajatuksena, mutta ei kuitenkaan kannata ajatusta varauksettomasti. Airaksinen nostaa muiden pohjoismaiden lainsäädäntöä verratessaan esiin Norjan, jossa rajavastuuyhtiömuoto hänen käsityksensä mukaan perustuu enemmän ideologiaan kuin varsinaisesti yritystoiminnan vaatimuksiin.²²¹ Airaksisen käsitys nostaa esiin tärkeän näkökulman. Mahdollista erillistä pienyhtiölakia tulisi ehdottomasti harkita yritystoiminnan vaatimusten kannalta, eikä se saisi pohjautua johonkin ideologiseen ajatukseen.

²¹⁶ TaVM 7/2006vp, s. 4.

²¹⁷ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 13.

²¹⁸ Norri 2006, s. 732.

²¹⁹ Helminen 1997, s. 27.

²²⁰ Helminen 2007, s. 503.

²²¹ Airaksinen 2013, s. 450.

Erillistä rajavastuu- tai pienyhtiölakia on käytännössä aina harkittu osakeyhtiölain uudistusten yhteydessä, lopputuloksen ollessa aina yhteneväinen. Erillinen rajavastuu- tai pienyhtiölaki on katsottu Suomessa perustellusti tarpeettomaksi. Tämä voidaan ajatella Suomen yhtiöoikeudessa valituksi poluksi, josta on aina vaan vaikeampi poiketa tulevaisuudessa.

Voidaan katsoa, että vuoden 1983 pienyhtiötoimikunnan työ ja johtopäätökset ovat olleet merkittäviä yhtiöoikeudessa valitun polun kannalta. Kyseisenä ajankohtana vuoden 1978 osakeyhtiölaki on vielä ollut varsin nuori, jolloin olisi ollut mahdollista tehdä lainsäädäntöteknisesti toisenlainen valinta. Tämän jälkeen osakeyhtiölainsäädäntöä on Suomessa määrätietoisesti kehitetty erityisesti pienenosakeyhtiöitä ajatellen. Etenkin vuoden 2006 OYL:n uudistusten jälkeen on vaikea kuvitella, että erillinen pienyhtiölaki tulisi säädetyksi.

On käytännön kannalta järkevää, että yritys voi toimia samassa yhtiömuodossa koko elinkaarensa ajan ilman, että yhtiömuotoa olisi lainsäädäntösyistä vaihdettava kesken yhtiön toiminnan. Erilliset yhtiömuodot vain tarpeettomasti sekoittaisivat nyt hyvin toimivaa osakeyhtiöoikeutta. Erikseen olisi vielä hankala kysymys siitä, miten tulisi kohdella suurta määrää pieniä osakeyhtiöitä. Olisiko ainakin osa niistä siirrettävä uuden pienyhtiölain alle? Airaksisen ajatusta mukailleen, käytännön yritystoiminnan sujumisen on ideologisten syiden sijaan oltava merkittävin syy mahdollisille lainsäädäntöteknisille valinnoille.

4.3 Pienosakeyhtiöiden tyypillisiä piirteitä

Pienosakeyhtiöille on tyypillistä, että yhtiön osakkeenomistajien määrä on vähäinen. Pienyhtiöiden osakkeenomistajat työskentelevät usein yhtiössä ja osallistuvat aktiivisesti yhtiön johtamiseen.²²² Usein yhtiön ainoa osakkeenomistaja on hallituksen ainoa jäsen ja voi samalla olla myös toimitusjohtaja. Pienyhtiöissä on yhtiöjärjestyksiin myös otettu tyypillisesti lunastuslauseke, joka rajaa yhtiön osakkeen vapaata luovutettavuutta.²²³

Matti Norri jakaa yhtiöt kahteen eri kategoriseen tapaan harjoittaa elinkeinotoimintaa yhdessä. Molemmilla on toisistaan eroavat keskeiset tunnusmerkit.

²²² Kukkonen 2010, s. 4.

²²³ Helminen 2007, s. 503–504.

Osakeyhtiö

- Yhtiön kannalta ei ole merkitystä kuka yhtiön omistaa, osakkaat ovat nimettyjä
- Osakkeet ovat vapaasti luovutettavissa
- Yhtiön etu on erillinen osakkeenomistajien edusta
- Yhtiöllä on omistuksesta erillinen johto, jolla on itsenäinen toimivalta

Osakasyhtiö

- Osakkeenomistajien henkilöellisyydellä on merkitystä, he ovat yhtiökumppaneita
- Osakkeet eivät ole vapaasti luovutettavissa
- Erillistä yhtiön etua ei ole, yhtiö palvelee nimenomaan osakkeenomistajien etua
- Yhtiön päätös- ja toimivalta on osakkeenomistajilla²²⁴

Huomionarvoista on, että Norrin kuvaileman osakasyhtiön tunnusmerkit kuvaavat hyvin suomalaisen pienosakeyhtiön todellisuutta. Erottelua ei kuitenkaan voi jättää vaille kritiikkiä. Muidenkin kuin pienyhtiöiden kannalta on myös merkitystä sillä, kuka omistaa yhtiön osakkeita. Esimerkiksi yhtiön pääomistajan vaihtuessa, on muiden osakkeenomistajien osaltaan syytä arvioida pääomistajan vaihtumisen merkitystä oman omistuksensa kannattavuuteen. Yhtiön osakkeenomistajakunnassa tapahtuvat muutokset voivat heijastua siihen, että yhtiön tapa toteuttaa toiminnan tarkoitusta voi muuttua. Uudet osakkeenomistajat voivat olla halukkaampia ottamaan riskejä kuin aikaisemmat osakkeenomistajat.²²⁵

Osakeyhtiön määrääväksi osakkeenomistajaksi voi tulla myös jokin suuri yhtiö, jonka toimialaan yhtiön liiketoiminta olennaisesti liittyy. Uuden määräävän osakkeenomistajan myötä yhtiön liiketoiminta voi aikaisemmasta poiketen tukea uuden osakkeenomistajan muuta liiketoimintaa, mikä voi heijastua yhtiön kykyyn tuottaa voittoa. Edellä mainittujen syiden vuoksi osakkeenomistajien kannalta on aina merkitystä ketkä ovat yhtiön osakkeenomistajia. riippumatta siitä, että onko kyseessä pieni vai suuri osakeyhtiö.

²²⁴ Norri 2006, s. 732.

²²⁵ Vahtera 2011, s. 309.

Toisaalta pienosakeyhtiön toiminnan edellytyksenä voi olla jonkun tietyn henkilön asema yhtiön osakkeenomistajana ja mukana yhtiön päivittäisessä toiminnassa. Kyseisen henkilön aseman olennaisuus ei kuitenkaan perustu pelkästään rooliin osakkeenomistajana, vaan lähinnä hänen rooliinsa yhtiön liiketoiminnassa. Mikäli kyseinen henkilö luopuu osakkeenomistajuudesta sekä tehtävästään yhtiön johdossa, voi se käytännössä tarkoittaa yhtiön liiketoiminnan loppumista. Liiketoiminta ei teoriassa lopu osakkeenomistajan vaihtumiseen sellaisessa yhtiössä, jolla on omistajuudesta erillinen yhtiön johto.

Norri erottaa osakeyhtiön osakasyhtiöstä myös sillä, että osakeyhtiöllä on osakkeenomistajien edusta erotettavissa oleva yhtiön etu, kun taas osakasyhtiön etu on yhteneväinen osakkeenomistajien edun kanssa. Pienosakeyhtiössä hallitustyöskentely on lähinnä muodollista, koska usein osakkeenomistaja ja hallitus on täsmälleen sama taho. Näin ollen yhtiöllä ei ole erillistä yhtiön etua, jonka toteutumisesta yhtiön hallitus voisi huolehtia.²²⁶

Norriin kuvailemasta osakasyhtiö voi siis toimia Suomessa osakeyhtiömuodossa. Aiemmin esitelty Suomen lainsäädäntöhistoria pienyhtiöiden osalta osoittaa, että kyse on tietoisesta ja tarkkaan harkitusta yhtiöoikeudelliseen lainsäädäntöön liittyvästä valinnasta. Norrin määritelmän mukainen osakeyhtiömuodossa toimiva osakasyhtiö muodostaa raamit tässä tutkielmassa tarkoitettulle pienyhtiölle, jonka sopimuksenomaisuutta tutkitaan.

4.4 Pienosakeyhtiöiden omistusrakenne

Pienosakeyhtiöissä todettiin olevan vähäinen määrä osakkeenomistajia, jolloin yhtiötä voidaan kutsua suppeasti omistetuksi. Tyypilliset pienosakeyhtiöiden omistusrakenteet voidaan jakaa kahteen erilaiseen muotoon. Ensimmäinen on omistusrakenne, jossa enemmistön osakkeista omistaa varsinaisesti yhtiön toiminnasta vastaava yrittäjä ja muut osakkeenomistajat ovat hänen sukulaisia tai muuten hänelle läheisiä. Käytännössä yhtiön enemmistön omistava yrittäjä päättää kaikista yhtiön asioista, riippumatta siitä ovatko muut osakkeenomistajat yhtiön hallituksen jäseniä.²²⁷

Toinen tyypillisistä omistusrakenteista on, että yhtiön omistus on jakautunut tasaisemmin osakkeenomistajien kesken. Usein kyseisen omistusrakenteen omaavissa yhtiössä on vain

²²⁶ Helminen 2007, s. 514.

²²⁷ Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö 1998, s. 120–121.

sellaisia osakkeenomistajia, jotka käytännössä osallistuvat yhtiön toimintaan ja johtamiseen. Yhtiössä voidaan usein valita kaikki osakkeenomistajat myös yhtiön hallitukseen. Lisäksi pienosakeyhtiön hallituksen toimivaltaan kuuluvista asioista käytännössä sovitaan usein kaikkien osakkeenomistajien kesken, joten sillä ole juurikaan käytännön merkitystä kuuluvatko kaikki osakkeenomistajat yhtiön hallitukseen vai eivät.²²⁸

Etenkin jälkimmäinen esiteltyistä omistusrakenteista on omiaan hankaloittamaan yhtiökouksen ja hallituksen välisen toimivallan jaon selkeää erottelua. Kyseisen omistusrakenteen yhtiöissä on yleistä, että yhtiökokoukselle kuuluvista asioista sovitaan osakkeenomistajien kesken ilman varsinaisen kokouksen pitämistä. Sovitut asiat kirjataan myöhemmin pöytäkirjaan, johon sitten myöhemmin hankitaan OYL:n vaatimat allekirjoitukset. Pienyhtiön yhtiökokouksessa ei usein käsitellä muuta kuin mukaiset yhtiökokouksessa käsiteltävien asioiden vähimmäisvaatimusten mukaiset asiat. Osakkeenomistajien määrän ollessa vähäinen voidaan päätöksentekoa yhtiössä tehdä kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella.²²⁹

Pienosakeyhtiön osakkeenomistajat usein vastaavat myös yhtiön varsinaisesta toiminnasta. Tällöin osakkeenomistajien välisen yhteistoimintaluonteen voidaan katsoa olevan korostunutta. Pienosakeyhtiössä korostuva yhteistoimintaluonne saattaa synnyttää osakkeenomistajien välille perusteltuja odotuksia.²³⁰ Tämä osaltaan tukee ajatusta, että pienosakeyhtiö voisi olla kokonaisjärjestelyltään käsitettävissä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena.

4.5 Osakeyhtiön universaalisten piirteiden toteutuminen pienyhtiössä

Osakeyhtiön universaalisia piirteitä on todettu olevan viisi, jotka ovat oikeushenkilöllisyys, osakkeenomistajan rajoitettu vastuu, osakkeiden rajoittamaton luovutettavuus, pääoman pysyvyys, sekä osakkeenomistajien ja yhtiö johdon erillisyyt. Miten nämä toteutuvat pienosakeyhtiössä ja mitä siitä voidaan päätellä?

²²⁸ Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö 1998, s. 120–121.

²²⁹ Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö 1998, s. 119.

²³⁰ Pönkä 2013, s. 221.

OYL 1 luku 2§ Oikeushenkilöllisyys ja osakkeenomistajan rajoitettu vastuu.

Osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö, joka syntyy rekisteröimisellä.

Osakkeenomistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä osakkeenomistajien velvollisuudesta suorittaa erityisiä maksuja yhtiölle.

Oikeushenkilöllisyys muodostaa osakeyhtiön kovan ytimen, jonka varaan muut osakeyhtiön muut universaaliset piirteet rakentuvat. Tältä osin pienyhtiö ei tuota poikkeusta, koska pienyhtiö on OYL:n mukainen osakeyhtiö, joka syntyy rekisteröimisellä. Pienyhtiö on myös osakkeenomistajista erillinen oikeushenkilö, jolla voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia.

Koska osakeyhtiö on erillinen oikeushenkilö ja vastaa omista oikeuksista ja velvollisuuksistaan vaikuttaa myös siihen, että yhtiön vahingonkorvausvelvollisuus ei ulotu osakkeenomistajiin. Yhtiön vahingonkorvausvelkoja ei voi saada suoritusta saamiselleen osakkeenomistajien varallisuudesta.²³¹ Sopimus todettiin määriteltävän sen oikeusvaikutusten kautta. Sopimusperusteinen vahingonkorvaus on yksi keskeinen sopimuksen oikeusvaikutus. Osakeyhtiön yksi oikeusvaikutus on vastaaminen sen omista velvoitteista kuten mahdollisesta vahingonkorvausvelvollisuudesta. Oikeushenkilöllisyys yhdessä osakkeenomistajan rajoitetun vastuun kanssa piirtää vahingonkorvausoikeudellisen rajan yhtiön ja sen osakkeenomistajien välille.

Osakkeenomistajan rajoitettu vastuu tarkoittaa sitä, että osakkeenomistajat eivät ole henkilökohtaisesti yhtiöoikeudellisessa vastuussa yhtiön velvoitteista muulla, kuin yhtiöön sijoittamansa pääoman määrällä. Osakkeenomistajan rajoitetussa vastuussa konkretisoituu yhtiön ja sen osakkeenomistajien varallisuuden erillisyyttä.²³² Yhtiön ja sen osakkeenomistajien varallisuuden erillisyydessä on kaksi puolta. Toinen puoli on, että yhtiön velkojat eivät voi saada suoritusta yhtiön velasta osakkeenomistajan varallisuudesta. Ja toinen puoli on vastaavasti, että osakkeenomistajan henkilökohtaiset velkojat eivät voi saada suoritusta saatavalleen osakeyhtiön varoista. Maksukyvyttömän osakkeenomistajan osakkeet voidaan pakkotäytäntöönpanolla ulosmitata, mutta käytännössä pienosakeyhtiön osakkeille on harvoin markkinoita, jossa osakkeet olisivat muutettavissa rahaksi.²³³

²³¹ Mähönen – Villa 2010, s. 436.

²³² HE 109/2005 vp, s. 38 ja Mähönen – Villa 2006, s. 282.

²³³ Hansmann – Kraakman 2000, s. 393–394.

Velkoja joka on osakkeenomistajan maksukyvyttömyyden vuoksi päätyneet osakkeenomistajan asemaan voi vaatia yhtiön purkamista OYL 20 luvun mukaisen selvitystilamenettelyn kautta ja saada sitä kautta jako-osuuden yhtiöstä. Selvitystilamenettelyn aloittaminen vaatii OYL 5:27:n mukaisen kahden kolmasosan määräänemistön. Edellä mainittu kuitenkin käytännössä estää vähemmistöosakkeenomistajan henkilökohtaisesta velasta johtuvan saatavan kattamisen yhtiön purkautumisen kautta tulevalla jako-osuudella.²³⁴

Teoriassa osakkeenomistaja ei ole vastuussa yhtiön velvoitteista. Osakkeenomistajat voivat olla kuitenkin sopimusperusteisesti vastuussa yhtiön sitoumuksista. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä, että rajoitettu vastuu on kaikissa osakeyhtiöissä OYL:n mukaan saman sisältöinen, oli kyseessä pieni tai suuri yhtiö. Kun ajatellaan realistisesti yhtiön vastuita kokonaisuutena, pienyhtiössä suurin osa vastuista on sopimusperusteisesti osakkeenomistajalla, rajoitetun vastuun jäädessä tosiasiallisesti osuudeltaan verrattain pieneksi. Syy on pääosin tavassa, jolla yhtiö on rahoitettu. Laajasti omistetun yhtiön osakkeenomistajien ei ole välttämätöntä sopimusperusteisesti osallistua yhtiön rahoituksen hankintaan kuten pienyhtiöissä. Pienyhtiöiden rahoittajat eli yleensä pankit tai muut luottolaitokset vaativat usein luottoilleen vakuuden yhtiön osakkeenomistajilta. Vaikka pienyhtiön osakkeenomistajat eivät ole yhtiöoikeudellisessa vastuussa yhtiön velvoitteista, ovat he usein sopimusperusteisesti niistä vastuussa. Tämän vuoksi osakkeenomistajan vastuu ei käytännössä jää pienyhtiössä niin rajoitetuksi, kuin OYL:n perusteella voisi kuvitella.²³⁵

OYL 1 luku 3 §. Pääoma ja sen pysyvyys. Yhtiöllä on osakepääoma.

Yksityisen osakeyhtiön vähimmäisosakepääoma on 2 500 euroa ja julkisen osakeyhtiön 80 000 euroa.

Yhtiön varoja voidaan jakaa vain siten kuin tässä laissa säädetään.

Yhtiön vähimmäisosakepääoma on laissa säädetty, eikä pienyhtiön osalta tästä ole mitään poikkeuksia. Varoja yhtiöstä voidaan jakaa vain osinkona, osakepääomaa alentamalla, tai omia osakkeita hankkimalla tai lunastamalla. (OYL 10:1) Pienyhtiöstä ei voida varoja jakaa millään muulla kuin OYL:ssa mainituilla tavoilla. On eri asia, miten käytännössä varojen jakotavat tyypiltään eroavat pienten ja suurten yhtiöiden välillä. Tähän suuri vaikutus on verotuksella, mihin tässä tutkielmassa ei ole tarkoituksenmukaista ottaa kantaa.

²³⁴ Tarkemmin osakeyhtiön purkamisesta ja selvitystilamenettelystä, Mähönen – Villa 2010, s 565–582.

²³⁵ Iirola – Kyläkallio 2012a, s. 50–51.

OYL 1 luku 4 §. Osakkeen luovutettavuus.

Osake voidaan rajoituksitta luovuttaa ja hankkia, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.

Osakeyhtiöoikeudessa pääsääntönä on osakkeiden vapaa luovutettavuus, josta voidaan kuitenkin poiketa yhtiöjärjestykseen otetulla määräyksellä. Osakkeiden vapaa luovutettavuus on kulmakivi osakkeenomistajan normaalille exit-oikeudelle eli sille, että osakkeenomistajalla on mahdollisuus myydä yhtiön osakkeet milloin tahansa. Osakkeiden vapaa luovutettavuus toteutuu lähes täysimääräisesti pörssiyhtiöissä, koska arvopaperimarkkinat muodostavat toimivan markkinapaikan yhtiön osakkeiden realisoimiseksi. Osakeomistuksen luonne pörssiyhtiön piensijoittajalla liittyy lähinnä yhtiön jakamiin osinkoihin ja osakkeen arvonnousuun sen sijaan, että hän pyrkisi aktiivisesti vaikuttamaan yhtiön asioihin.²³⁶

Pienyhtiön näkökulmasta osakkeen vapaa luovutettavuus näyttäytyy todellisuudessa OYL:n säännökseen nähden ristiriitaiselta. Pienyhtiön osakkeille ei usein tahdo löytyä markkinoita osakkeenomistajan normaalin exit-oikeuden toteuttamiseksi, vaikka osakkeen luovutusta ei olisi yhtiöjärjestyksen määräyksellä mitenkään rajoitettu. Tämän vuoksi osakkeenomistajan normaalin exit-oikeuden toteutumista pienyhtiössä voidaan pitää harvinaisena. Lisäksi pienyhtiöissä on usein yhtiöjärjestyksen määräyksellä rajoitettu osakkeen luovutettavuutta.

OYL 6 luku 1 §. Yhtiön johto.

Yhtiöllä on oltava hallitus. Sillä voi olla myös toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto.

Hallitus on lain mukaan ainoa yhtiön pakollinen toimielin, yhtiöllä voi olla myös toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto, mutta laki ei niitä edellytä. Yhtiön hallituksen valitsee yhtiökokous. Hallintoneuvosto voi myös nimittää yhtiön hallituksen, mikäli näin on yhtiöjärjestyksessä määrätty. (OYL 6:21)

OYL:ssa varsinaisesti ei säädetä mitään osakeomistuksen ja johdon erillisyydestä siinä tarkoituksessa kuin se ymmärretään osakeyhtiön universaalina piirteenä. OYL:n mukainen hallitus on kyllä osakkeenomistuksesta erillinen ja erotettavissa oleva toimielin täyttäen näin muodollisesti johdon ja osakkeenomistuksen erillisyyden. Osakeyhtiön universaalise-
na piirteenä yhtiön johdon ja osakkeenomistuksen erillisyydellä on kuitenkin eri merkitys.

²³⁶ Vahtera 2011, s.306–308.

Niin pörssiyhtiöllä kuin pienosakeyhtiölläkin on oltava OYL 6:1.1 mukainen hallitus ja yhtiön päätöksenteko on määritelty pakottavasti OYL:ssa. Osakkeenomistajat voivat yksimielisellä päätöksellä ohittaa hallituksen tekemän päätöksen. Joten yhtiön johdon ja osakkeenomistuksen välinen erillisyys korostuu yhtiöissä, joissa osakkeenomistajien yksimielistä päätöstä on käytännön syistä mahdoton saada. Näin ollen yhtiön hallitus voi toimivaltansa rajoissa päättää itsenäisesti yhtiön liiketoimintaan kuuluvista asioista, kuten esimerkiksi jonkin liiketoiminnan myymisestä.²³⁷

Osakkeenomistuksen ja yhtiön johdon tosiasiallinen erillisyys muodollisen erillisyyden sijasta palvelee enemmän suurten laajasti omistetun julkisen yhtiön kuin pieniyhtiön tarpeita. Laajasti omistetussa julkisessa yhtiössä voi olla huomattava määrä piensijoittajia, joiden intressinä on lähinnä osakkeesta saatavat osingot ja osakkeen arvonnousu päätöksentekoon osallistumisen sijasta. Näin osakeyhtiömuoto mahdollistaa sijoitustoiminnan ja välineen kerätä yhtiölle pääomaa.²³⁸ Pienosakeyhtiössä on harvoin passiivisia sijoittajia, joilla ei ole kiinnostusta yhtiön päätöksentekoon. Syyt tähän ovat yksinkertaiset. Pieniyhtiöiden osakkeille ei ole juurikaan markkinoita ja mikäli yhtiöön sijoitetaan pääomaa, halutaan yleensä osallistua myös päätöksentekoon.

Osakeyhtiön viidestä universaalisesta piirteestä kahden voidaan sanoa toteutuvan suomalaisessa pieniyhtiössä. Näitä ovat oikeushenkilöllisyys ja pääoman pysyvyys. Kolme universaalista piirrettä toteutuu joko heikosti tai ei jopa ollenkaan. Osakkeenomistajan rajoitetun vastuun todettiin jäävän muodollisesti täyttyväksi suomalaisen pieniyhtiön arkitodellisuudessa. Pieniyhtiön osakkeiden tosiasiallista luovutettavuutta voidaan pitää vähintäänkin kyseenalaisena, koska niille ei ole todellisia markkinoita sekä niiden luovutettavuutta on usein rajoitettu yhtiöjärjestyksen luovutuksenrajoituslausekkein.

Pieniyhtiön osakkeenomistuksen ja johdon välistä erillisyyttä voidaan pitää vain OYL:n muodolliset kriteerit täyttyvänä. Suomen yhtiölainsäädännössä tämä on tietoinen valinta. Tosiasiallisesti pieniyhtiön johto ja osakkeenomistajuus voi olla niin sekoittunutta, että ainoa viite erillisyyden olemassa olosta on kaupparekisterin merkinnät. Voidaan esittää kysymys, mitä kaikkea osakeyhtiöstä jää jäljelle kyseisessä kontekstissa?

²³⁷ Pönkä 2012, s. 41–42.

²³⁸ Pönkä 2012, s. 39.

4.6 Pienosakeyhtiöiden rahoituksen erityispiirteitä

Osakeyhtiön rahoitus voidaan jakaa kahteen peruslajiin, yrityksen toiminnasta syntyvään tulorahoitukseen sekä osakeyhtiön tehtäviin pääoman sijoituksiin.²³⁹ Pienosakeyhtiön kyky saada rahoitusta ilman osakkeenomistajien antamaa vakuutta on kuitenkin erittäin rajallinen. Pienosakeyhtiöön on usein sijoitettu osakepääomaksi OYL 1:3.1:ssä säädetty minimimäärä.²⁴⁰ Lisärahoitus yrityksen toiminnalle tulee harvoin yhtiön osakkeenomistajapiirin ulkopuoliselta sijoittajalta. Näin ollen pienosakeyhtiöllä ei ole samanlaista tarvetta panostaa vähemmistöosakkeenomistajan tahdonvaltaiseen suojaan rahoituksen saannin parantamiseksi, sillä pienosakeyhtiötä lähinnä rahoitetaan tulorahoituksella sekä omistajien itse tekemillä sijoituksilla.²⁴¹

Osakeyhtiön rahoitus voidaan jakaa myös markkinaehtoiseen rahoitukseen sekä lainarahoitukseen. Markkinaehtoisella rahoituksella tarkoitetaan pääomamarkkinoilta hankittavaa rahoitusta, mikä on erotettava perinteisesti pankeilta saadulta lainarahoituksesta. On huomattava, että markkinaehtoiset rahoitusinstrumentit toimivat enimmäkseen yhtiöoikeudellisen sääntelyn piirissä ja vastaavasti lainarahoitus järjestetään enimmäkseen sopimusjärjestelyin.²⁴²

Osakeyhtiön rahoitus on erittäin merkittävä osa yhtiöoikeuden ydinaluetta. Pienyhtiöiden todettiin pääasiassa hankkivan rahoituksen joko tulorahoituksella, osakkeenomistajien tekemillä sijoituksilla tai lainarahoituksella. Pienyhtiöiden rahoitus on näin ollen painottunut sopimusjärjestelyin hankittuun rahoitukseen, minkä vuoksi sopimusoikeudella voidaan todeta olevan korostunut merkitys pienyhtiöiden rahoituksessa. Edellä mainitusta johtuen pienyhtiöissä yksinkertaisesti on laajasti omistettuihin pörssiyhtiöihin nähden määrällisesti vähemmän tahoja, jotka eivät ole yhtiöön minkäänlaisessa sopimussuhteessa. Tämä vähentää yhtiöoikeudellisen sääntelyn käytännön soveltamisen määrää pienyhtiöissä. Pakottavan yhtiöoikeudellisen sääntelyn yksi tarkoitus on suojata niitä tahoja, jotka eivät voi suojata asemaansa sopimuksin.²⁴³

²³⁹ Mähönen – Villa 2012, s. 45.

²⁴⁰ *Yksityisen osakeyhtiön vähimmäisosakepääoma on 2 500 euroa ja julkisen osakeyhtiön 80 000 euroa.*

²⁴¹ Savela 2010, s. 7.

²⁴² Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 1 ja 9.

²⁴³ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 24.

4.7 Osakeyhtiö ja sopimus kilpailevina organisoitumismuotoina pienyhtiöissä

Taloustieteessä yritys nähdään tuotannon organisoitumisen välineenä, jonka tarkoituksena on saada aikaan tuotannon parempi tehokkuus. Yrityksen takana olevat toimijat voivat itse valita yhteiskunnan tarjoamista organisoitumismalleista sopivimman yhteiseen lukuun tapahtuvan liiketoimintansa järjestämiseksi. Luonnollisesti toimijat haluavat valita sellaisen organisoitumisen muodon, joka palvelee parhaiten heidän yhteisiä tavoitteitaan. Yrityksen valitsema organisoitumismuoto määrittää esimerkiksi sen, miten yrityksen hallinto ja päätöksenteko tapahtuu.²⁴⁴

Voidaan ajatella, että toimijoiden välisen yhteistoiminnan tarkoituksena on tuotannon tehokkuuden parantaminen. Tehokkuuden parantumisen esteenä voi olla osapuolten opportunistinen käyttäytyminen, mikäli he pysyvät toisistaan täysin erillisinä. Tässä tilanteessa he voivat vetäytyä kaikesta yhteistoiminnasta ilman minkäänlaisia seuraamuksia, mikä heikentää osapuolten ennakoitavuutta ja tuotannon tehokkuuden parantumista. Edellä mainitun vuoksi heidän on kannattavaa järjestää toimintansa yhteistoiminnan muotoon. He voivat parantaa tehokkuutta ja järjestää taloudellisen yhteistoimintansa esimerkiksi pitkäkestoisella sopimuksella. Toinen vaihtoehto tehokkuuden parantamiseksi on harjoittaa taloudellista yhteistoimintaa yhteisen yrityksen muodossa.²⁴⁵

Mikäli he valitsevat yhteistoiminnan järjestämisen pitkäkestoisella sopimuksella, on molemmilla omat toisistaan erilliset yritykset, joiden välisiä oikeuksia ja velvollisuuksia voidaan määritellä sopimuksen ehdoissa. Osapuolilla on yhteiskunnan hyväksymät oikeussuojakeinot vaatia sopimuksen täyttämistä, mikä parantaa ennakoitavuutta ja tuotannon tehokkuutta. Pitkäkestoiset sopimukset voivat olla osapuolten kannalta hankala vaihtoehto, koska usein voi tulla tarve muuttaa tai tarkastaa sopimuksen ehtoja. Pitkäkestoisissa sopimuksissa on kuitenkin aina riski, että ajan kulumisen myötä sopimus voi muuttua epätasapainoiseksi niin, että se on vain toiselle osapuolelle kannattava ja vastaavasti toiselle osapuolelle kannattamaton. Tässä tilanteessa sopimuksen muuttamista haluaa lähinnä vain se osapuoli, jolle sopimus on muuttunut kannattamattomaksi. Toinen osapuoli on ymmärrettävistä syistä haluton muuttamaan sopimusta, eikä sopimusta voida muuttaa sopimusoikeuden yleisten oppien mukaisesti ilman kaikkien osapuolten suostumusta. Sopimuksen muutta-

²⁴⁴ Mähönen – Villa 2006, s. 171–172.

²⁴⁵ O'Kelley 1992, s. 222–224.

mista haluavalle jää jäljelle mahdolliset lain suomat oikeussuojakeinot, jotka voivat olla suurten kustannusten lisäksi hitaita. Sopimusosapuolten mahdollisuus opportunistiseen käyttäytymiseen kasvaa sopimuksen pituuden myötä, mikä heikentää tehokkuutta. Sopimuksen huonoa puolena yhteistoiminnan järjestämiseksi on siis sen huono ominaisuus muokautua muuttuneisiin olosuhteisiin, mikä aiheuttaa tuotannon tehokkuuden heikentymistä. Hyvänä puolena yhteistoiminnan järjestämisellä sopimuksin on, että osapuolet hallitsevat omaa osuuttaan liiketoiminnasta erillisin oikeussubjektein, jolloin osapuolten varallisuudet pysyvät myös toisistaan erillisinä.²⁴⁶

Osapuolten välinen taloudellinen yhteistoiminta voidaan järjestää osakeyhtiön muodossa. Pienyhtiöissä osakkeenomistajan yhtiölle antama panos ei tyypillisesti ole pelkästään yhtiöön sijoitettu osakepääoma, vaan sen lisäksi osakkeenomistajien työpanoksella on huomattava merkitys. Tämän vuoksi pienyhtiöiden osakkeenomistajien keskeinen intressi ei ole varallisuuden pitäminen erillään. Osakeyhtiön on todettu olevan sopimuksia parempi muokautumaan muuttuneisiin olosuhteisiin, mikä puoltaa pienyhtiöiden osakkeenomistajien halukkuutta järjestää yhteistoiminta osakeyhtiömuodossa.

Ei ole mitenkään tavatonta, että kaksi yhtiötä toteuttavat jonkin projektin sopimuksen sijasta yhdessä perustetun osakeyhtiön muodossa. Objektiiivisesti arvioiden tarkoitus on saman sisältöinen eli saavuttaa jokin yhteinen tavoite, jonka sisältönä on jokin taloudellinen yhteistoiminta. Tässä tilanteessa sopimus ja osakeyhtiö voivat olla kilpailevia liiketoiminnan organisointimuotoja.

Yhteistoiminnan järjestäminen osakeyhtiömuodossa pienentää osapuolten henkilökohtaisen maksukyvyttömyyden riskin vaikutuksia verrattuna siihen, että yhteistoiminta olisi järjestetty sopimuksin. Mikäli sopimuksen toinen osapuoli päättyy maksukyvyttömäksi, voi se aiheuttaa yhteistoiminnan päättymisen. Osakkeenomistajien muu liiketoiminta ei aiheuta niin suuria riskejä yhteistoiminnalle, koska yhteistoimintaa harjoittava osakeyhtiö muodostaa erillisen varallisuuspiirin myös osakkeenomistajien muista omistuksista erinäistä liiketoimintaa harjoittavista yhtiöistä. Näin ollen osakeyhtiömuoto on riskien hallinnan kannalta järkevä vaihtoehto liiketoiminnan järjestämiseksi.²⁴⁷

²⁴⁶ Läspä 2005, 117 ja O'Kelley 1992, s. 224–227.

²⁴⁷ Hansmann – Kraakman 2000, 399–402.

5 Yhteenveto

5.1 Onko osakeyhtiö ajateltavissa sopimuksena?

Tämän tutkielman johdannon jälkeisen ensimmäisen jakson tarkoituksena oli tutkia ja vastata kysymykseen onko osakeyhtiötä pidettävä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena ja laajemmin hakea vastausta kysymykseen onko osakeyhtiö sopimus.

Osakeyhtiötä ja sopimusta selittävien teorioiden tarkastelu ei anna tukea sille, että osakeyhtiötä olisi pidettävä sopimuksena. Vaikkakin yksi osakeyhtiötä selittävistä teorioista on nimeltäänkin sopimusverkkoajattelu. Osakeyhtiötä selittävät teoriat ovat lähtöisin lähinnä taloustieteestä eikä oikeustieteestä, joten osakeyhtiötä selittävien teorioiden terminologia ei suoraan sovellu oikeustieteeseen. Teorioita on useita, jokaisella niistä on omat vahvuutensa, mutta ne kuitenkin toimivat lähinnä opetuksellisina välineinä osakeyhtiön monisyisen luonteen ymmärtämiseksi.

Osakeyhtiön institutionaalisen kehyksen muodostavat sille universaalisti tyypilliset piirteet. Näitä ovat oikeushenkilöllisyys, osakkeenomistajan rajoitettu vastuu, osakkeiden rajoittamaton luovutettavuus, pääoman pysyvyys, sekä osakkeenomistajien ja yhtiön johdon erillisuus. Erikoislaatuisen osakeyhtiöstä tekee ja selvimmin sen erottaa sopimuksesta osakeyhtiön oikeushenkilöllisyys, joka on mahdollista saavuttaa vain valtiovallan tunnustamana. Juuri tätä oikeushenkilöllisyyttä ei ole mahdollista konstruoida sopimuksin, vaikka muut osakeyhtiön erityispiirteet onkin mahdollista rakentaa myös sopimuksin. Juuri oikeushenkilöllisyys tekee osakeyhtiöstä erityislaatuisen ”sopimuksen”. Rekisteröinnin seurauksena osakeyhtiö saavuttaa oikeushenkilöllisyytensä, joten sille muodostuu oikeuksia ja velvollisuuksia.

Oikeushenkilöllisyyden yksi ilmentymä on osakkeenomistajan rajoitettu vastuu. Osakkeenomistaja ei vastaa yhtiön velvoitteista muulla kuin sijoittamansa pääoman määrällä. Osakeyhtiölaki kykenee perustamaan varallisuuspiirin, joka on suljettu kahteen suuntaan. Toisaalta yhtiön velkojat eivät pääse käsiksi osakkeenomistajan varallisuuteen ja toisaalta osakkeenomistajan velkojan oikeudet eivät ulotu yhtiön varallisuuteen. Oikeushenkilöllisyys siis käsittää toisistaan erillisten varallisuuspiirien syntymisen. Osakkeenomistajan

rajoitettu vastuu olisi teoriassa toteutettavissa myös sopimuksin, mutta käytännössä se olisi lähestulkoon mahdotonta.

Osakeyhtiön vahvimmat liittynät sopimukseen ovat osakeyhtiön perustamisprosessilla ja yhtiöjärjestyksellä. Osakeyhtiön havaittiin sisältävän perinteisen sopimuksen tapaisia piirteitä etenkin yhtiön perustamisessa. Osakeyhtiö yksinkertaisesti perustetaan osakkeenomistajien välisellä sopimuksella ja sen toiminnasta määrätään yhtiöjärjestyksessä.

Yhtiöjärjestystä tulkitaan sopimusoikeudesta tutuilla periaatteilla, joskin modifioituna osakeyhtiöoikeuden tarpeisiin. Yhtiöjärjestystä voidaan sovitella suoraan sopimusoikeudelliseen normistoon nojautuen, mikä vahvistaa sopimusajattelun soveltuvuutta osakeyhtiöoikeudessa. Yhtiöjärjestystä ei kuitenkaan perustellusti voida pitää sopimusoikeuden mukaisena osakkeenomistajien välisenä sopimuksena. Yhtiöjärjestys on vahvasti yhtiöoikeudellinen instrumentti ja sen muuttaminen tapahtuu yhtiöoikeudellisin säännöin ja mekanismein, mitä osoittaa esimerkiksi se, että yhtiöjärjestys ei voi muuttua konkludenttisesti.

Osakeyhtiötä selittävässä teorioissa ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty osakeyhtiölain ja laajemmin osakeyhtiön olevan eräänlainen mallisopimus. Kyseinen ajatus ei ole aivan vaila todellisuuspohjaa, koska niin sopimusoikeuden vakiosopimuksen ja osakeyhtiölain tavoitteista on havaittavissa yhteneväisyyttä. Molempien tarpeellisuutta ja etuja perustellaan taloustieteellisin näkökulmin transaktiokustannusten alentamisen tavoitteella. Sopimuksen vakioehtojen ja yksittäisten ehtojen etusijajärjestyksellä on vastaavanlainen sisältö kuin yhtiöjärjestyksen määräysten ja osakeyhtiölain olettamasaännösten välillä. Molemmissa ensisijaisesti tulee sovellettavaksi vakioehtojen tai lain olettamasaännösten sijasta osapuolten tai osakkeenomistajien sopima tai määräämä ehto.

Ajatus osakeyhtiölaista osakkeenomistajien malli- tai vakiosopimuksena on sopimusverkkoajattelun tavoin enemmänkin opetuksellinen väline ja auttaa ymmärtämään osakeyhtiön luonnetta ja yhtiön sisällä toimivien keskinäisiä suhteita. Lisäksi kyseinen ajatus on vahvasti liitoksissa aiemmin todettuun osakeyhtiön ymmärtämiseen taloustieteellisessä mielessä.

Osakeyhtiön mieltämistä osakkeenomistajien välisenä sopimuksena häiritsee erityisesti osakkeen oikeudellinen luonne. Osake muodostaa velvoiteoikeudellisen sopimussuhteen sijasta osakkeenomistajien välille yhtiösuhteen. Osakkeenomistaja voidaan kuvailla hallinnoivan osakkeen sisältämiä oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden sisältö määrittyy osakeyh-

tiölain, yhtiöjärjestyksen ja osakeyhtiöoikeuden yleisten periaatteiden perusteella. Tässä tutkielmassa esitetyn perusteella on helppoa olla yhtä mieltä siitä, että teoreettisesti osakeyhtiötä ei voida katsoa puhtaasti osakkeenomistajien väliseksi sopimukseksi.

5.2 Osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välisestä suhteesta

Tutkielman tutkimustehtävänä oli varsinaisten tutkimuskysymysten ohella selvittää yleisemmin osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välistä suhdetta. Molemmissa oikeudenaloissa yleisillä periaatteilla on oma vahva asemansa. Yleisten periaatteiden merkitys korostuu, kun oikeudenala on altis toimintaympäristössä tapahtuville muutoksille. Osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden toimintaympäristö on yleisesti liitoksissa yhteiskunnassa tapahtuvaan vaihdantaan, joten toimintaympäristön nopeaa muutostahtia voidaan pitää ymmärrettävänä. Vuoden 2006 OYL:n kokonaisuudistuksessa tavoitteena oli joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki. Joustavuutta on nimenomaan haettu yleisiä periaatteita korostamalla ja tahdonvaltaisuutta lisäämällä.

Tutkielmassa vertailtiin lojaliteettivelvollisuutta ja sopimusvapautta osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä. Havaintona oli, että alun perin sopimusoikeudessa kehittyneet periaatteet ovat muokkautuneet vastaamaan yhtiöoikeuden tarpeita ja toimintaympäristöä. Esimerkiksi osakeyhtiöoikeuden lojaliteettivelvollisuudessa suostumuksella on toisenlainen merkitys kuin sopimusoikeudessa. Sopimusoikeuden sopimusvapaudella on erilainen sisältö kuin osakeyhtiöoikeudessa. Molemmissa oikeudenaloissa sopimusvapautta on merkittävästi rajoitettu. Osakeyhtiön sopimusvapaus eli OYL 1:9:n mukainen osakkeenomistajien oikeus määrätä yhtiön toiminnasta yhtiöjärjestyksessä käsittää lähinnä saman, mitä tarkoitetaan sopimusoikeudessa sopimusvapauden sisältövapaudella.

Erottavana tekijänä osakeyhtiö- ja sopimusoikeuden välillä on oikeusperiaatteiden kirjaaminen lakiin. OYL:n on kirjattu keskeisimmät yleiset periaatteet, mutta sopimusoikeudessa ne vaikuttavat lakiin kirjaamattomina yleisinä periaatteina. Yleisten periaatteiden merkityksen huomattiin korostuvan tilanteissa, joista ei ole yksityiskohtaista sääntelyä. Osakeyhtiöoikeudessa yleiset periaatteet muodostavat yhdessä osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen kanssa kokonaisuuden, jonka kaikki osat on otettava tulkinnassa huomioon. Hankaluutena yleisten periaatteiden soveltamisessa on niiden ongelmallinen suhde muihin yleisiin periaatteisiin, koska niiden vastapainona on yleensä aina jokin toinen yleinen periaate. Periaat-

teiden välillä on suoritettava punninta, jonka seurauksena toisen periaatteen on väistyttävä toisen tieltä.

Osakeyhtiö- ja sopimusoikeus voivat käytännön soveltamistilanteissa toimia toinen toisensa yleis- tai erityislakeina. Sopimusoikeudellisissa suhteissa voi tulla otettavaksi huomioon OYL:n säännökset, jotka vaikuttavat sopimussuhteen sisältöön. Vastavuoroisesti yhtiöoikeudellisessa oikeussuhteessa osapuolet voivat sopia joiltain osin OYL:sta poikkeavasti ja näin ollen sopimusoikeudellinen sääntely voi tulla otettavaksi myös huomioon. Toimijoille ei välttämättä ole selvää sopimuksia tehtäessä, että mitä kaikkea sääntelyä tulee ottaa huomioon.

5.3 Pienyhtiöiden sopimuksenomaisuus

Suomen osakeyhtiölain kehityksen todettiin seuraavan kansainvälisiä kehityslinjoja. Kansainvälisesti on ollut havaittavissa kehitys, jossa yhtäältä pienten yhtiöiden sopimuksellisuus korostuu ja toisaalta suurten julkisten osakeyhtiöiden sopimuksellisuuden on katsottu vähentyvän. Suomen yhtiöoikeudessa on erillinen pienyhtiölaki ollut useaan otteeseen harkinnan alla, mutta sen säätäminen on kerta toisensa jälkeen jätetty perustellusti tekemättä. Parhaaksi vaihtoehdoksi on katsottu pienten osakeyhtiöiden huomioon ottaminen osakeyhtiölakien uudistusten myötä. Nykyinen OYL on pienosakeyhtiöiden näkökulmasta toimiva, minkä vuoksi erillisen rajavastuu- tai pienyhtiölain säätäminen vain turhaan monimutkais-taisi yhtiöoikeutta.

Viimeisimmässä eli vuoden 2006 osakeyhtiölain kokonaisuudistuksessa pienyhtiöiden toimintaedellytysten turvaaminen oli yksi keskeisistä näkökohdista ja siihen kiinnitettiin verrattain paljon huomiota. Pienosakeyhtiön lisääntyvä sopimuksellisuus on osa kansainvälistä kehitystä, joka on Suomen OYL:ssa myös tunnustettu. Pienyhtiöille on nimenomaan haluttu antaa mahdollisuus toimia osakeyhtiömuodossa.

Kaikkiin Suomen lainsäädännön mukaan rekisteröityihin osakeyhtiöihin sovelletaan osakeyhtiölakia, mutta muu sovellettava lainsäädäntö ei kuitenkaan kohdistu kaikkiin osakeyhtiöihin. On tunnustettava suomalaisten osakeyhtiöiden laaja kirjo ja mitä lainsäädäntöä mihinkin yhtiöön sovelletaan. Esimerkiksi AML:n sääntely ja finanssivalvonnan ohjeet tulevat vain sovellettavaksi pörssi-yhtiöihin. Pienosakeyhtiöitä edellä mainittu sääntely ei

koske. Sopimusten osalta tilanne on vastaavanlainen. Sopimuksia on hyvin laaja kirjo, eikä voida ajatella, että niitä kaikkia voitaisiin arvioida yksien ja samojen sääntöjen mukaan. Sopimusoikeudessa on laajasti tunnustettu sopimusten erilaisuus.

Osakeyhtiön rahoituksen todettiin olevan keskeinen osa yhtiöoikeutta. Pienyhtiöiden rahoitus on yleensä painottunut sopimusjärjestelyin hankittuun rahoitukseen yhtiöoikeudellisen sääntelyn piirissä olevien markkinaehtoisten rahoitusinstrumenttien sijasta.²⁴⁸ Tämän vuoksi pienyhtiössä on määrällisesti vähemmän tahoja, jotka eivät ole yhtiöön sopimussuhteessa. Pakottavan yhtiöoikeudellisen sääntelyn yksi päämäärä on suojata nimenomaan niitä tahoja, joilla ei ole mahdollisuutta suojata asemaansa sopimuksin.²⁴⁹ Edellä mainitut syyt johtavat perustellusti siihen, että sopimusoikeuden asema on korostunut pienyhtiössä ja tukee käsitystä, että pienyhtiö on lähempänä osakkeenomistajien välistä sopimusta kuin pörssi-yhtiö.

Tutkielmassa verrattiin suomalaisen pienosakeyhtiön todellisuutta osakeyhtiön universaaliin piirteisiin. Havaintona oli, että ne kaikki eivät toteudu täysimääräisesti. Etenkään omistuksen ja johdon erillisyys ei toteudu pienyhtiössä. Osakkeenomistajan rajoitettu vastuu toteutuu vain muodollisesti ja osakkeiden vapaata luovutettavuutta voidaan pitää tosiasiallisesti kyseenalaisena. Rajoitetusta vastuusta kuitenkin pienyhtiössä toteutuu sen toinen puoli riippumatta siitä, että osakkeenomistajat ovat sopimukseen perustuvassa vastuussa yhtiön velvoitteista. Rajoitetulla vastuulla on myös käänköpuoli, joka tarkoittaa sitä, että yhtiö ei ole vastuussa osakkeenomistajan henkilökohtaisista sitoumuksista.

Pienosakeyhtiön sopimuksellisuutta arvioitaessa tulee antaa merkitystä sille, että taloudellinen yhteistoiminta on haluttu järjestää nimenomaan osakeyhtiömuodossa. Osakeyhtiön voidaan ajatella olevan pitkäkestoisien sopimusten kanssa kilpaileva tapa organisoida liiketoimintaa. Jokin tietty projekti voidaan esimerkiksi toteuttaa joko yhtiöiden välisellä sopimuksella tai yhdessä perustetun osakeyhtiön lukuun. Tässä tilanteessa sopimus ja osakeyhtiö voivat olla kilpailevia liiketoiminnan organisoitumismuotoja. Osakeyhtiöllä on liiketoiminnan organisoitumismuotona omat vahvuutensa, kuten esimerkiksi parempi kyky mukautua toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin kuin sopimuksella.

²⁴⁸ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 1 ja 9.

²⁴⁹ Airaksinen – Jauhiainen 2000, s. 24.

Osakeyhtiölain, sen yleisten periaatteiden ja yhtiöjärjestyksen todettiin muodostava eräänlaisen kokonaisuuden, jonka mukaan esimerkiksi yhtiöjärjestystä on tulkittava. Pienyhtiössä todettiin sopimuksellisuuden korostuvan suureen julkiseen yhtiöön verrattuna. Kun arvioidaan pienyhtiön yhtiöjärjestyksen sisältöä edellä mainittu kokonaisuus huomioon ottaen, voidaan katsoa sopimusoikeuden yleisten periaatteiden saavan suuremman painoarvon yhtiöjärjestystä tulkittaessa. Huomioon on otettava myös muu mahdollisesti sovellettavaksi tuleva erityislainsäädäntö. Kokonaisuutena ajatellen ei OYL voi aina johtaa etenkin yleisten periaatteiden osalta samaan lopputulokseen, on kyseessä sitten pienyhtiö tai pörssi-yhtiö. OYL:a on tulkittava myös yhtiöjärjestyksen tulkinnan lailla ottaen huomioon kokonaisuuden muut osat.

Sopimusajattelulla on tämän tutkielman tulosten perusteella sijansa osakeyhtiöoikeudessa. Ongelmana on sopimusajattelun kohdennettavuuden hankaluus. Huomioon tulee ottaa osakeyhtiön kovan ytimen pakottavat institutionaaliset piirteet ja osakeyhtiöiden erilaisuus. Sopimusajattelu ei sovellu ilman huomattavia ongelmia pörssi-yhtiöihin. Sopimusajattelun laajin käytettävyys on nimenomaan pienyhtiöissä.